

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
INSENERITEADUSKOND
Ehituse ja arhitektuuri instituut

**BAROKK JA 21.SAJAND.
KADRIORU PARGI ALUMISE AIA ENNISTAMISE
VAJALIKKUSEST JA VÕIMALIKKUSEST.**

**BAROQUE AND 21ST CENTURY.
THE NEED FOR AND THE POSSIBILITY OF
RESTORATION OF LOWER GARDEN,
KADRIORU PARK.**

BAKALAUREUSETÖÖ

Üliõpilane: Ingrid Sembach-Höbemägi

Üliõpilaskood: 172604BAAB

Juhendaja: Kersti Lootus, maastikuarhitekt
Kaasjuhendaja: Kristi Grišakov, programmijuht

Tallinn 2020

SISUKORD

EESSÕNA	4
1 MÕISTEID	5
2 SISSEJUHATUS.....	7
3 LÄHTEÜLESANNE	9
3.1 Objekti andmed	9
3.2 Kaitsestaatus	10
3.3 Pinnakate ja mullastik.....	11
4 METOODIKA	13
5 TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	14
5.1 Mälestiste kaasaegsete taastamispõhimõtete kujunemine.....	14
5.2 Tänapäevased rahvusvahelised raamlepped.....	15
6 NÄITEID BAROKKPARKIDE ENNISTAMISEST.....	17
6.1 Versailles Prantsusmaal (1682)	17
6.2 Het Loo Hollandis (1686).....	19
6.3 Strelna Venemaal (1718)	22
6.4 Peterhof Venemaal (1712).....	24
6.5 Drottningholm Rootsis (1777)	26
6.6 Järeldused	27
6.6.1 Radikaalne lähenemine	28
6.6.2 Järk-järguline ennistamine	29
6.6.3 Äraootav lähenemine	30
7 ALUMISE AIA AJALUGU.....	31
7.1 18.sajand	31
7.2 Kastellaanide ajastust tsaariaja lõpuni	35
7.3 Eesti Vabariigi periood	38
7.4 Nõukogude periood.....	39
7.5 Taasiseseisvunud Eesti Vabariigi aeg	39
8 PARGI FUNKTSIOONID	41
8.1 Alumine aed läbi ajaloo	41
8.2 Funktsioonid tänapäeval.....	44
8.2.1 Pargi identiteet	45
8.2.2 Aktiivsed funktsioonid	46
8.2.3 Passiivsed funktsioonid	46
8.2.4 Heakord	47
8.2.5 Alumise aia uuendamise vajadus.....	48
9 ANALÜÜS.....	50

9.1	Info ajaloolistest allikatest	50
9.2	Muutused puistus	53
9.2.1	Ajaloolised istutusjärgud	53
9.2.2	Puistu seisund 21.sajandil	54
10	MUINSUSKAITSE ERITINGIMUSED	59
11	LAHENDUS	61
11.1	Taimmaterjal	62
11.2	Teed	64
11.3	Purskkaevud	64
11.4	Väikevormid	66
11.5	Valgustus	67
11.6	Lahenduse elluviimise etapid	69
12	KOKKUVÕTE	70
13	SUMMARY	72
14	KASUTATUD ALLIKAD	74
15	LISAD	76
	LISA 1. Elanike seas läbi viidud uuringu küsimustik	76
	Identiteedist	76
	Tegevustest pargis	76
	Muutustest	76
	Ja veel tahaksin lisada, et	76
	LISA 2. Väljavõte Kadrioru pargi Alumise aia puittaimestiku haljastuslikust hinnangust (koostaja O.Abner, 2014).	77
	LISA 3 Väljavõte Kadrioru pargi Alumise aia muinsuskaitse eritingimustest (koostaja Lootusprojekt OÜ).	78
16	GRAAFILINE OSA	82
	Joonis 1 Ajaloolised plaanid ja ajatelg	82
	Joonis 2 Asendiplaaniline ja valgustuslahendus.....	82
	Joonis 3 Haljastuslahendus	82
	Joonis 4 Purskkaev	82
	Joonis 5 Kiikede galerii	82
	Alumise aia mudel	82

EESSÕNA

Eesti on erakordselt rikas riik oma metsade, soode, parkide ja ka ajaloo poolest. Iga võõrvõim on jätnud siia oma kultuuri ja arusaamad ning neile kihtidele oleme me eestlastele ainuomast säilitades ehitanud oma rahvusriigi, võttes olnust väärtusliku ja lisanud iseolemise kindlust. Nüüd oleme ületanud omariikluse 102. verstaapostini.

Kadrioru park pole selles mõttes mingi erand. Tänavu 302. aastapäeva tähistav park on läbi elanud pöördelisi aegu - näinud nii Vene tsaarivõimu hiilgust kui ka selle hääbumist, noore rahvusriigi eneseotsinguid, nõukogude võimu vaikivat allakäiku ning iseseisvuse uut tulemist. Nende oluliste teetähiste valguses on sobilik peatuda teemal, mille üle siin (ja mujalgi Euroopas) on aastakümneid kirglikult vaieldud. Kuidas käsitleda meile jäänud elavat ajaloopärandit ja ennistada ülekasvanud mitmesajaaastast parki? Mida võtta arvukatest olemasolevatest kihtidest ennistamise aluseks ja kas on olemas ainuõige lähenemisviis? Kellele seda vaja ja kuidas mujal on talitatud? Neil teemadel käesolev bakalaureusetöö peatubki, arvestusega, et Eestis on viimase kümnendiga tekkinud arvestatav kodanikuühiskond, kes ei pelga oma arvamust meid puudutava elukeskkonna osas välja öelda.

Täna kõiki, kes mind selle töö koostamise pikal teel toetanud, abistanud, suunanud ja innustanud on – Kersti Lootus, Ain Järve, Jüri Kuuskemaa, Olev Abner, Tiina Tallinn, Elle Pent, Tiina Tuulik ja Kristi Grišakov. Täna kõiki, kes pühendasid oma aega minu küsimustele vastamisele ning mõtlesid kaasa pargi identiteedi, kasutuse ja tuleviku teemadel. Kõige enam aga täna oma perekonda, kelle toe ja kannatlikkuseta poleks ma käesoleva töö lõpetamiseni jõudnud.

1 MÕISTEID¹

Alumine aed – selles töös käsitletav Kadrioru lossi ees asuv regulaarse kujunduse ja keeruka liigendusega pargiosa, mis on kolmest küljest ümbritsetud kanaliga.

Allee – puiestee. Kahel või ühel pool teed korrapäraste vahedega ühes või mitmes reas istutatud puud või põõsad. Üldjuhul tähistatakse sõnaga „allee” parkide ja aedadega seotud puiesteid. Allee on üks vanimaid maastikukujundusvõtteid, mis suunab tähelepanu tee sihtpunktile; seda võtet kasutati palju võimukandjate paleede juurde viivate teede ääres.

Barokkpark - barokkstiilis kujundatud park. Oli levinud 17.–18. sajandil, algul Prantsusmaal, hiljem ka mujal Euroopas. Iseloomulik on suurejooneline korrapärane kujundus ja paljude kunstiliikide sümbioos. Esimene barokkstiilis park oli André Le Nôtre'i kujundatud Vaux-le-Vicomte, millest inspireerituna rajati Versailles' park. Eestis hakati barokkparke rajama 18. sajandil pärast Põhjasõda, neist suurim on Nicola Michetti kavandatud Kadrioru park.

Boskett – pügatud ja sageli topiaarlõikusega kunstiliselt kujundatud puuderida, hekk või salu renessanss- ja barokkpargis või -aias, tavapäraselt parteri lähedal. Vertikaalse suletud mahuga bosketid raamisid parterit ja olid kontrastiks selle avatusele, moodustades samas parterile ka fooni. Bosketid kujundati geomeetrilise põhiplaaniga puuderidadest, nende vahele kavandati sirged teed. Bosketi väliskülje moodustasid tavapäraselt põetud puuderead või kõrged hekid.

Parter – lossi aiapoolses küljes otse lossi ees kunstipäraste peenardega kujundatud tasane pind, mis on vaadeldav tavaliselt mõnelt kõrgemalt kohalt. Partereid eristatakse kasutatud taimede ja ornamendi vormi järgi.

Peatelg - ansamblisiseste või ümbritseva maastiku maamärkidega piiritletud mõtteline suund, mis määrab pargi vm haljasala peamised vaated ja liikumisteed ning ruumilise jaotuse.

Pergola – sammastele toetuvatest taladest ja neile toetuvast ronitaimi kandvast sõrestikust moodustuv külgedelt avatud varikäik või lehtla.

Regulaarpark – korrapärase kujundusega park, mille osad on lahendatud sümmeetriliste või geomeetriliste kujundite abil. Regulaarpargi õitseng oli

¹ Allikas: Pargiterminite seletussõnaraamat (Nurme & Nutt, 2012).

barokiajastul, 17. sajandi teisel poolel ja 18. sajandi alguses. Regulaarset kujundust iseloomustavad arhitektooniline vormikõne, selged puhtad vormid ja paraadlikkus.

Topiaarlõikus – puittaimede vormilõikus, spetsiifiline hooldusviis, millega antakse okste kärpimisega võrrele soovitud kuju, lõigates tagasi sama aasta kasvud. Erilise nüansirikkuse saavutas topiaarkunst barokkstiili kõrgajal, ent on traditsioonilises aiakunstis kasutusel tänaseni.

Ülemine aed – Kadrioru pargi lilleaed; selles töös lossist presidendi kantselei suunas asuv madalate lilleparteritega sümmeetriliselt kujundatud ala.

2 SISSEJUHATUS

Eesti on üle elanud hulgaliselt maastiku ilmet tundmatuseeni muutnud ajaloo perioode. Rootsi aeg, Vene impeerium, iseseisev Eesti Vabariik ja Nõukogude Liidu okupatsiooniaastad – kõik need ajajärgud on meie maastikku verminud jäljed, mis on meile ühtaegu nii õnnistuseks kui õnnetuseks.

Erinevalt arhitektuurist ei püsi maastik ja loodus kunagi staatilisena. Nii on ajaloolised pargid, nende hulgas ka meie esinduspark Kadriorus jõudnud aega, kus suure osa puittaimede eluiga on ammendumas. Seda protsessi on kindlasti kiirendanud hooldamatus, intensiivne linnastumine, poliitilised otsused, transpordi- ja kinnisvaraarendus jm muutused.

Aiakunsti varasemast perioodist pole meieni jõudnud pärand just ülearu rikkalik. Regulaarparkide ajastu polnud Eestis kindlasti mitte nii suurejooneline kui Prantsusmaal, kuid samas pole meil põhjust ka häbeneda. Palmses on regulaaraed endisaegsete jooniste alusel ennistatud, samuti on mitmetes mõisaparkides (Purdi, Õisu, Suuremõisa, Pidula jm) barokkajastu jäljed maastikus veel loetavad. Kuidas aga ennistada Eesti suurejoonelisimat barokkparki, mis tänaseks on lootusetult üle kasvanud?

Kadrioru pargi regulaarne osa - Alumine aed – on selle mõttes õnnelikus seisus, et meil on hoolimata detailse kujundusplaani puudumisest olemas üsna palju kaardimaterjali läbi sajandite, mille alusel võime algse kujunduse kohta järeldusi teha. Võib-olla aga olulisemgi küsimus on see, mida me selle teadmisega peale hakkame. Kas klassikalise barokkaia taastamine ja selle hooldamine on 21. sajandi teadmiste ja olemasolevate ressursside valguses üldse mõistlik? Meil tuleb lahti mõtestada oma ajalooline pärand maastikus, eriti linnamaastikus ja hinnata selle väärtuslikkust nii analoogide põhjal kui ka tänapäeva pargikülastajate silme läbi. Selle probleemiga on sadakond aastat silmitsi seisnud teisedki Euroopa kultuurriigid ning näiteid on tuua nii häid kui halbu. Meie pärandi säilitamise osas aga saame vaid meie ise kaasa rääkida.

Alumise aia ennistustööde ettevalmistustega on tegeletud juba pikka aega, esimene sellekohane projekt valmis aastal 1999, kuid jäi realiseerimata. Alumise aiaga külgnev ringkanal rekonstrueeriti Ülemiste ristmiku sadevete äravoolukanalina 2012. aastal, aeda lõunast ja põhja poolt ümbritsevad alleed uuendati aastal 2013.-2014. Nii on tekkinud raamistik, mis annab ettekujutuse Alumise aia mahust, struktuurist ja proportsioonidest. Järjest halvenev puistu seisund on lubanud uuendada ka kanalist

sissepolele jäävad mitmerealiselid alleed. Alumise aia keskosa kuni lossini on aga endiselt ootel.

Käesoleva töö eesmärk on pakkuda lahendus ülekasvanud ajaloolise barokkpargi ennistamiseks viisil, mis respektierib pargi 300-aastast ajalugu, selle algideed ja tänast seisut, samuti pargikasutajate ootusi. Haljastuslahenduse aluseks on teiste riikide praktika sama perioodi parkide taastamisel ja maailmas üha populaarsemaks muutuv looduslähedane istutusstiil, mis samas respektierib barokse pargi avatud ja suletud alade vaheldumist.

Töö koosneb osadest, mis käsitlevad Alumise aia ajalugu, mälestiste ennistamise teoreetilisi lähtekohti, Kadrioruga nii otseselt kui kaudsemalt seotud barokkparkide ennistamise näiteid Euroopas ja Venemaal. Välja on toodud muutused teedevõrgus ja puistus, samuti uuritud tänaste pargikülastajate kasutajakogemust ja tulevikuootusi Alumise aia uuendamisel.

Töö märksõnadeks on Kadrioru park, ajalooline park, Alumine aed, ennistamine, looduslähedane istutusstiil, bakalaureusetöö.

3 LÄHTEÜLESANNE

Töö ülesandeks on luua maastikuarhitektuurne lahendus algse väljanägemise minetanud Kadrioru pargi Alumisele aiale, mis toetub ajalooallikate andmetele, ajastukohasele pargikäsitlusele ning sünteesib barokset pargistruktuuri kaasajaga arvestades tänaseni kandunud materiaalsed pärandid.

Projektaalaks on Tallinnas kesklinna linnaosas asuva Kadrioru pargi regulaaraia osa (Joonis 3.1).

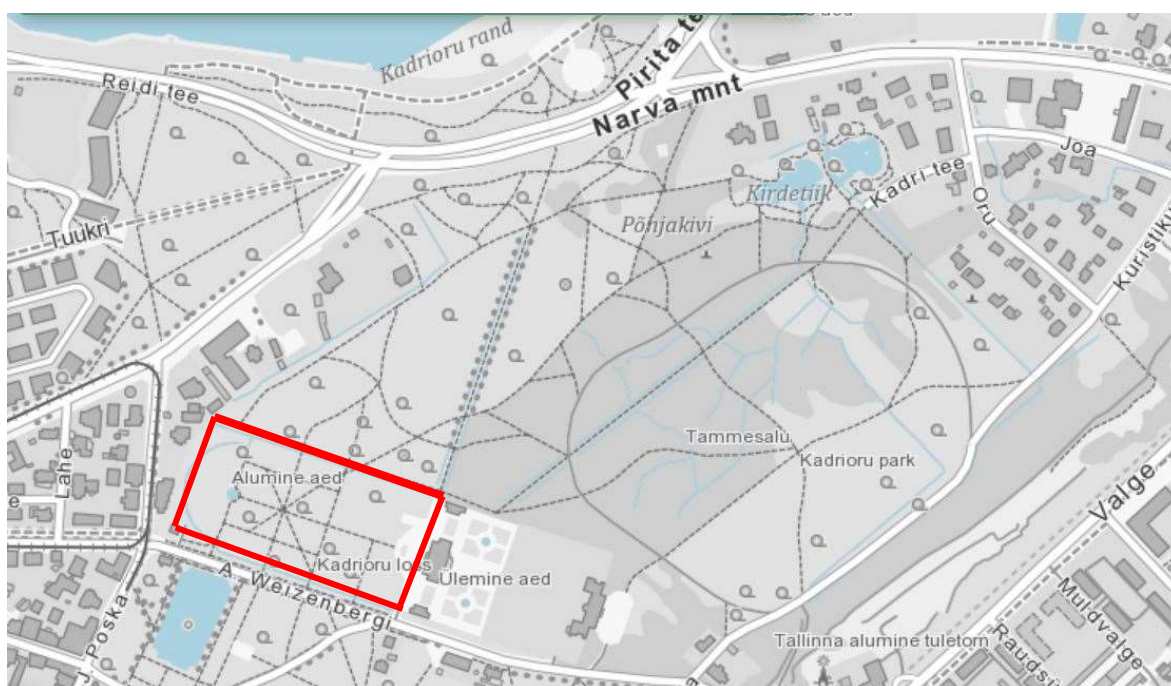
Joonis 3.1 Projekteeritava ala asukoht. Autori skeem.

3.1 Objekti andmed

Kadrioru loss ja park (Katharinenthal) asub 85 hektaril. 18.sajandi alguses Vene tsaari Peeter I käsul Revali lähedale rajatud barokkstiilis lossihoonet (arh. N.Michetti) ümbritseb regulaarpark, mille lossi ette jäävat osa nimetatakse Alumiseks aiaks ja lossitagust terrassi Ülemiseks aiaks. Ülemise aia alumine terrass ehk Lillleaed taastati säilinud jooniste ja arheoloogiliste uuringute alusel aastal 2000, Ülemise aia kõrgem

terrass on aga valmis ehitatud L.Späthi 1936. aasta kavandi järgi ning seda kihistust enam muutma ei hakatud.

Antud töös käsitlemist leidva Alumise aia suurus on 3,4 hektarit ja seda ümbritsevad kolmest küljest vett merre juhtivad kanalid (taastati aastatel 2011-13). Projekteeritava ala lähiaadress on A.Weizenbergi 35a/ Narva mnt 102, katastritunnus 78401:115:0105, sihtotstarve 100% üldkasutatav maa (Joonis 3.2).

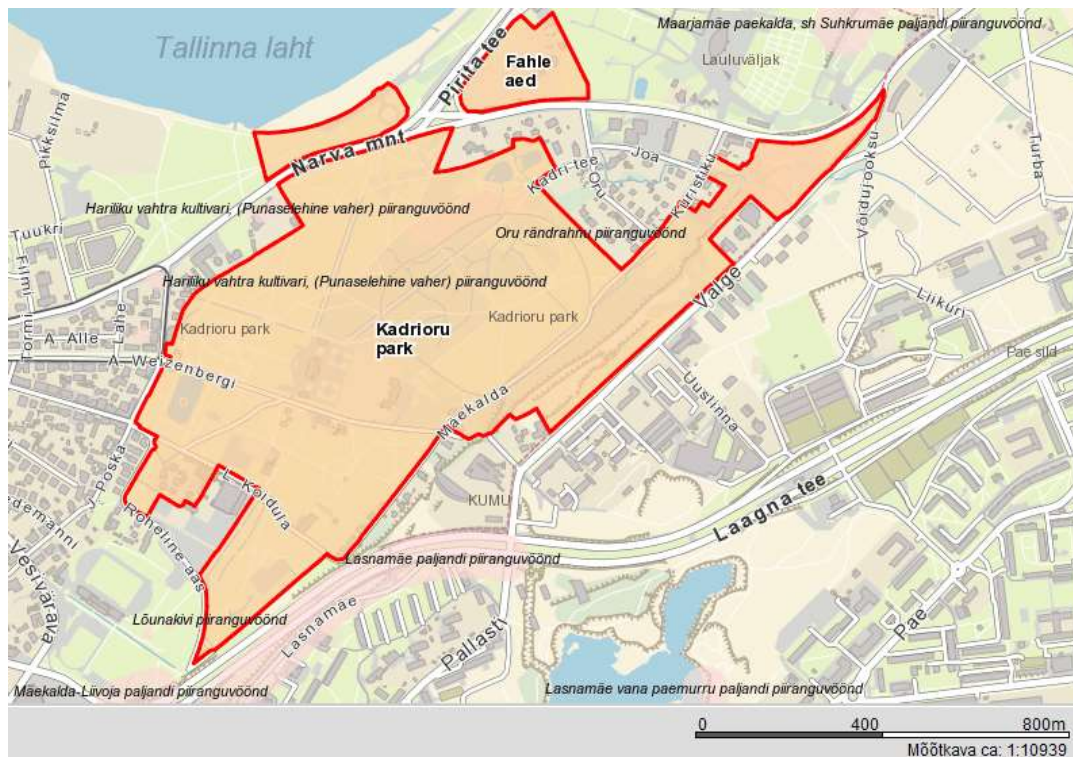
Joonis 3.2 Kadrioru pargi alumise aia asukoht Kadrioru pargis. Maa-ameti kaardirakendus.

3.2 Kaitsestaatus

Kadrioru pargi puhul on tegemist nii muinsuskaitse kui ka looduskaitse objektiga (Joonis 3.3). Looduskaitse alla võeti see 26.04.1935 Riigiparkide valitsemise seadusega. Hiljem reguleeris pargi kaitset Eesti NSV Ministrite Nõukogu 5. juuni 1959 määrus nr 218. Kogu pargiala tervikuna kuulub piiranguvööndisse. Pargi välispiirid on paika pandud Vabariigi Valitsuse 06.04.2004.a korraldusega nr 342-k „Tallinna kaitsealuste parkide väliskirjeldused“ ja pargi valitsejaks on riigi Keskkonnaameti Põhja regioon. Kaitsekord on kehtestatud Vabariigi Valitsuse 03.03.2006 määrusega nr 64 „Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri.“

Muinsuskaitse all on kogu park 1995. aastast kultuuri- ja haridusministri 19. juuli 1995 määruse nr 19/2 „Kultuurimälestiseks tunnistamine“ alusel. Pargi kaitsevöönd kehtestati 2006. aastal kultuuriministri 28. märtsi 2006 käskkirjaga nr 120 „Kultuurimälestiseks tunnistamine ja kaitsevööndi määramine“.

Ehitismälestisena on Alumises aias kaitse all ka Kadrioru loss (registrinumber 1065) ja lossi säilinud lusthoone (registrinumber 27513).

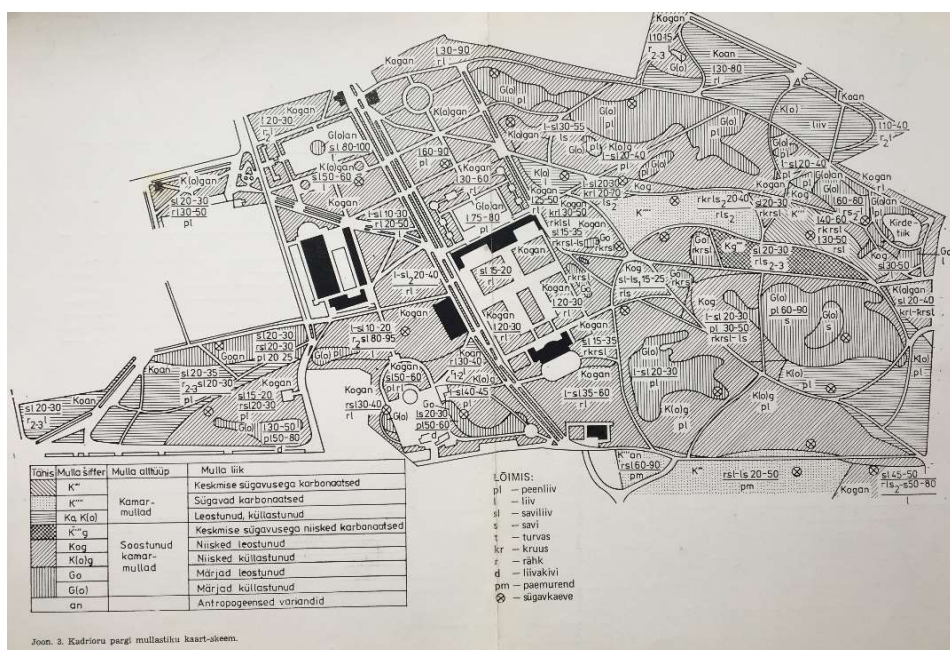
Joonis 3.3 Looduskaitse all olev maa-ala Kadrioru pargis. Allikas: Maa-ameti kaardiserver.

3.3 Pinnakate ja mullastik

Kadrioru park asub kahe erineva maastikulise rajooni kohtumispais – ühelt poolt Põhja-Eesti paeplatoo ja teisalt Põhja-Eesti rannikutasandik, mille kõrguste vahe ulatub kuni 30 meetrini. Vaatluse all olev Alumine aed on rajatud kunagise merepõhja kohale. Rannikuliivad allusid tuuletegevusele ja moodustasid eelluited, hoonete ümbruses on aga pinnamoodi muutunud inimene, tasandades maapinna reljeefi, rajades tiike ja kanaleid (Tamm, 1988, lk 96). Lossi ümbrust on täidetud ehitusprahiga, milles rohkesti tellisetükke, lubjaprahti jmt. Regulaarse planeeringuga Alumise aia jaoks on mujalt kohale veetud ligi meetripaksune huumuskiht, mis on segatud sõnniku ja pinnasega. Mulla pH-reaktsioon on vahemikus 6,8 – 7,4, mis viitab

pigem aluselise poole ja võib olla tingitud teedehituseks kasutatud lubjakivi(killustikust)/ paekivituhast. Huumusprotsent kõigub 6,3 ja 16,2 vahel (Tamm, 1988, lk 188, joon 8).

Pargimullad Kadriorus on kujunenud nii looduslike protsesside mõjul kui ka inimtegevuse tulemusena. Mulla lähtekivimitest domineerivad liivad ja tehisseted (Joonis 3.4). Alumise pargi alal on jälgitav ajutine liigniiskuskus, mille tulemuseks on muldade gleistumine. Rähasisalduse tõttu on alumise aia mullad sarnased gleistunud leostunud muldadega, need on aga piisava veesisalduse tõttu puittaimede kasvuks soodsad (Abner, O., 2014). Samas halvendab puude ja rohttaimestiku seisundit pargi suur kasutusintensiivsus – muld on pideva tallamise tõttu tihenenud ja selle õhu-ja niiskuserežiim häiritud.

Joonis 3.4 Kadrioru pargi mullakaart (Tamm, 1988, joonis 3)

4 METOODIKA

Töö on jagatud osadeks, mis käsitlevad nii ajaloolisi kui kaasaegseid restaureerimisteesid, Kadrioru pargi Alumise aia ajalugu, analüüsivad muutusi pargi puistus ja struktuuris ning lõpuosas esitatakse eeltoodud andmetel ja kasutajakogemuse uuringul põhinev lahendus.

Analüüsiosas on kasutatud nii ajaloolist plaanimaterjali kui ka välitöödel tehtud vaatlusi. Kadrioru pargi ajaloo puhul tuginetakse varem avaldatud kirjalikele allikatele, arhiivide andmetele, samuti välitöödel hangitud teabele. Käsitletakse olulisemaid ajalooetappe, mille käigus Alumise aia seisukord on muutunud ning analüüsitakse Kadrioru pargi Alumise aia teedevõrku läbi kolme sajandi. Pargi ajaloolise struktuuri analüüsimisel on kasutatud erinevatest arhiividest pärit kaardimaterjali. Puistu, pargi väikevormide ja haljastuse kohta järelduste tegemisel on olnud abiks ka graafilised lehed ja vanad fotod, samuti J. Kuuskemaa poolt Venemaa ajalooarhiividest kogutud andmed. Alumise aia liigiandmete aluseks on ajaloolised ülevaated, 2014. aastal O. Abneri tehtud puittaimede haljastuslik hinnang ja isiklikud vaatlused.

Töö ettevalmistamine hõlmas olulisemate Kadrioru pargi loomist mõjutanud barokkparkide külastamist Euroopas ja Venemaal (Versailles, Het Loo, Peterhof, Strelna, ka Drottningholm, Herrenhausen jt), et kaardistada taastatud ja veel ennistamisel olevaid pargiosi ja alleesid. Sel moel kujunes arusaam, kuidas kaasajal ajaloolisi parke uuendada ja elus hoida püütakse ning mida väärtustatakse. Muuhulgas küsitlesin eelpoolmainitud ajaloolistes parkides töötanud aednikke (Versailles ja Het Loo), selgitamaks välja sealseid põhimõtteid ajaloolise pargi eest hoolitsemisel. Kohaliku konteksti mõistmiseks on andnud baasi põhjalikud vestlused kunstiajaloolase Jüri Kuuskemaa, Kadrioru Pargi juhataja Ain Järvega jt. Kaasaegse kasutajakogemuse uurimiseks on pargi tänaste kasutajate hulgas läbi viidud kvalitatiivmetoodikal põhinev internetiküsitlus (LISA 1) mitmes sotsiaalmeedia grupis. Saadud tulemused on võetud aluseks ka ennistamislahenduse väljatöötamisel.

Lõpplahendus arvestab teiste riikide praktikaga, Alumise aia puistus toimunud ja toimuvate muudatustega, samuti kasutajate ootustega pargiruumile. Seda täiendab Euroopast alguse saanud kaasaegne maastikuarhitektuurne lähenemine looduslähedase istutuse läbi, kuna see on klassikalise suvelilletaimestusega võrreldes nii maksumuselt, kui hooldustööde mahult tunduvalt soodsam. Samuti on püsilillehaljastus piisavalt diskreetne, andmaks maad tulevastele uutele lahendustele ega varjuta olulisi vaatesuundi barokkaias.

5 TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Mälestiste, nende hulgas ka ajalooliste parkide taastamisega kaasnevad alati keerulised valikud. Konflikti lähevad muinsuskaitse ja looduskaitse, samuti tekitab poleemikat küsimus, millist ajaloolist kihistust või ajastut pidada väärtuslikuks ja millest taastamisel üldse lähtuda. Nende küsimuste üle on diskuteeritud aastasadu ning järgnevalt on toodud enamlevinud lähenemissuunad.

5.1 Mälestiste kaasaegsete taastamispõhimõtete kujunemine

Kaasaegse restaureerimisteooria aluspõhimõtted kujunesid välja valdavalt 19.sajandil ning kujutavad endast peamiselt kaht üsnagi vastandlikku lähenemissuunda. Esimese suuna alusepanijaks oli Prantsuse restaureerimisarhitekt Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc (1814 – 1879), andekas iseõppija, kes pidas ajalooliste hoonete taastamisel tähtsaimaks stiililist täpsust ja korrektsust. Samas rõhutas ta eelnevate põhjalike uuringute ning ajalooliste ehitusstiilide ja -võtete detailse tundmise vajalikkust. Viollet-le-Duc läks oma töödes lausa niikaugemale, et ei määratlenud enam stiili kui niisugust, vaid see võis kultuuriti varieeruda ning kasutusele võeti isegi mõiste „suhteline stiil”. Ta kirjutas: „Mõiste „restaureerimine” ja see tegevus ise on uusaegsed. Ehitise restaureerimine ei tähenda tema säilitamist, parandamist ega ka mitte taastamist; see tähendab tema viimist sellisesse täiuslikku seisukorda, millises ta võib-olla veel kunagi olnud ei ole” (Jokilehto, 2010, lk 194). Seda lähenemisviisi tuntakse tänapäeval stiililise restaureerimise nime all (Jokilehto, 2010).

Märksa konservatiivsemalt suhtus mälestiste taastamisse John Ruskin (1819 - 1900), kelle algatatud liikumine kritiseeris eelpoolmainitud viisil restaureerimise tulemusena hoonete ajaloolise autentsuse hävitamist. Sõna „restaureerimine” omandas inglise keeles negatiivse tähenduse, asendus sõnaga „konserveerimine” ja sellega oli pandud alus „konserveerimisliikumisele” (Jokilehto, 2010, lk 222). Ruskini põhimõtted rõhutasid ajaloolisust, materjalide ausust ja traditsioonilisi ehitusvõtteid. Ta eristas ehitust ehk konstruktsiooni ja arhitektuuri ehk hoonele esteetilist mõõdet andvat karakteristikut. Hoonele olevat parem seista puutumatult ja ajapikku laguneda, kui et teda parandama hakataks (samas, 230). Ruskini kaasaegne William Morris (1834 – 1896) läks veelgi kaugemale ja tegi ettepaneku moodustada hoonete kaitseks ühing, mis võitleks hoonete oletusliku restaureerimise vastu, propageeriks konserveerimiseid ja hoonete ennetavat hooldust (Jokilehto, 2010, lk 235).

Cesare Brandi (1906 – 1988) lähenemine asetub nende kahe lähenemissuuna vahele, eristades tarbeeset ja kunstiteost. Esimese puhul oli esmatähtis eseme funktsioonist tulenev praktiline eesmärk ja teise puhul loominguline protsess, mida saab käsitleda kunstilises mõttes. Kui looja on kunstilise poolega lõpetanud, alustab kunstiteos omaette „elu“ inimese teadvuses (Jokilehto, 2010, lk 295). Restaureerimise vajalikkuse ja ulatuse määrabki kunstiteos ehk tema ajaloolisus ja esteetiline väärtus on täiesti eraldiseisevad mõisted, samas peab selle materiaalse vormi restaureerimine tagama objekti kunstilise tervikväärtuse kandumise tulevikku. Nii oleks restaureerimise tegelik eesmärk pigem konserveerimine kui objekti uuendamine, mis sekkub loomeprotsessi.

Tänapäeval on rakendatakse põhiliselt restaureerivat ja konserveerivat lahendust, stiililine restaureerimine ehk rekonstrueerimine enam väga laialdast kasutust ei leia, kuigi selle lähenemisviisi pooldajaid leidub endiselt. Konserveeriv lahendus on aga hea sellistel puhkudel, kui mälestise taastamise osas ei suudeta jõuda konsensusele - nii tagatakse mälestise säilimine ning selle seisukorra edasine halvenemine.

5.2 Tänapäevased rahvusvahelised raamlepped

Kultuurimälestiste konserveerimist ja restaureerimist käsitlevad mitmed rahvusvahelised kokkulepped. Neist tähtsaim on 1964.aastal allkirjastatud mälestiste ja ajalooliste paikade konserveerimise ja restaureerimise rahvusvaheline harta ehk Veneetsia harta (*2012_charte de venise.pdf*, s.a.). Hartas rõhutatakse, et kõik tegevused peavad põhinema ajaloolistel ja arheoloogilistel uuringutel, põhinema originaalmaterjalil ja autentsetel dokumentidel. Kõik tegevused aga peavad lõppema seal, kus algavad oletused.

Maastikuarhitektuuri seisukohast on oluline Veneetsia harta lisana registreeritud Firenze harta (1982), mis käsitleb ajalooliste parkide ja aedade kaitset. Harta paneb paika nende uurimise, restaureerimise, rekonstrueerimise ja hooldamise üldpõhimõtted. Firenze harta käsitluses on park kui elavmaterjalist (taimedest) arhitektuurne kompositsioon, mis tähendab, et see muutub - hävineb ja uueneb. Hartas rõhutatakse, et ajaloolise pargi puhul on ehitis pargi lahutamatu osa ja parki ei tohi käsitleda eraldi, lahus ümbritsevast keskkonnast. Ennistamise tuleb arvestada pargi kujunduselementide terviklikkuse ning piirkonna taimestuse ja aianduskultuuriliste tavadega. Samuti peavad nii restaureerimisele kui rekonstrueerimisele eelnema põhjalikud uuringud, muuta ei tohi ka parki ümbritsevat

füüsilist keskkonda nii, et see kahjustaks ökoloogilist tasakaalu. Arvestada tuleb erinevate pargiajalooliste etappidega, kusjuures üht perioodi ei tohi eelistada teisele, välja arvatud juhtudel, kui on vaja tõestada pargi kokkukuuluvust seal asuvate ajalooliste ehitistega. Hartas rõhutatakse, et ajalooline park kuulub kultuuripärandi hulka ja seda tuleb hooldada asjatundlikult.

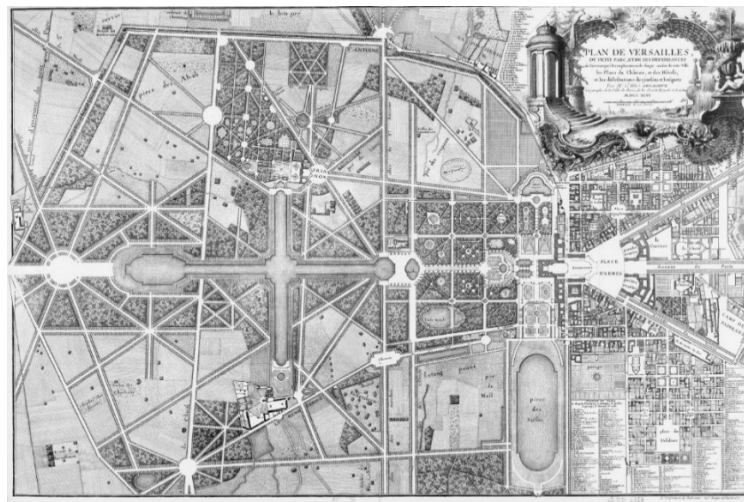
6 NÄITEID BAROKKPARKIDE ENNISTAMISEST

Selles peatükis on lühike ülevaade ajalooliste parkide ennistamise näidetest. Toodud pargid on võrdluseks valitud põhjusel, et tegemist on sama ajastu kuninglike parkidega. Neid losse ja parke külastas tsaar Peeter I oma Euroopa-reisidel ning kahtlemata mõjutasid need ka tema maitse-eelistusi, mis omakorda sai määravaks residentside rajamisel Peterburgi ja Tallinna.

6.1 Versailles Prantsusmaal (1682)

Versailles'd külastas Peeter I kahel korral – esimest korda oma Euroopa-turnee käigus aastatel 1697-98 ja teisel korral peatus seal aprillist juunini 1717.

Pariisist 12 km kaugusel asuva maavalduse (tänapäevaks 800 hektarit) võttis oma jahikäikude jaoks kasutusele Louis XIII, kes lasi sinna 1624. aastal ehitada jahimajakese, mis hilisemate ümberehituste käigus sai tulevase palee aluseks. Versailles' transformatsioon algas aga tema poja Louis XIV valitsusajal, kes pärast 1651.aasta jahikäiku paika kiindus ning sellest alates toimusid seal pea katkematud ehitustööd kuni 1715.aastani. Tööde juhiks sai esmalt arhitekt Louis Le Vau, kes võttis ette peahoone laiendamise. Tema tööd jätkas Jules Hardouin-Mansart, kes oli Päikesekuninga lemmikarhitektina paljude Pariisi ja Prantsusmaa tähtsamate ehitiste autor. Aia projekteerijaks palgati aastal 1661 üks tollaseid kuulsamaid maastikuarhitekte André Le Notre, kelle eriline tugevus seisnes optiliste ilusioonivõtete oskuslikus kasutamises. Pargi rajamine kestis enam kui 40 aastat ja selle teljeks sai 1,6 km pikkune Suur Kanal, millest kahel pool asusid boskettide taha peidetud eri iseloomuga aiaosad (Joonis 6.1).

Joonis 6.1 Versailles' pargi plaan, André le Nôtre. Allikas pargi muuseum.

Alates 1862. aastast sai Versailles't Prantsuse kuninga ja õukonna peamine residents, kuid ühtlasi ka võimu ja staatuse näitaja. Kui Louis XIV aastal 1715 suri, polnud Versailles aga kaugeltki veel valmis, kuid Prantsusmaa seetõttu võlgades. Järgmised valitsejad enam seal ei resideerunud, kuigi Päikesekuninga pojapoeg Louis XV rajas sinna uue lossikese (Petit Trianon) ning selle ümber vabama planeeringuga maastikuaia, kuhu ta kogus kõiksuguseid taimeharuldusi Linné süstemaatika alusel. Louis XVI koos oma luksuslembese kaasa Marie Antoinette'iga muutis aia kujundust veelgi vastavalt toona valitsenud maitsele. 1789. alanud Prantsuse Revolutsioon aga tegi pidutsemistele lõpu ning pärast seda jaotati palees olnud vara, mööbel ja kunstiväärtused muuseumitele või müüdi rahvale maha. Versailles jäi riiklikeks vastuvõttudeks terveks 19. sajandiks, kuigi mõneti püüti tema hiilgust taastada. Esimene maailmasõda aga rüüstas lossi ja pargi uuesti, kuigi aastal 1919 tõusis Versailles rahulepingu allakirjutamisega uuesti maailma tähelepanu keskpunkti, pärast mida hakati otsima võimalusi selle omaaegse hiilguse taastamiseks. Tänapäeval on lossis muuseum, korraldatakse ka kunstinäitusi.

Pargi eest hoolitsemine jäi ajalookeeristes mõistetavalt tahaplaanile. Regulaarpark vajab uuendamist keskmiselt iga 80-100 aasta tagant. Versailles' puistut uuendati viimati aga 19. sajandil Napoleon III ajal, mis saigi 1990. aasta tormi ja eriti 1999. aasta jõuludel Prantsusmaad laastanud orkaani ajal pargile saatuslikuks. Hävis enam kui 10 000 puud, millest 80 protsenti olid pargi vanimad ja väärtuslikemad. Alleed olid kohati muutunud läbimatuks. Samas sai see looduse stiihia pargipuistu uuendamise alguseks ning juhtis tähelepanu võimalikele ohtudele ülekasvanud regulaarpargis. Aastal 2000 alustati ulatuslike uuendustöödega Le Notre originaalplaanide alusel, mis tähendas sisuliselt aedade taasrajamist. Täielikult uuendati ka alleed. Aastal 2015 avati taastatud veeteater (Joonis 6.2).

Joonis 6.2 Hiljuti taastatud veeteater Versailles' regulaarpargis. Autori foto.

6.2 Het Loo Hollandis (1686)

Tegemist on 17.sajandil rajatud nn hollandi tüüpi barokkpargiga. Tänapäevaks meieni jõudnud barokkpargi puhul on tegemist aastatel 1977-84 täielikult rekonstrueeritud aiaosaga (maksumus 81 miljonit dollarit), mida muudeti originaalilähedasemaks aastatel 2014-15.

Aia rajas Oranje Willem, kes lasi kunagise keskaegse kindluse oma jahilossiks ümber ehitada. Ta pööras suurt tähelepanu ka aiale, mis koos lossiga moodustas lossile lähemal oleva Alumise ehk „uputatud“ aiaosa ning kaugemal oleva Ülemise osaga suurepärase terviku. Pärast kuninga surma jäi hooletusse ka aed ning 18.sajandi lõpul see rüüstati. Kui Napoleon Hollandi vallutas, pani ta seda juhtima oma kolmanda venna Louis', kes hakkas varemeis Het Loo'd jälle üles ehitama. Maitseid olid aga muutunud ja nii plaaniti aedki algsest palju suuremana. Purskkaevud ja parteid täideti mullaga ning kohendati ka peahoonet. Kuninganna Wilhelmina (1880 – 1962) ajaks meenutasid algset kujundust vaid muruala ning üksikud puudegrupid. Pärast kuninganna surma otsustati Het Loo muuta muuseumiks ja taastada see 17.sajandi eeskujul (Joonis 6.3).

Joonis 6.3 Taastatud Het Loo pargi plaan (turismiinfo kaardilt).

Aia nii suuremahulised ennistamistööd olid võimalikud vaid tänu rikkalikele ajaloolistele allikatele. Taastajate üllatuseks olid originaalpurskkaevud mulla all hästi säilinud ja parterid taastati endisaegsetes kohtades. Tõsi, aastal 2014 kohendati aeda uuesti, kuna vahepealsete arhiiviuuringute käigus oli ilmnenud mitmeid vastuolusid algupärase ja taastatud aia vahel. Ümber tuli teha parterpeenrad, mille kõrgus ega laius ei vastanud originaalile. Samuti kohendati taimevalikut. Nimelt oli Oranje vürst Willem III õukondlasest taimetark kirja pannud detailsed taimekirjeldused, mis võeti taimevaliku aluseks ning tänaseni kasutatakse aias mitte üksnes samu liike, vaid ka sorte. Teha tuli ka kompromisse – algne pukspuuhekk vahetati sellel levinud seenhaiguse tõttu välja täkilise iileksi (*Ilex crenata*) sordi 'Dark Green' vastu, samuti vahetati Ülemist ja Alumist aeda ühendanud pöögid tammede vastu. Uuendatud barokkaed avati aastal 2015 pärast poolteist aastat kestnud töid (Joonis 6.4).

Joonis 6.4 Originaaljooniste ja -taimestusplaanide alusel taastatud Het Loo park (autori foto).

Aia uuendamise positiivse näitena võib esile tuua 1947.aastal kuninganna Wilhelminale kingitud ja tema eluruumi akende alla istutatud kanada vahtra, millel on oluline ajalooline tähendus. Kuna puu on nakatunud tuletaelaga (*Fomes fomentarius*),

tehti talle astal 2012 tugev tagasilöökus ja võeti pookoksi. Nii tagati puu ajalooline järjepidevus ja selline tegevus on ühtlasi kookõlas Firenze hartaga.

Näha võib ka teatud sarnasusi pargi taastamisel - sarnaselt Het Loo Ülemisele aiale jäeti ka Kadrioru Lilleaias puutumata ajalooliselt olulised suured puud – meil Rootsi kuninga Gustav V visiidi käigus 1929.aastal istutatud tamm (*Quercus robur*), Hollandis aga aastal 1806 istutatud mitmetüveline tulbipuu (*Liriodendron tulipifera*), hoolimata asjaolust, et tegemist ei ole madalate parterite kujunduse kanoonilise osaga (Joonis 6.5).

Joonis 6.5 Näide tundlikult teostatud ennistustöödest Het Loo barokkaias, mille käigus jäeti alles ajalooliselt väärtuslik tulbipuu (*Liriodendron tulipifera*). Autori foto.

Lossini viivad neljarealsed alleed ei paikne lossi suhtes keskteljel, vaid kohakuti tiibhoonetega. Kuna säilinud on veel suurem osa ajaloolisest vanemast kihistusest, siis on uuendused jäetud kas tegemata või sinna vahele istutatud nooremaid puid, silma järgi hinnates praeguseks mõnekümneaastaseid (Joonis 6.6).

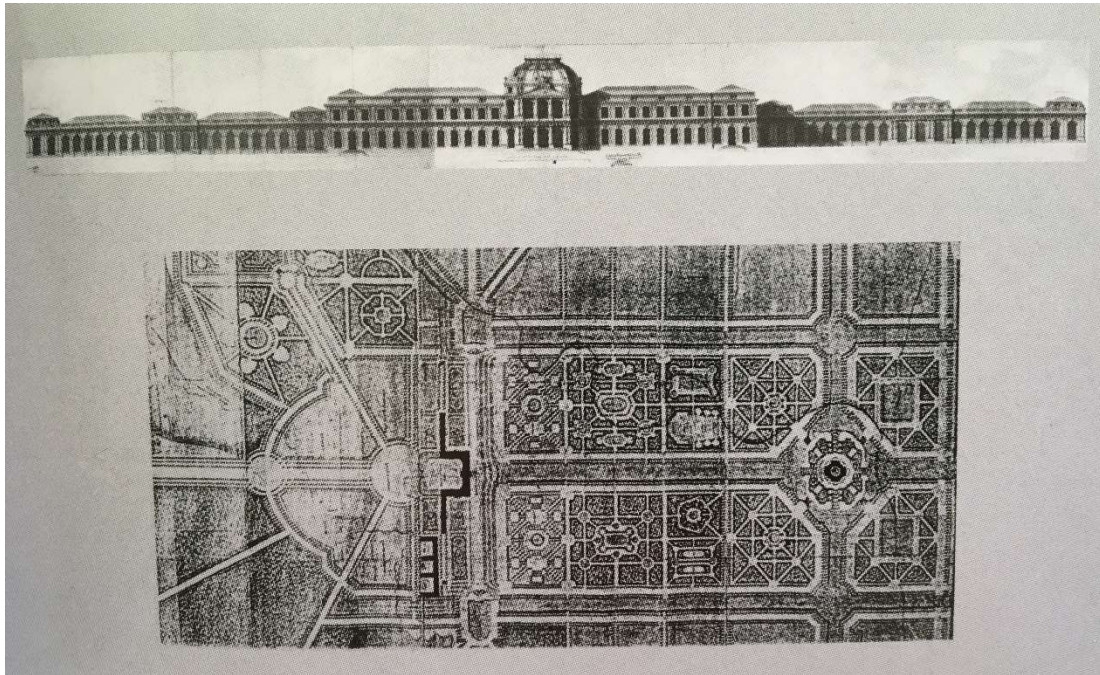
Joonis 6.6 Mitmerealise allee uuendamise näide Het Loo pargist (autori foto).

6.3 Strelna Venemaal (1718)

Peeter I alustas Strelna projektiga juba aastal 1715. Itaalia arhitekt B.K.Rastrelli käe all toimusid esialgu maaparandus- ja pinnasetööd. Aasta hiljem palus Rastrelli luba oma meistrioskused proovile panna ka palee- ja pargiprojektiga. Siiski ei jäänud tsaar tulemusega rahule, tellides uue projekti kuulsalt Prantsuse arhitektilt Jean-Baptiste Leblondilt. Prantslase kavandi (Joonis 20) heaks kiitnud, omistas keiser talle seninägematu kõrge aukraadi – arhitekt-kindral. 1717.aastal, mil rajamistöödega oli juba alustatud, tekkisid aga isevalitsejale uued ideed. Projekti muudeti mitmeid kordi, et mitte kopeerida eurooplasi, vaid leida midagi, mis oleks iseloomulik vaid uuenduslikule Venemaale ja selle tulevasele pealinnale Peterburile. Lõpuks otsustas Peeter I juba Kadrioru (eduka) kavandiga silma jäänud N.Michetti plaani kasuks. Ometi tuli viimasel arvestada Leblondi kavandiga sel määral, et säilis pargi teljeks kaevatud kanal, teedevõrk ning puuliikide valik. Seevastu peahoone kavandamiseks sai Michetti vabad käed. Paraku nii ruttu, kui rajamistööd algasid, sama kiiresti need ka lõppesid, sest tsaari tähelepanu koondus palju paremal geograafilisel positsioonil olevale Peterhofile. 1723.aastal läks Michetti Euroopasse skulptuure hankima, kuid enam tagasi ei pöördunudki. Ühtlasi viis ta endaga lossi joonised (need leiti 1970ndatel aastatel Rooma arhiividest), mistõttu liigubki palee projekti autorluse

kohta nii palju erinevaid versioone. Strelna palee toorehituse lõpetas Michetti õpilane Zemtsov, projekti arendas edasi Rastrelli noorem.

Kadrioru ja Strelna alumiste aedade põhiplaanide võrdlus annab tunnistust samade elementide ja võtete kasutamisest – purskkaevukohad, orvad istumispaike jaoks, keskteljeks on aga Strelnas ümmarguse saarekesega lõppev kanal (Joonis 6.7).

Joonis 6.7 Jean-Baptiste Leblond'i kavand Strelna pargile 1717. Foto: Ermitaaž.

Tänapäevaks on Strelna park hooletussejätmise ja ulatuslike rekonstrueerimiste tagajärjel oma esialgse kujunduse suures osas minetanud, parki on püütud stiililiselt restaureerida (Joonis 6.8), kuid tulemus on ebaühtlane ja liigiliselt kohati küsitav.

Joonis 6.8 Strelna lossipark tänapäeval, aerofoto 2013.aastast, Strelna muuseum.

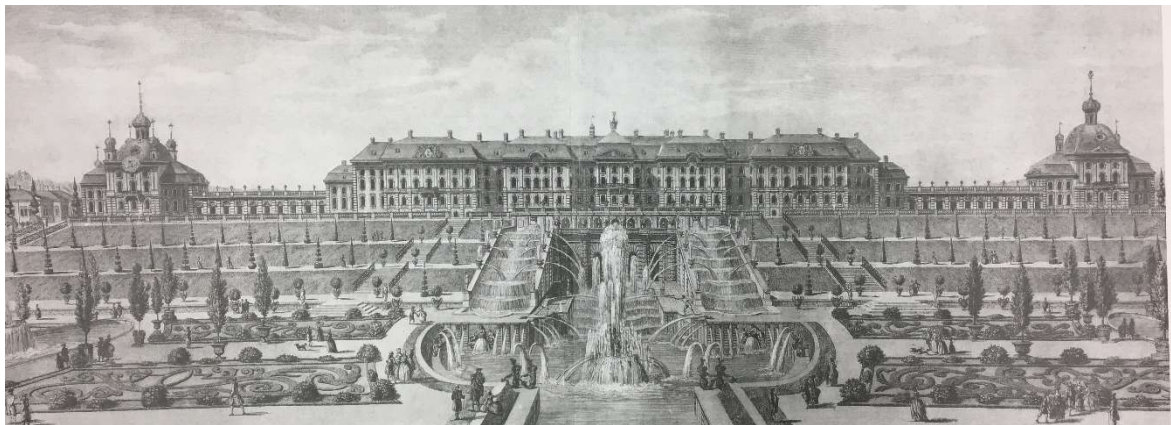
6.4 Peterhof Venemaal (1712)

Peterhof Peeter I esinduspargina ja Strelna on Kadrioru pargiga väga tihedalt seotud. Võib isegi väita, et just Kadriorus katsetas tsaar Euroopa-reiside käigus nähtud pargikujundusvõtteid (Joonis 6.9), et neid hiljem rakendada ka Peterhofis ja Strelnas. Sellele viitab kõigi kolme aia itaaliapärase terrassiline ülesehitus, sest Strelna lossi ja pargi rajamine algatati samalaadse skeemi järgi kui Tallinnas (Kuuskemaa, J., 1999, lk 4). Just Tallinnas aklimatiseerisid tsaari aednikud Hollandist saadetud puude istikuid Peterburi parkide jaoks - nii tekkis näiteks Apollo aasa piirkonda ulatuslik hobukastanite aed.

Joonis 6.9 Peterhofi palee ja Ülemine aed. Foto: Andrew Shiva, Wikipedia.

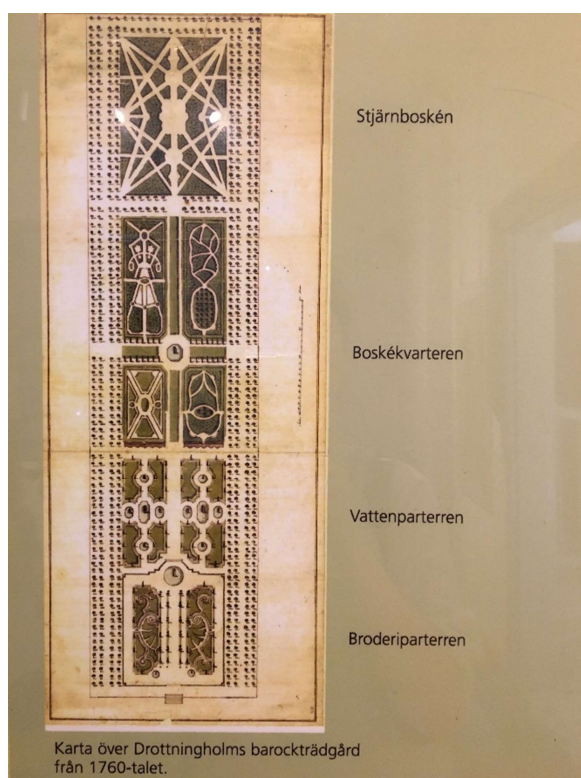
Peterhof on väga mitmekülgse reljeefiga park, laiudes ligi 100 hektaril. Seda läbibastab sarnaselt Versailles'ga kaks tugevat telge – üks otse peahoonest Läänemerele ja teine ida-lääne-suunaline. Kompleksi ehitust alustati 1710 Peeter I omakäelise skitsi alusel ja sellest sai pärast Strelnat tsaari lemmikkoht. Aastas töötas Peterhofi heaks 5000-6000 meest ja sinna suunati ka enim rahalisi vahendeid (Kuuskemaa, J., 2010, lk 30). Tsaar lasi arhitektidel erinevate eeskujude (Marly jt) alusel parki projekteerida väga erinevaid elemente - lossikesi, purskkaeve, kaskaade ja paviljone. Suure osa neist projekteeris N.Michetti (Joonis 6.10).

Joonis 6.10 Peterhofi Suur palee ja Suur kaskaad. Tundmatu autori gravüür 18.sajandi keskpaigast. Foto: Ermitaaž.

6.5 Drottningholm Rootsis (1777)

Selle kohta, et Peeter I oleks Drottningholmi lossi ja parki külastanud, pole otseselt andmeid, küll aga on teada, et Drottningholmi pargi arhitekt Nicodemus Tessin oli Versailles' pargi looja Le Notre'i üks parimaid õpilasi. Drottningholm ongi rajatud Versailles', Vaux-Le-Vicomte'i ja Marly eeskujul ning pargi kujundus koondub sümmeetriliselt ümber kesktelje (Joonis 6.11).

Joonis 6.11 Drottningholmi regulaarpark. Plaan 1760ndatest aastatest. Foto: pargi muuseum.

Drottningholm on 127 hektari suurune park, millest 90 hektarit nõuab intensiivset hooldust. Selle pargi olen ma töös ära toonud põhjusel, et sealset regulaaraeda ja alleesid uuendati hiljaaegu väga põhjalikult ja pieteeditundega (Joonis 6.12). Regulaaraia telgalleeid olid minetanud oma tervikliku väljanägemise ning seetõttu otsustati park täielikult uuendada. Seda tehti tihedas koostöös kohaliku kogukonnaga, informeeriti ja selgitati. Pargi ennistamisel tehti mitmeid väga keerulisi otsuseid. Kui barokse regulaarse aiaosa puistu uuendati täielikult, siis regulaarparki ja peahoonet ümbritsenud täiskasvanud pärnad otsustati jätta kasvama, kuigi nende kõrgust piirati tugevalt ja hoitakse edaspidi pügatavana. Nn latvamine pole küll kooskõlas kaasaja parima arboristipraktikaga, kuna mõjub puudele enamasti letaalselt, kuid

sellegipoolest valiti mitmest halvast vähem halb lahendus, vastasel juhul oleks pargi ilme ja struktuur väga oluliselt muutunud. Seni on tehtud otsused end õigustanud, kindlasti aitab sellele kaasa ka väga korralik hooldus.

Joonis 6.12 Allee uuendamise hea näide Drottningholmi regulaaraiast. Alleed on uuendatud terviklikult, kuid kasvama on jäetud üks esimesest istutusjärgust pärit õõnes puu, millele on ohutuse tagamiseks tehtud korralik tagasilõikus. Autori foto.

6.6 Järeldused

Ajaloolistes parkides on nii arhitektuur kui park üksteisega lahutamatult seotud, moodustades tervikuna väärtuslikuma koosluse kui eraldi võetuna. Aiakunsti puhul aga ei saa ilma kultuurita, ilma inimese sekkumiseta enam rääkida pargikunstist kui niisugusest, sest park kui kujundatud maastik on käsitletav loominguna. Kui arhitektuuri puhul on üheks olulisimaks eesmärgiks funktsionaalsus, siis parkide loomisel eelkõige esteetilisi elamusi pakkuv välisruum (Sinijärv, U., 2012, lk 20). Barokkpargid on sellest aspektist kõige haavatavamad, nõudes regulaarset hoolt ja haljastuse täielikku uuendamist iga 80 aasta järel või kord sajandis, vastasel korral kaotavad nad oma esialgse üldilme ja eesmärgi. See on ka põhjus, miks barokse

üldilmega parke on Eestis loetavana säilinud veel mõned üksikud – neid tuleks selle ajalooajalooperioodi alalhoidmiseks eriti hoolikalt käsitleda.

Vanade ülekasvanud regulaarparkide haljastuse ennistamises pole olemas üht ja ainuõiget lähenemist. Ajaloolisi parke kas konserveeritakse, restaureeritakse või rekonstrueeritakse. Valik nende vahel tuleb langetada pärast põhjalikku dokumenteeritud analüüsi ja arutelusid. Laias laastus on kolm võimalikku lähenemist – radikaalne, järk-järguline ning äraootav, säilitav lähenemine.

6.6.1 Radikaalne lähenemine

Radikaalne lähenemine ehk täiesti uus algus on paljude spetsialistide arvates regulaarparkide puhul ainuõige lähenemine, kuna loob ühevanuste puittaimede abil ühtlase struktuuriga keskkonna. Samuti tagab selline lahendus kõikidele puittaimedele võrdsed kasvuvõimalused ilma, et nad üksteisega valguse ja toitainete nimel konkureerima peaksid. Eelnevalt raiutaks maha kogu alal kasvav puittaimestik, uuendatakse kasvupinnas, rajatakse teedevõrk ning istutatakse kõik uued puittaimed. Sellist lahendust on rakendatud nii Drottningholmis kui ka Herrenhauseni pargis (Joonis 6.12).

Joonis 6.12 Saksamaal asuva Herrenhauseni barokkpargi alleede uuendamine 1972.aastal. Foto: pargi muuseum.

Tuleb tõdeda, et kuigi esmapilgul ahvatlev, on sel meetodil ka oma miinuspool. Esmalt muidugi vanade puude kadumisega seonduv, kuid vanas pargis on just suured puud selle pargi vanuse ja väärikuse kandjad, „ainsaks nähtavaks ühenduslüliks ajastute vahel“ (Nurme 2014, 242). Kui need maha raiuda, võib kaduma minna selle koha vaim, *genius loci*. Tundmatuseni muutub pargi üldilme ja see tekitab kindlasti võõristust pargi senise väljanägemisega harjunud kohalikes. Loomulikult tuleb arvestada seda, kas vanad puud tähistavad mingi ajaloolist struktuuri, mingit kihistust, on neil ajalooliselt kandev väärtus (nt ajaloolise isiku poolt istutatud vmt).

Teiseks eeldab radikaalne lähenemine garanteeritud rahastust omavalitsuse poolt, vältimaks tööde poolikuks või venima jäämist, samuti selle teguviisi vajalikkuse mõistmist ühiskonnas. Veel kümmekond aastat tagasi ei oleks Kadrioru pargi Alumise aia puhul radikaalne lähenemine kogukondliku vastuseisu tõttu kõne allagi tulnud, kuid tänasel päeval on siiski sel teemal võimalik juba arutleda. Oma osa on sellel kindlasti ka pargi juhtkonna elanikke kaasaval tegevusel, mille tulemusena uuendati 2013.-2014. aastal kanali lõuna- ja põhjapoolsed alleed. Iga soovija võis annetada teatud summa uue alleepuu istutamiseks, puu juurde on märgitud annetaja nimi ja puu istutusaasta. Samuti on kasvanud inimeste pargikunsti- ja keskkonnaalane teadlikkus - ringi reisides on võimalik tutvuda ajalooliste parkide ennistamise näidetega mujalgi.

Põhimõtteliselt on selle alapunkti raames võimalik ka nn kopeeriv lähenemine – ajastu vaimu ja tolleaegseid pargikunsti näiteid järele aimav ajaloolise stiili jäljendamine 19.sajandi prantsuse arhitekti ja restauraatori Viollet-Le-Duci sõnastatud põhimõtete alusel (nn stiililine restaureerimine nagu Strelna pargis), kuid tänased arusaamad ajalooliste parkide ennistamisel sellist lähenemist ei soosi. Seda enam, et tollasele ajastule omase mõtteviisi ja selle alltähenduste mõistmine on tänapäeval praktiliselt võimatu.

6.6.2 Järk-järguline ennistamine

Tegemist on kompromissiga, mida on rakendatud paljude ajalooliste parkide uuendamisel (Het Loo pargi alleed jt). Puittaimestikku uuendatakse pidevalt, mahalangenud või raiutud puu asemele istutatakse uus. Pargi üldilme oluliselt ei muutu, ent puittaimestiku uuendamine on siiski tagatud. Samas on puude vanuseline ja morfoloogiline ebaühtlus ka selle lähenemise suurimaks miinuseks, kuna sel moel ei moodustu regulaarparkidele omast struktuurilist ühtsust. Ebaühtluse põhjuseks on taimede vaheline konkurents, kuna vanade puude vahele istutatud noortel

puittaimedel ei pruugi jaguda piisavalt valgust ja toitaineid, mistõttu on nende kasvukiirus aeglane, võra areng ebaühtlane ning samal ajal istutatud puud ei pruugi kasvada sama kiirusega.

6.6.3 Äraootav lähenemine

See lähenemine säilitaks Alumise aia *status quo* kuni seal kasvavate puittaimede eluea loomuliku lõppemiseni. Sel moel säiliks positiivse poolena inimeste põlvkondlikus teadvuses harjumuspärane pargimaastik ja selle olulisust ei maksa sugugi alahinnata. Äraootaval lähenemisel on siiski ka omad varjuküljed – eelkõige seondub see puittaimede vananemisega. See asjaolu on saanud saatuslikuks Versailles' pargile, kus keerulised otsused tegi ära torm. Viimastel aastatel on Kadrioru pargis olnud mitmeid näiteid, kus vanad puud on muutunud pargisviibijatele ohtlikuks. Neist drastilisim juhtum oli aastal 2015, mil päise päeva ajal puu otsast murdunud jäme hobukastani oks tabas pargipingil istujat tekitades talle raskeid kehavigastusi (Postimees 1.06.2015). Vanu puid on murdunud hiljemgi.

Silmas tuleb kindlasti pidada ka seda, et Alumise aia põhjapoolseima puuderea ja lääneosa servapoolsete puude tervislik seisund halvenes aastatel 2015-2016 (O. Abneri hinnang). Seda võib tõenäoliselt seostada 2012.aastal toimunud aeda ümbritseva u-kujulise kanali ennistustöödega, mille käigus said kannatada suurte puude juured.

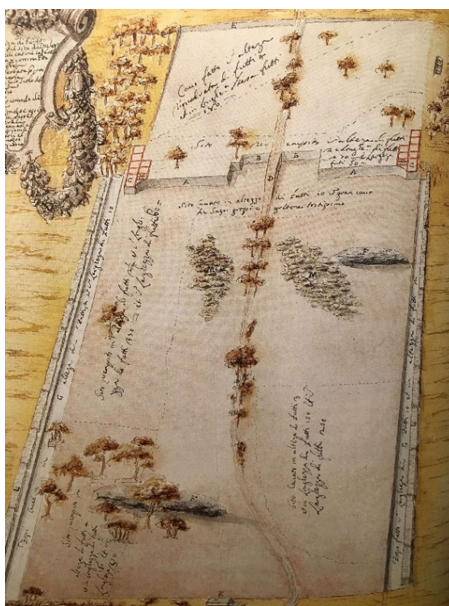
Tihedalt koos kasvavad puud moodustavad omalaadse klastri. Metsandusest teame, et kui metsas tehakse ühel kinnistul lageraiet, saavad paratamatult kannatada ka lagedaks raiutud eraldise kõrval kasvavad puud – sellest hetkest on seni metsas kaitstud puud avatud ekstreemsetele tuultele, drastiliselt on muutunud ka valgusolud ja vigastada saanud juured. See omakorda toob kaasa allesjäänud puude tervisliku seisundi halvenemise ja tõenäoliselt kuivavad või murduvad mitmed servaaladele jäävad puud. Samamoodi toimivad puudevahelised suhted ka Alumises aias – kui äärmised kaovad, langeb seda suurem stress äärmiseks jäänud puudele, viies lõpuks pargi järk-järgulisele hääbumisele.

7 ALUMISE AIA AJALUGU

17.sajandi II poolel said viis raehärrat Tallinna linnalt kompensatsiooniks bastionite rajamise alla jäänud kinnisvara eest loa ehitada oma suvemõisad Lasnamäe klindi alla linna karjamaale. Tehing vormistati müügina ja lisaks rahale kohustusid raehärrad oma krundid heakorrastama ning rajama kraavid klindist immitseva vee ärajuhtimiseks. Raehärra Heinrich Fonne krunt oli keskmisena suurim ulatudes Liiva ojani. 17.sajandi lõpuks oli krunt hoonestatud ja liikunud raehärra Hermann Drentelni omandusse. Viimase leselt ostiski tsaar Peeter I oma teisel külaskäigul Tallinna aastal 1714 suvemõisa koos lubjapõletusahjuga 3500 rubla eest (Jüri Kuuskemaa, 2004).

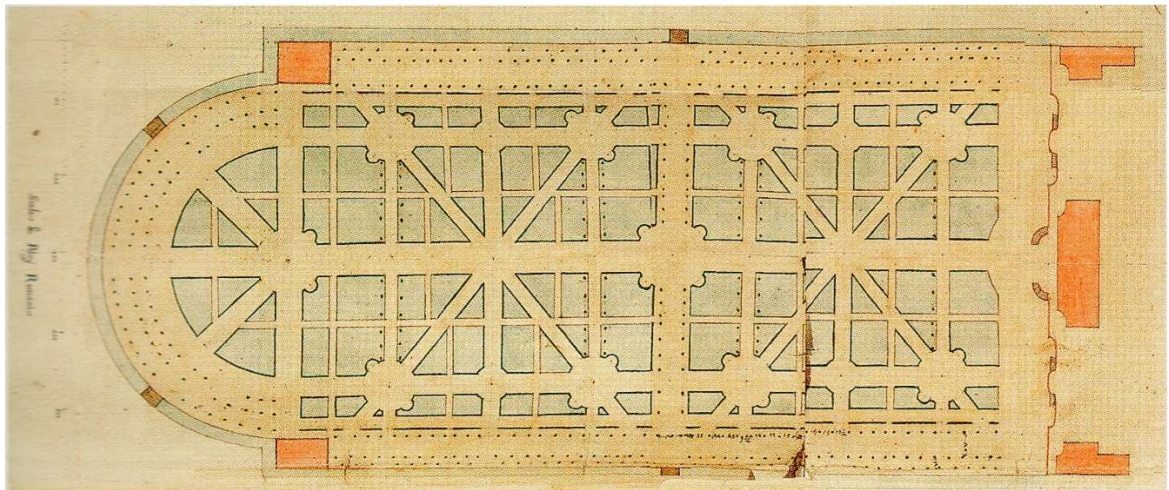
7.1 18.sajand

Kadrioru pargi sünnipäevaks võib pidada 22. juulit 1718, mil tsaar Peeter I mõõtis oma Reveli-lähedases residentsis koos arhitekt Niccolo Michettiga kohta maja vundamendile ja aiale. Töödega alustasid Reveli, Derpti ja Estlandi polgu sõdurid juba kolm päeva hiljem, raiudes Rootsi-aegseid tammesid ja tasandades maad regulaarpargi tarvis (Keevallik, Jüri, 1976). Lasnamäe astanguline reljeef andis võimaluse luua siia Itaalia aedade eeskujul erinevaid tasapindu. Ülevaate 1718. aasta suvel toimunud ja eelnevalt sel maa-alal olnust annab Michetti abilise Gaetano Chiaveri samal aastal tehtud akvarell, millelt näeb suuri rändrahnude kuhjatise, erinevate tasandite rajamist, tiibhoonete vundamentide märgistust, Fonne-aegse allée fragmente jmt (Joonis 7.1).

Joonis 7.1 Gaetano Chiaveri akvarell 9.septembrist 1718. RGADA Venemaal f 198, op 1, ed hr 566, n 307.

Tööd jätkusid ning 1719. aasta mais saabus tsaarilt kiri joonistega, mille alusel Alumises aias puid istutada. Vastuses Tallinnast aga teatati, et kõik puud on juba istutatud ja 45 tükki oli ülegi jäänud (Kuuskemaa, J., 1999). Sellest võib järeldada, et istutustööde aluseks oligi Michetti enese eskiis ja alleed istutati plaanitud kujul. Lisatud aruandejoonisel (Joonis 7.2) olid istutatud puud tähistatud täppidega, mille alusel saab istutatud puude koguarvuks 254. Alumise aia külgedele 86 saart, paremale küljele 31 pärna. Vasakule küljele 23 pärna, 25 tamme ja 2 vahtrat. Neljale põikalleele istutatud puude arvu ei nimetatud. Küll on aga märkmeid hekkide ja lillepeenarde asukohtade rajamisest, kuhu toodi mulda ja sõnnikut. Teada on, et Alumise aia väliskülgedele istutati suuremaid puid (pärnad ja jalakad), mille kõrguseks oli 1,5 sülga ehk 3,2 meetrit. Neist pidi kujundatama traatide abil painutatud okstega rohelised võlvkäigud ehk pergolad.

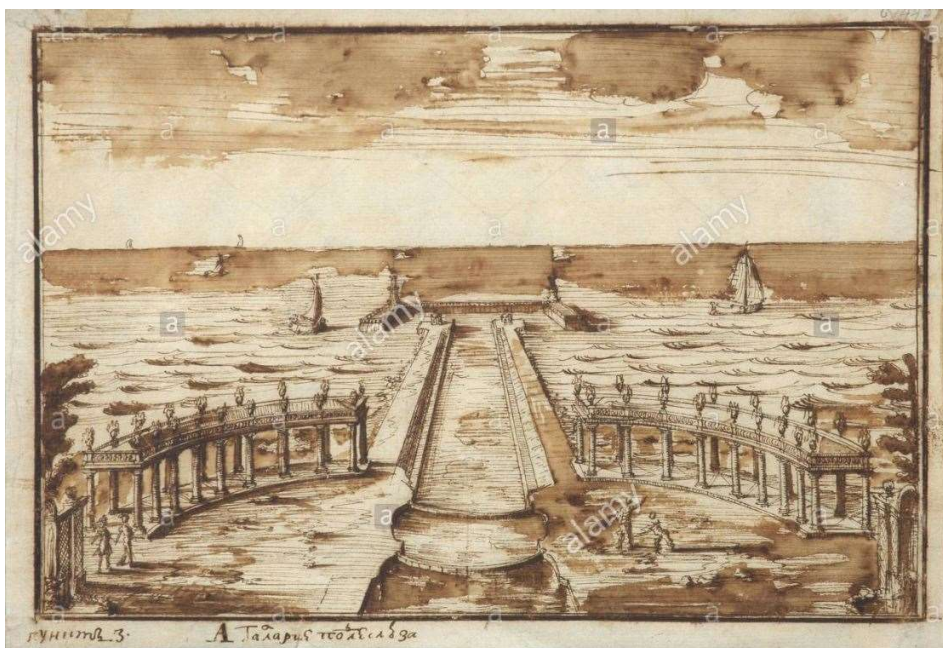
Joonis 7.2 Gaetano Chiaveri joonis puude istutamise kohta (kevadtalv 1719). RGADA Venemaal f 9-11, kn 42, n 511.

1720 jätkati mullatööde ja kanalite rajamisega. Pargitööde juhtimise võttis üle lossiaednik Ilja Surmin, kellele tsaar 1721. aastal andis käsu riputada teedele liiva ja tulevaste parterite tarbeks mulda tuua. Samal aastal saadeti Tallinna maakonda kaks staabiohvitseri Peterburist, kelle ülesanne oli pargi jaoks vajalikke puid leida. Kokku nõuti 550 puud kõrgusega 7-8 jalga ehk umbes 2-2,5 meetrit.

Aastal 1722 töid juhtima asunud Michetti tõlk ja arhitektisell Mihhail Zemtsov tellis Peterburist „vetemängude“ ehk purskkaevude tarvis malmitorusid. Samal suvel teatati juba ühe Ülemise aia kaetud galerii ja tõenäoliselt Alumise aia lehtlaorvakeste ehk „ljussgausside“ valmimisest. Kunagine merepõhi Alumise aia kohal oli selleks ajaks

juba musta mullaga kaetud ja rullitud. Lilleparterite kohale veeti mulda meetripaksuselt ehk 3,5 inglise jala ulatuses.

1723. aastal, mil Peeter I koos Michettiga Tallinna kahel korral külastas, pani ta omakäeliselt kirja 11 punkti töödest, mis pidid tehtud saama. Nende hulgas sisaldus märge „galdariidest aia lõpus“, mis oli tõenäoliselt viide poolkaarekujulisele sammasgaleriile, nagu me seda näeme nii Michetti Peterhofi projektist (Joonis 7.3) kui ka sammastikust Het Loo regulaaraia lõpus (Joonis 7.4).

Joonis 7.3 Peterhof, N.Michetti projekt.

Joonis 7.4 Sammasgalerii Het Loo pargis (autori foto).

See kõik pidi koos külgalleedega moodustama omamoodi *hortus conclusiuse*, suletud aia, mille üle avaneksid lossi akendest vaated nii vanalinnale kui merele. Selline vaadete paljusus oli pargi algkavatisse juba sisse planeeritud (Kuuskemaa, J., 1999, lk 14). Omal viimasel Tallinna-käigul jättis tsaar üksikasjalikud juhised puude juurdeistutamise kohta. Liikidest nimetas ta pärna, jalakat ja vahtrat. 1724.a kevadeks aga käskis ta mõlemale poole aeda istutada 5000 vahtrat suurte puude vahele, Alumise aia hekkide vahele aga 9000 vahtra- ja sarapuupõõsast. Kaks aastat varem Tallinna saadetud ohvitserid olidki selles tarbeks leidnud 992 vahtrat, 132 jalakat, 320 pärna, 1076 sarapuud, 3100 väikest vahtrat ja 259 saart (Kuuskemaa, J., 1999, lk 16).

Aiarajatiste tarvis telliti puust treitud sambaid, rohkesti nii rohelist kui valget värvi ja linaseemneõli, samuti tahma värvi sisse segamiseks. Alumise aia jaoks telliti 14 väikest fontäänikaussi ja 20 kronsteini nende alla, kuid nende väljanägemise kohta täpne ettekujutus puudub. J. Kuuskemaa väitel on üks toonaste meistrite purskkaevuvaasidest tänaseni säilinud ühes Mäekalda tänava eraaias (Joonis 7.5).

Joonis 7.5 Purskkaevuvaas Mäekalda tänaval (autori foto).

Tisleritööde aruandest nähtub, et alumistele purskkaevuseintele paigaldati balustrid ja karniisid, valmis oli 18 lusthausi, Alumise aia lõpus oli majake, mille kummalgi küljel on galeriid (üks neist lõpetamata). Lisaks märgiti, et ehitusjärgus on majake Alumises

aias (lustla). Valmistati ka 50 kahes suuruses puust alust (tumbat) lillepottide ja pomerantsipuude väljapanemiseks.

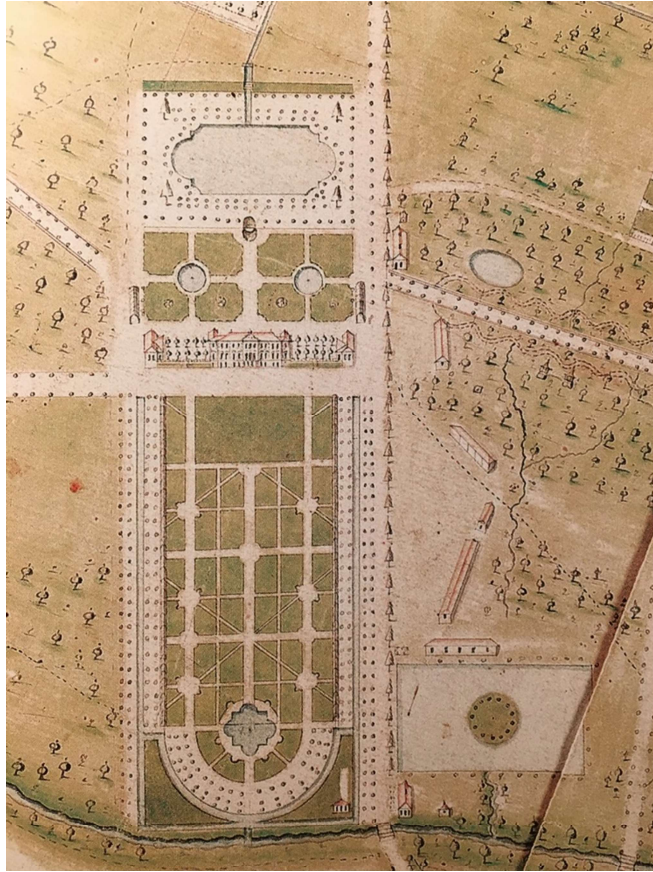
7.2 Kastellaanide ajastust tsaariaja lõpuni

Peeter I ootamatu surm aastal 1725 ei lasknud tal näha Kadrioru lossi valmimist. Uued tööd pargis ja lossis keelati, olemasolevad tulid lõpule viia. Kadrioru lossi juurde loodi valitseja ehk kastellaani ametikoht.

1733. aastal saadeti Peterburist Revalisse arhitekt Jacques Broquet, kes viibis siin 1751.aastani. 1746 oli loss enam-vähem korras, sest Eestimaale saabus keisrinna Jelizaveta Petrovna koos poja Peetri ja tema abikaasaga, kes peatusid Kadriorus kaks nädalat. Pärast seda külaskäiku jätkati pargis parandustöödega, korrastati kanalite süsteem. 1747 koostas Broquet Kadrioru generaalplaani, mille säilinud eksplikatsioonis on andmeid ka pargi, tiikide, terrasside jms seisundist. Alumises aias olnud puitgaleriid olid kokku vajunud ja tuli saadetud jooniste järgi uuesti üles ehitada, poolümarad kanalid vajasisid remonti. Broquet mainib ka fontääne, mis nõuavad parandamist ja valmistegemist. Miks ja millal need likvideeriti, pole selge.

1752.aastal asus Broquet' kohale puusepp ja ehitusmeister Johann Georg Teichert, kes sel kohal töötas kuni oma surmani 1773. aastal. Tema esmaseks suureks tööks sai aasta hiljem toimunud ja lossi laastanud tulekahju tagajärgede likvideerimine. Lossi algsed puidust kõrvalhooned olid selleks ajaks praktiliselt lagunenenud ja püstitada tuli mitu uute hoonet, mis kerkisid Weizenbergi tänavast lõuna poole Kadrioru.

Aastal 1773 määrati Kadrioru lossi arhitektiks Johann Schultz, kes juhtis nii lossis kui pargis toimunud korrastustöid. Muuhulgas koostas ta detailse pargiplaani (Joonis 7.6). 1788-90 toimunud Vene-Rootsi sõja ajal lossi mahutatud madrused aja põhjustasid nii lossile kui pargile palju kahju, millega pidi hakkama tegelema pärast Schultzi surma uueks lossiarhitektiks saanud Johann Daniel Bantelmann. Tema ametiaeg oli aastatel 1795 - 1824 ning selle aja jooksul koostas ta kõigi lossiansambliisse kuulunud hoonete ja pargi kohta inventariseerimisjoonised, samuti inventeeris sisustuse. Tema juhtis ka varemeisse jäänud Peeter I maja, sauna ja pargi taastamist, mis, nagu keiser Aleksander I käskis, tulid taastada algsel kujul. Lossiarhitekti ülesannete täitmist jätkas Bantelmann mõnda aega ka pärast Eestimaa kubermanguarhitektiks saamist 1824.aastal.

Joonis 7.6 J.Schultzi pargiplaan 1829. aastast. TLÜ AR, Baltika osak, Gk 1844-4.

1827.aastal viidi Kadrioru loss koos maade ja talupoegadega üle Õueministeeriumi haldusalasse. Sama aasta oktoobris Kadriorgu külastanud Nikolai I andis korralduse muuta loss, selle abihooned ja park keisri staatusele vastavaks. Sealt alates muutus Kadrioru loss merekuurordiks-suvituspaigaks nii keisriperele kui teistele kõrgetele ametikandjatele ja aset leidsid mitmed lossi ilmet ja ruumijaotust muutnud ümberehitused, samuti rajati lossi alla ja ümber drenaaž. 1828. aasta ümberkorraldused parki eriti ei puudutanud. Park säilitas regulaarse planeeringu, kuid purskkaevud enam ei töötanud – basseini kohad on juba 1823. aastal plaanidel (Joonis 7.7) tähistatud rohelisega (J. Kuuskemaa & Murre, A., 2010, lk 150). Pargi ja lossi aia, kuivenduskraavide ja kivisildade projekteerimise ülesanne anti 1828 arhitektiabi Šašinile. Viimase sulest on säilinud tänaseni ka ainus joonis nii Ülemises kui Alumises aias olnud kaetud teede kohta (Joonis 7.8). See realiseeriti mõlemal pool Lilleaias 1828. aastal ning 1899.aastal lühendatud kujul Alumises aias (Kuuskemaa, Jüri, 1977).

Joonis 7.7 Alumise aia rohelisega märgitud purskkaev kui tunnistus seisvast veest (1823). Allikas: EAA.2072.2.3.

Joonis 7.8 Arhitektiabi Šašini joonis kaetud teede kohta aastast 1823. Joonis J.Kuuskemaa „Kadrioru kroonika 1718 – 27”.

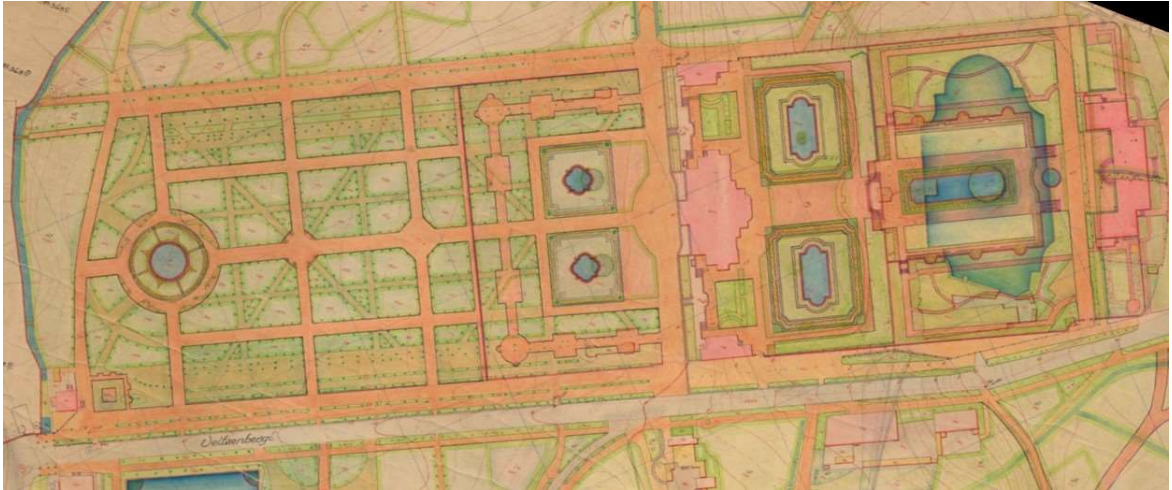
Puude pügamisest Alumises aias loobuti juba 18.sajandi lõpul, millest annavad tunnistust 19.sajandi alguse gravüürid ja nii hakkas see tasapisi omandama looduslikku ilmet. Ka külgväravate juures asunud lehtlaid ehitati mitmel korral ümber – säilinud taiestel on näha juba madalaid roheline katusega puitvõredega lehtlaid. 19.sajandi teisel poolel näeme plaanil üht ehitist (paviljoni?) hoopis pargi keskpaigas ning lilleaed oli muudetud vabakujuliseks. Viimane tsaariajal tehtud töö oli pargiteede valgustamine petrooleumlampidega 1914. aastal.

7.3 Eesti Vabariigi periood

Pärast monarhia kukutamist Venemaal 1917. aastal läks peremeheta jäänud Kadrioru loss üle Eesti Vabariigile. Riigivaranaduste Ülevõtmise Komisjoni aktis tõdeti, et loss oli tühi ja rüüstatud, mööbel ja muu kraam olid kuhjatud kõrvalhoonetesse (Kalm, 2010:220). Peahoone uue kasutusotstarbena nähti põhiliselt muuseumit ja 1921 koliti hoonesse Eesti Rahva Muuseumi Tallinna osakonna kogud. Peagi aga tõusis tähelepanu keskmesse kujutav kunst ning 1927 avatigi seal Eesti esimene kunstimuuseum. Kui aga Eestit külastas Rootsi kuningas Gustav V, koliti muuseum kiirkorras hoonest välja, et teha ruumi kuninga majutamiseks, ent jäi pärast seda siiski tühjaks.

Peagi hakkas Konstantin Pätsi valitsus tegema ettevalmistusi tulevase presidendi residentsi ehitamiseks, lilleaia poole ehitati juurde söögisaal (arh. A.Wladowsky). Parki rajati 1936.aastal piirdeaed, mis Alumist aeda poolitades lõhkus selle proportsioonid ja sulges rahvale lossi eest Russalka äärde viiva tee.

1937 – 38 ehitati presidendi kantseleihoone (arh. A.Kotli), mille käigus likvideeriti barokne Miraaži tiik ja tehti uus aiakujundus. Ümber kujundati lilleaed, Alumise aia suletud ossa rajati musterpeenarde asemele purskkaevud ja muudeti teede loogikat. Alumise aia kanalid täideti, barokse teedevõrgu väiksemad diagonaalteed mätastati, alles jäid vaid olulisemad liikumisteljed (Joonis 7.9).

Joonis 7.9 Alumine aed president Pätsi ümberkorralduste tulemusena (1930ndate lõpp). Taustal kumamas varasem kujundus. TLA, f 149, n 5, s 459, l 2.

7.4 Nõukogude periood

1944.aastal okupeerisid Nõukogude väed Eesti lõplikult ja Kadrioru loss koos pargiga läks Eesti NSV valitsuse kontrolli alla. Seal paiknesid ENSV Ülemnõukogu Presiidium, teisalt märtsipommitamises hävinud Kunstimuuseumi kogud, mis uue kunstimuuseumi valmimiseni „ajutiselt“ Kadrioru lossi kitsastesse tingimustesse paigutati. Ülemisse aeda rajati 1967 skulptuuride ekspositsioon. Alguse sai Kadrioru ajaloo läbitöötamine, et muuseum saaks enda käsutusse teisigi ajaloolisi lossiansamblesse kuulunud hooneid, koostati restaureerimiskavasid. Park oli sõdades kannatada saanud, kuid Alumise aia eest hoolitsemine tähendas peamiselt heakorradustööd, mille teostajaks oli aastatel 1945 – 1991 Haljasalade Trust. Siiski tehti Alumisse aeda mitmes järgus juurdeistutusi, samuti eemaldati rasketehnika abil vanu puid, mis allesjäänud kõrghaljastust omakorda kahjustas.

7.5 Taasiseseisvunud Eesti Vabariigi aeg

Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise järgselt alustati ka Kadrioru lossi ja pargi restaureerimisega. Pargi hooldamiseks ja tema esinduspargi rolli taastamiseks loodi Saksamaa eeskujul Kadrioru Pargi VE (alates 2002 asutus Kadrioru Park), mis täidab neid ülesandeid tänaseni. Lossihoones avati aastal 2000 väliskunsti muuseum.

1993.aastal avati Alumise aia kinniaetud kanalid, mis olid maa sees üpris hästi säilinud ja avastati isegi üks põhjapoolne originaalne paekivist sild. Paraku ei olnud neid

võimalik endisel kujul ja mahus taastada, kuid Alumist aeda vormistava piirdena rekonstrueeriti need Ülemiste ristmiku sadevete ärajuhtimiseks aastatel 2011-12.

2014-18 taastati ringikanalit ümbritsenud allee lõunaosa ning istutati alleepuud kaarekujulise aiaosa sisse, samuti markeeriti ajalooline Liivaoja sild lustla kõrval. 2019. aastal uuendati alleed ringkanali põhjaosas. Puude istutamise aluseks võeti G.Chiaveri 1719. aasta aruandekujoonis.

8 PARGI FUNKTSIOONID

Barokse kavatise alusel rajatud pargid on lahutamatult seotud hoonega. Lisaks sellele on pargid aga seotud ka oma kasutajatega - need tehakse kellegi jaoks ning nende kujundus peegeldab pargi tellija soove ja maitset. Kadrioru park oli planeeritud keiserliku perekonna ajaveetmispaigana, samal ajal oli kindlasti tegemist näitega ajastu aiakunsti parimatest saavutusest kohalikus kontekstis, seda enam, et Peeter I palkas seda projekteerima oma aja hinnatumaid professionaale. Seega tuleb Kadrioru pargi Alumise aia puhul püüda mõista selle loomise eesmärke ja konteksti, kuid hinnata hilisemaidki kihistusi, mis on lahutamatult seotud meie ajaloo, omariikluse ja identiteediga.

8.1 Alumine aed läbi ajaloo

Tsaar Peeter I rajas lossi ja pargi Kadrioru oma abikaasa Katariina I auks, kes aga lossi valmiskujul ei näinudki. Pärast Peeter I surma kahanesid ka ressursid kompleksi väljaehitamiseks ja suuremad korrastustööd toimusid enamasti tsaariperekonna visiitide eel ja järel. Teada on, et juulis 1746 külastas Tallinna keisrinna Jelizaveta Petrovna, kes lasi lossi ette (st Alumisse aeda) püstitada telgi ning tavatses seal puhata ja külalisi vastu võtta (J. Kuuskemaa & Murre, A., 2010, lk 90).

Katharinenthali teine õitseae langes keiser Nikolai I ajale. Just sellest ajast hakatigi lossi ja parki Jekaterinaliks ehk Katharinenthaliks kutsuma. Kadriorul oli merekuurordi maine ja see pakkus keisriperele, arvukatele aadlikele ja Eestimaa tsiviilkubernerile mõnusat suvitamisvõimalust (J. Kuuskemaa & Murre, A., 2010, lk 129). Kasvas ka kohalike suvitajate osatähtsus ning Kadriorg muutus jõukama rahva elukohaks. 19.sajandil hoogustus ka pargi kasutus, Kadrioru populaarsus linnaelanike seas üha kasvas, tekkisid uued lõbustuskohad, supel- ja vesiraviasutused, tihenes liiklus ja loodi korralvurite ametikohad. Teada on fakt, et Ülemise aia tagaosas töötas kondiitriäri (Murre, A., 2010, lk 150). Regulaarne Ülemine aed kujundati ümber looklevate radadega ja ebaregulaarselt paigutatud istutustega murualaks. Uuendati pargiehitisi, oranžeriid ja 1914. aastal valgustati pargiteed petrooleumilampidega.

Joonis 8.1 Kadrioru park oli avatud kõigile. Joseph Steingrübeli koloreeritud litograafia, u 1835. EKM, G 5491.

Teadagi on, et regulaarpark oli avatud kõigile külastajatele (Joonis 8.1), keiserlike visiitide ajaks suleti avalikkusele vaid Ülemine aed (Murre, A., 210, lk 170). Keiser Nikolai I koos keisrinna Aleksandra Fjodorovnaga külastas Tallinna 1832.aastal. Suurvürstinna Olga Nikolajevna on meenutanud, kuidas pühapäeviti mängis pargis sõjaväeorkester ning tsaari lapsed pidid kaunites riietes rahva ees jalutama, et rohkearvuline publik kõrgeid külalisi imetleda saaks ja pidu illumineeritud pargis kestis hilisõhtuni. Viimane keisripere pikem visiit Kadrioru toimus 1849.aastal, mil siia saadeti vesiravile troonipärija Aleksandri abikaasa suurvürstinna Maria Aleksandrovna koos nelja lapsega. Nende kohta on kirjutatud, et lapsed jalutasid oma inglannadest hoidjatega pargi vanade pärnade varjus (st Alumises aias).

Pärast tsaarivõimu kukutamist liikus loss koos pargiga noore Eesti Vabariigi kätte. Lossile otsiti funktsiooni ning leiti see kunstimuuseumi näol. Hiljem aga kavatses juba president Konstantin Päts Kadrioru lossist vormida oma „presidentliku võimuhierarhia tipu“ (Kalm, M., 2002) ning selleks soovis ta lossi eraldamist ülejäänud pargist. 1936.aastal valmis arhitekt Tõnis Mihkelsoni kavandi järgi kõrge neobaroksete väravatega raudaed, mis ümbritses nii Ülemist kui ka kolmandikku Alumisest aia. Väravad olid suletud riiklike tseremooniate ajal, kuid muul ajal avalikkusele avatud (Tammoja-Tilk, N.). Järgnevatel aastatel kujundati presidendi kantselei tarbeks ümber

ka Ülemine aed. Alumist aeda ümbritsenud kanalid täideti riigivanema korraldusel mulla ja mätastega, et peita riigipea kantselei kanalisatsioonitorusid ja teha ruumi vernakulaarsele rahvapargile. Tänapäevaks on kanalid taas avatud ning lossi külgedel olnud kõrge raudaed ja pargiväravad eemaldatud, kuid säilinud on lossi ja pargi poolitanud Pätsi-aegne aiaosa Alumises aias (Joonis 8.2).

Joonis 8.2 Kadrioru park aastal 2019. Autori foto.

8.2 Funktsioonid tänapäeval

Parki taastades tuleb lisaks ajalooliste allikate ja ajastukohaste kujundusprintsipiide tundmisele tajuda ka kasutajate ootusi ja vajadusi, vältimaks olukorda, kus suur hulk ressursse raisatakse teadmata, kes ja milleks sinna tulla tahaks. Kadrioru pargis kui avalikus pargis ristuvad erinevate kasutajagruppide huvid – kui kohalikud otsivad sealt eelkõige võimalust kaunis rohelises keskkonnas viibida ja näevad seda näiteks nädalavahetuse kvaliteetaja veetmise paigana, siis turistide jaoks on tegemist kohaga, mida piiratud aja jooksul võimalikult suures kontsentratsioonis kogeda. Siin põrkuvad vastandlikud mõisted – aeglus ja kiirus, süvenemine ja kiirustamine, säästlikkus ja intensiivsus. Seada üht kasutajagruppi teisest ülemaks pole võimalik ega mõistlik, vaid park peab pakkuma elamusi mõlemale. Ajaloolise pargi puhul on tegemist mälestisega – muuseumiga, erinevaid ajastuid koondava monumendiga, samas aga tuleb kindlasti arvestada sellega, et see muuseum elab ning liiga intensiivse kasutamise korral pole võimalik oodatavat keskkondlikku kvaliteeti ega puittaimede heaolu tagada.

Selgitamaks välja Kadrioru pargi Alumist aeda pidevalt külastavate inimeste seniseid pargikasutusmustreid ja ootusi, valmis K. Lootuse juhendamisel vastav küsimustik (LISA 1). Uuringu meetodiks oli kvalitatiivuuring, mis võimaldab saada kvantitatiivuuringuga võrreldes sisulisemaid vastuseid. Eesmärgiks ei olnud niivõrd tulemuste representatiivsus ja üldistatavus valimi vanuse, rahvuse, sugude jm lõikes, kuivõrd (ühiskonna- ja kogukonnaelus aktiivsemate) elanike hoiakute ning suhtumise kaardistamine ja kirjeldamine. See lähenemisviis õigustas end seda enam, et mitte kõik respondendid ei vastanud igale küsimusele. Küsitlust veebikeskkonda üles pannes kaalusin ka eelmise küsimuse kohustuslikku vastamist enne järgmise juurde asumist, kuid pidasin siiski olulisemaks seda, et inimesed saaksid oma arvamust väljendada teemadel, mis neile enim korda lähevad. Lisaks tegin vaatlusi käies erinevatel aasta- ja kellaaegadel kohapeal.

Küsimused oli jaotatud kolme teemasse, millest üks käsitles Kadrioru pargi identiteeti, teine tegevusi pargis ning kolmas nii tehtud kui ka tulevasi vajalikke muudatusi tulevikus. Küsitlus oli anonüümne, alternatiivina oli paralleelselt võimalik vastata ka elektronkirja teel vabas vormis. Samuti oli küsimustiku lõppu lisatud võimalus käsitleda teemasid, mis küsitluses käsitlemata jäid.

Küsimustikule said veebruari jooksul vastata Kadrioru elanikud nii asumi meililistis kui Kadrioru elanike Facebooki keskkonnas; märtsist alates kaasati ka Linnalabori ning

Linnade ja liikuvuse Facebooki grupi liikmed. Küsitlus oli avatud vastamiseks kaks kuud ajavahemikul veebruar – märts, kokkuvõtted küsitlusest tegin aprillis. Saadud tulemusi on kasutatud ka antud töö põhjendustes.

Veebikeskkonnas olnud küsitlusele vastas 43 inimest, lisaks saatis vabas vormis oma vastuse meili teel 14 inimest, kokku 57 dokumenteeritud vastanut. Samuti esitas kümnekond küsitlust näinud inimest oma arvamuse suuliselt.

8.2.1 Pargi identiteet

Kadrioru pargi identiteet on eestlaste jaoks olnud oluline, kuid samas ka vastuoluline teema juba sada aastat. Esimese vabariigi süünd tõstatas küsimuse, kuidas võõrvõimude pärandina saadud parki omariikluse võtmes tõlgendada. M.Kalm kirjutab: „Ühtepidi nii ilus ja vägev, palju uhkem kui baltisakslaste mõisad, teistpidi nii võõras, mitte ühegi eestluse narratiiviga seonduv“ (Kalm, M. et al., 2014, lk 85) Loodust iseenesest polnud keeruline Eestiga seostada, kuid see loodus oli integreeritud eestlaste jaoks võõrasse (arhitektuursesse) konteksti. Vastuolu püsimist tänaseni tõestab ka ühe küsitlusele vastanu mõte – *„see on monument ajastule, mil Eesti oli osa tsaari impeeriumist.“* Üks küsitletuist tõi aga välja lõimumisalase aspekti, et Kadrioru on eesti ja vene kogukonna kohtumispaik.

Enim tõsteti esile Kadrioru ajalugu, pargi suurust ja vääriskust, pidades seda väärtuslikuks. Küsitlusele vastanud tunnetasid selgelt, et Kadrioru ja park on oma identiteedis tihedalt üksteisega läbi põimunud. Tõdeti, et *„ilma pargita ei oleks Kadrioru see, mis ta on.“* Üks vastanu sedastas võrdluse teise Tallinna ühe tuntuma haljasalaga: *„Kui seda võrrelda Tammsaare pargiga, siis on viimane pigem lihtsalt läbi jalutamise koht. Kui aus olla, siis ma ei mõtle kunagi Tammsaare pargi kui pargi peale.“* Märksõnadena nimetati *„presidendipalee park“, „ainus barokilaadne park“, „remonti vajav käest lastud park“.*

Samas peeti oluliseks, et rõhutatud oleks 18.sajandiga seonduv ning ajalooline atmosfäär säiliks. Tõstmaks pargi väärtust tehti ettepanek klassikaliste skulptuuride eksponeerimiseks ja üks vastanu pakkus, et õhtusel ajal võiks Luigetiigi paviljonist kosta *„ilusat klassikalist muusikat.“*

8.2.2 Aktiivsed funktsioonid

Parki ja selle erinevaid osi kasutatakse aktiivselt. Kohalikud kasutavad seda vähemalt kord nädalas või tihedamini, sõltuvalt hooajast. Tihedalt on läbi põimunud park ja kunst (väliskunsti muuseumi või KUMU asukoha tõttu) – kui külastatakse üht, võetakse reeglina aega ka pargis viibimiseks. Positiivsena tõsteti esile pargis läbiviidavaid festivale ja nende kõrget kunstilist teostust. Eriliselt märgiti ära Jaapani arhitekti Tetsuo Kondo kohaspetsiifilist installatsiooni „Rada metsas“ LIFT11 raames, mida mäletatakse siiani.

Kadrioru parki nähakse ka sportimise ja aktiivse ajaveetmise paigana. Juba varahommikust alates kohtab seal jooksjaid, kepikõndijaid, aktiivselt käiakse ka lähedalasuvas tennisekeskuses ning usinasti külastatakse lasteparki. Esile tõsteti uisuväljaku loomise vajadust. Talvel 2017-18 (ja varemgi) selline võimalus Luigetiigi jääl lühiajaliselt ka oli, kuid seda aega polnud rohkem, kui paar nädalat.

Üks vastaja pakkus, et kusagil pargi servas võiks olla ka vabaõhu-jõusaal lõuatõmbamise jm võimalustega.

8.2.3 Passiivsed funktsioonid

Park on läbi aegade olnud üks rekreatsiooni ja puhkamise paiku ning on selle funktsiooni säilitanud ka tänapäeval. Küsitletuist tõid paljud välja Kadrioru pargi eriilmelisust ja vaheldusrikkust: *„Näiteks vabakujunduslik osa või inglise park on juba looduslikult täiesti erinev: tammik, rändrahnud, soisem ala, pankrannik. Siin on esindatud niivõrd erinevad looduslikud kooslused ja geoloogilised pinnavormid, et vaevalt Tallinnas kuskil mujal midagi sellist nii väikesel maa-alal leida võib. Ja loomulikult pargi lähedus merele, mis nüüd küll läbi Reidi tee katkestatud saab.“*

Mitmed küsitletuist sooviksid suvekuudel näha kohvikut ja jäätisemüügi paika ka pargi keskosas. Praeguse Katarinenthali kohviku miinusena toodi esile, et suvisel päikeselisel ajal on kohviku väliala varjus.

Üks vastanu, kes on pargi kõrval elanud terve oma elu, mäletab, kuidas tema lapsepõlves *„oli praegune lossi regulaarpark suurte puudega skulptuuriaed ja ka sel oli oma võlu. Eriti meeldis kõigile lastele, kui ma ei eksi, siis Starkopfi karu!“*

8.2.4 Heakord

Üldiselt olid vastanud pargi heakorraga rahul. Läbiva teemana toodi Alumises aias esile vajadust pinkide ja istumisvõimaluste järele ning valgustuse parandamiseks, samuti märgiti korduvalt, et seal puuduvad prügikastid. Tiigiäärsele peenrale võiks *„lilled varem istutada. 2017 oli tiigiäärne peenar ja lossi tagune ala juuni esimesel poolel tühi ja kurb.“*

Linnas elamise lahutamatu kaasnähe on ka lemmikloomapidamine. Vastanute hulgas oli mitmeid koeraomanikke, kes tõstsid esile vajadust väljaheidete koristamiseks mõeldud kilekottide järele nii, nagu neid aastaid tagasi näha oli.

Mõnigi vastanu tõstatas niitmise temaatika, soovides näha kogu pargiala pidevalt ja ühtlaselt niidetuna. Siinkohal võib aga oletada, et teatud alade harvem niitmine on olnud pargi juhtkonna teadlik valik lähtudes kindlate pargiosade funktsioonidest, kasutatavusest, elurikkuse soodustamisest ning inim- ja majanduslike ressursside olemasolust.

Vajalikuks peeti, et paremini mõeldaks läbi Kadrioru pargi ülemise osa – nn Presidendi ring ja seda ümbritseva ala – kasutusvõimalused. Üks vastanu nimetas kontserdiväljaku katmist peene kruusaga pariisilikuks kombeks, mis kohalikku konteksti ei sobi. Killustik tolmas suvisel ajal, tema eelistanuks muru, sama ka noore pärnaallee kõrval.

Tenniseväljakute kõrval olevat ala toodi esile paigana, mis aiajäätmete jmt ladustamise paigana silma riivab. Samuti peetakse ebasobivaks eramaal asuvat, kuid pargiga otseselt külgnevat lõbustusparki. Vastusest: *„Üks kõige suurem murekoht minu jaoks on endise uisuhalli ala. Midagi nii ebasobivat kui see plastist jubedates värvides lunapark ei ole vist terves pargis. Ma ei saa kuidagi aru, kuidas meie muidu nii range muinsuskaitse midagi sellist võis lubada. Üsna õnnetu on ka Kadrioru Pargile endale kuuluv ala kohe selle vastas. Seal on vist pargi tehniline pool. Kuid seegi võiks ju natuke kenam välja näha. Ka praegune tennisehall vajaks kohendamist.“* Teine kirjutab: *„Praegu on seal staadioni poolses osas nõ pime ja kõle. Mõned mõtted siis: piknikukohad, korvpalli, võrkpalliväljak, inimesed tahaksid reaalselt ka pargis aega veeta.“*

Toetust avaldati ka Kadrioru pargi juhtkonna senisele tegevusele pargi uuendamisel. Eriti kiideti elanike kaasamist lõuna- ja põhjapoolsete pärnaallee uuendamisel, mis leidis aset aastatel 2013-2014.

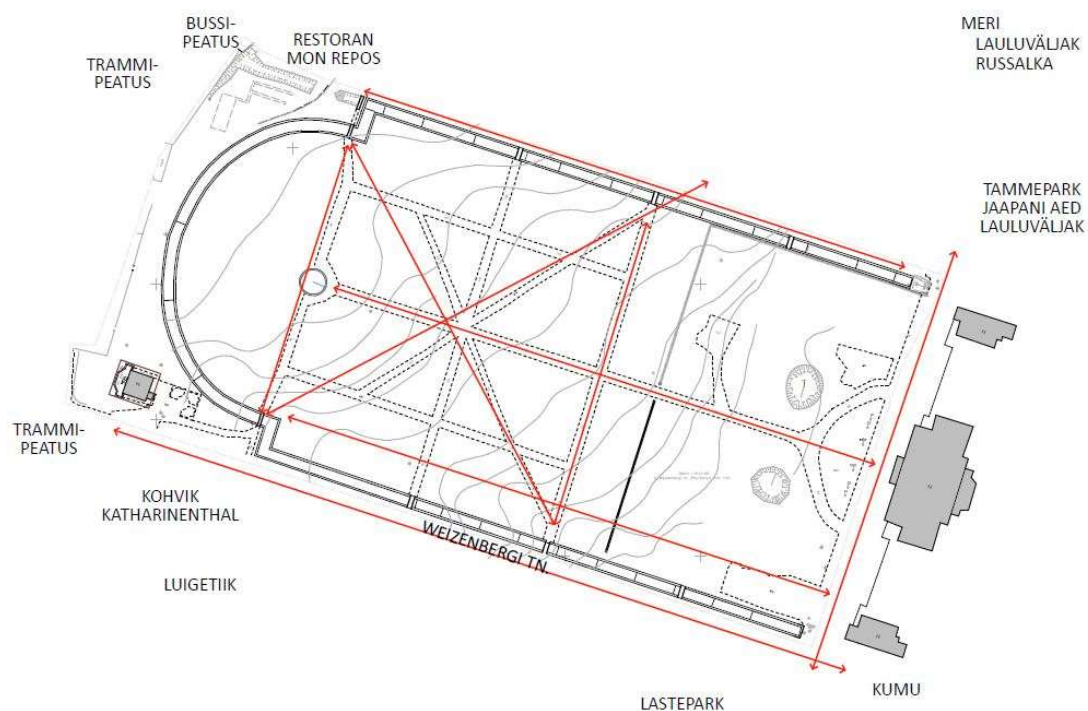
Pargi ööpäevaringset avatust peeti samuti väga oluliseks. Üks vastanu kirjeldab: „*Park on täiesti eriline just varastel hommikutundidel ja hilistel õhtutundidel, kui inimesi ei ole ning park avaneb kogu oma suursugususes!*” Teine tõi esile, et paljudes Euroopa linnaparkides suletakse päikeseloojangul väravad, kuid Kadrioru parki võib soovija külastada kas või südaööl. Samas toodi esile vajadus pargivahtide järele, keda „*kohtab väga harva. Neid oleks väga vaja, olen takistanud huligaane lõhkumast valgusteid, murdmast roose jmt.*”

Ettepanekutes toodi esile vajadust enamate pargi ajalugu ja erinevaid kihistusi avavate infoviitade järele. Mõnigi vastaja avaldas kahetsust, et ei ole suudetud rajada teist treppi Kadrioru ja Lasnamäe vahele, mida saaksid kasutada ka lapsevankri või ratastooliga liikujad. Praegu on selleks ainus võimalus Kumu lifti abil, mis omakorda tähendab, et seda võimalust saab kasutada üksnes kunstimuuseumi lahtioleku aegadel.

8.2.5 Alumise aia uuendamise vajadus

Alumise pargi uuendamise vajaduse tõi otsesõnu välja 72st küsitletust 26 inimest ehk 36 protsenti. Tõdeti (ja see leidis aset ka töö koostaja vaatluste käigus), et enamasti kasutatakse Alumist aeda teekonna lühendamiseks ühest punktist teise liikumisel (Joonis 8.3). Ajaveetmiskohana peeti seda liialt pimedaks ja kõledaks („*hooldamata võpsik*”, „*reeglina väldin seda osa*”, „*pime muruta ala*”, „*lastud üle kasvada*”, „*pinke pole, piirkond tundub hetkel veel räämas*”, „*ei tundu turvaline*”, „*metsistunud park*”, „*täiesti kasutu ala*”, „*meenutab suvalist äärelinna parki*”), positiivsena kõlas „*sügisel värviliste lehtede korjamise koht*” ja tõsteti esile võimalust „*kastanimune korjata*.”

Vastanute seas oli ka neid, kelle hinnangul ei tuleks pargis midagi muuta. Ühe vastanu hinnangul on „*prantsuse aia rajamine lossi ette läbinisti vale, kallid ja mõttetu*.” Viidatakse, et selle hooldamine on kallid (vastanu teab väita, et „*Schönbrunni lossi aed võtab lõviosa Viini eelarvest*”) ning meie kliimavöötmes tavapärase pika talve tõttu jääks park sel ajal „*lagedaks ja kõledaks*.” Sama vastaja leidis aga, et kui „*lossi esised puud on liiga vanad, siis tuleks sinna uued puud istutada*.”

Joonis 8.8.3 Põhilised liikumissuunad.

Alumise aia uuendamisega seoses toodi välja kanalite taastamist (mida peeti positiivseks), kuid samas märgiti, et „kadunud on igasugune liikumise loogika. Sillakesed viivad ebaloogiliste teeotsteni,” samuti „need teed ja sillad, mis kanalit ümbritsevad ja ületavad, on kohati täiesti naeruväärselt planeeritud ja viivad kuhugi tupikusse.” Alumise aia uuendamisega kaasnevat suurte puude mahavõtmist pidasid mitmed vastanuist liiga radikaalseks – „kuidagi väga kahju oleks neid kõiki suuri puid maha võtta. Ka president Pätsi aegne aed on omaette väärtus. Lõppude lõpuks on maailmas nii palju häid näiteid vanade parkide taastamisest,” „lageraieid ei tohi teha, barokkpargi taastamisest ei tohi unistada,” „vanu puid tuleb hoida, need on pargi au ja väärtus.” Teisalt tõdeti, et „tänapäevaks metsistunud puud on võtnud võimust ning on ühele häälekale huvigrupile olulisem kui ajalugu ning potentsiaalse vaatamisväärsuse loomine turistidele ja ka kohalikele elanikele.” Oli ka väga konkreetseid seisukohti: „taastada/ rajada park algsel kujul,” „muutmist vajab alumine metsistunud pargiosa,” „pimepark vajab uuendamist, hetkel varjab see vaadet lossile”.

9 ANALÜÜS

Ajaloolise pargi taastamisel tuleb toetuda väga mitmekülgsetele andmetele – läbi töötada arhiiviallikad, pargiarheoloogia jm uuringute tulemused, samuti arvestada ajaloolise kontekstiga, olemasoleva olukorra ja võimalustega, konsulteerida parimate spetsialistidega nii kodu- kui välismaal, uurida teiste riikide praktikad, pargikasutajate ootusi ja käitumismustrit, seadusandlikku dokumentatsiooni jmt. Analüüsi tähtsust on nii tundliku teema puhul raske üle hinnata, mistõttu tuleb seda teha võimalikult põhjalikult ja mitmekülgset.

9.1 Info ajaloolistest allikatest

Ajalooline park on väga tundlik keskkond, seda asjatundmatult restaureerima või rekonstrueerima asudes võib tekitada korvamatut kahju. Seetõttu on oluline põhjalik eeltöö arhiivimaterjalidega. Analüüsida tuleb nii seda, millised olid plaanid, kui ka seda, mil määral planeeritud tööd realiseerida jõuti. Kadrioru pargi puhul komplitseerib olukorda olemasolevate arhiivandmete fragmentaarsus ja Peeter I ootamatu surm aastal 1725, vaid 7 aastat pärast pargi mahamärkimise algust, mistõttu parki ei ehitatudki kunagi valmis selle algselt plaanitud hiilguses. Teada on kindlalt vaid see, et puud said istutatud vastavalt plaanile, millest annab tunnistust Peeter I omakäeline kiri keisrinna Katariinale.

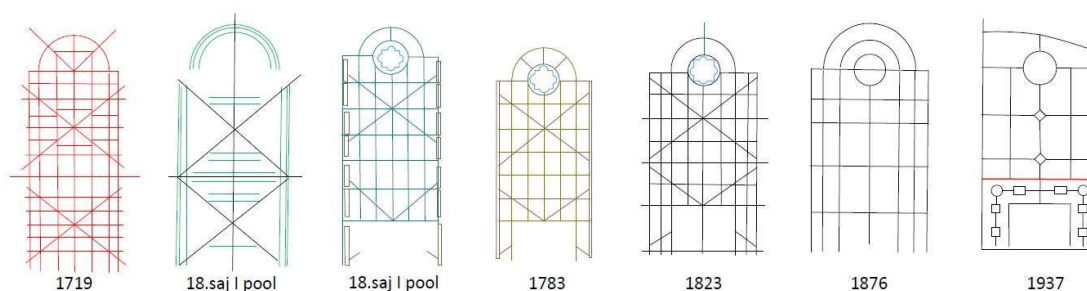
Kadrioru pargi Alumise aia rajamise aluseks olnud itaallasest arhitekti Niccolo Michetti jooniseid meieni tänapäevaks säilinud ei ole. Vanim pargi rajamise aegne plaan on Gaetano Chiaveri joonis aastast 1719 puude istutamise kohta (vt Joonis 7.2). Sellel puuduvad paraku märged purskkaevude, lehtlaorvade ja ronitaimedega kaetud võrekäikude kohta, näha on vaid tõenäoliselt selleks otstarbeks ette nähtud platsikesed. Neid kohti on joonisel 12. Plaanil olevat jämedat katkendlikku joont kanali ääres oleva allee ja regulaarse teedevõrgu vahel on J.Kuuskemaa hinnagul ekslikult peetud võrekäiguks (Kuuskemaa, J., 1999, lk 8), pigem on tegemist piirdeaia. Hilisematelt, sh lossiarhitekt Johann Schultzi plaanilt 18.sajandi keskpaigast (vt Joonis 7.6) näeme piirdeaia asemel aga kaarja katusega kaetud kitsaid galeriisid ja võrelehtlaid. Samuti on lusthoone sümmeetriliselt mõlemal pool väljaspool kaarjat osa, mis aga hilisematel kaartidel jälle puudub.

Chiaveri jooniselt puuduvad Peeter I hilisemad korraldused Alumise aia kohta, mille ta 1723.aastal omakäeliselt kirja pani. Nende hulgas nõudis ta „aia lõpu galeriid“, mis

ehitatigi 1724.aasta suvel. Nende eeskujuks on Peterhofi Suure kanali lõppu rajatud nn kõverad galeriid.

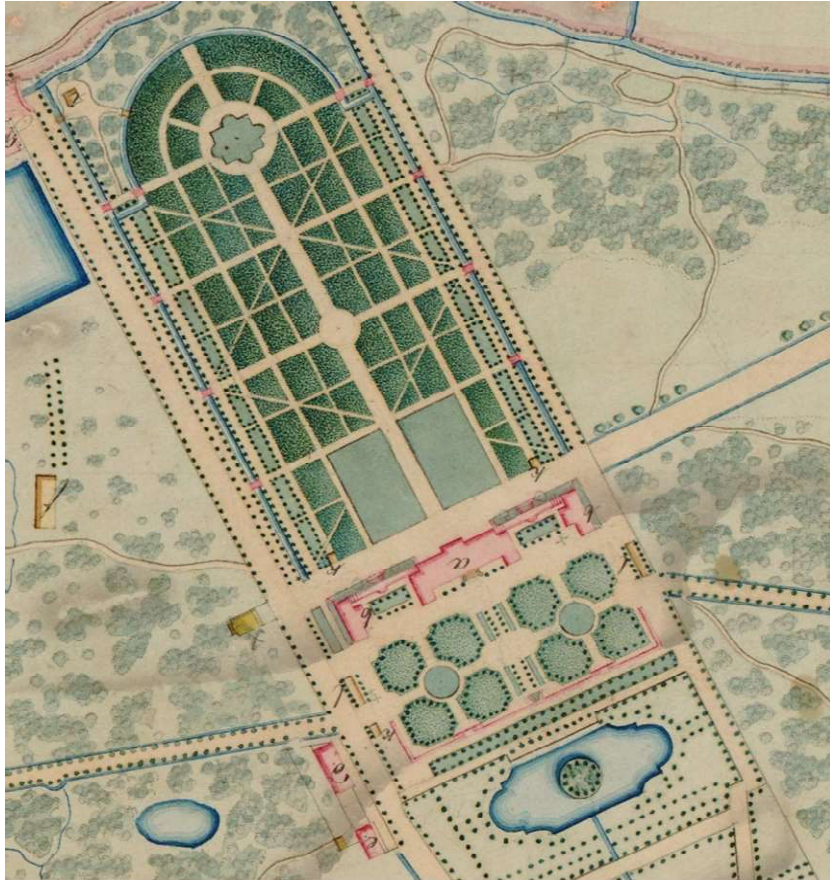
Rajamisjärgse haljastuse kohta kahjuks tänaseni säilinud jooniseid pole, on vaid aednik Ilja Surmini raport, milles kirjutatakse: „Alumises aias, mille mõõtmed on 128x70 sülda (u 269 x 147m), on 10 parterit. Parteritesse on istutatud pohlataimedest igihaljad mättad ja lilled: tulbid, pojengid, nartsissid, roosipõõsad. Aias on 60 puust postamenti, millele asetatakse urne lilledega, samuti 18 poolringikujulist lehtlat. Nende kõrvale on istutatud koolutatud pärnad ja vahtrad, sisemuses asuvad traadiga põimitud puidust võred. Aias on pärnaspaleerid, mille alla on istutatud mitmesuguseid metsapuid. Aia ümber on tihedad hekid alleena, milles kasvab 622 puud. Alumise aia külgedel on kividega vooderdatud kanalid“ (J. Kuuskemaa & Murre, A., 2010).

Teedevõrk on läbi kolme sajandi säilinud suures osas samana. Muutusi võib täheldada kõige lossipoolsemas osas ja parterite jaotuses, samuti lihtsustub teedevõrk osade diagonaalteede kadumise tõttu (Joonis 9.1). Suurimad muutused aga toimusid pärast 1936.aastat, kui riigivanem Konstantin Päts Kadrioru lossi malmaiaga piiras, misjärel seni rahvale avatud olnud osa Alumisest aiast suleti. Väiksemad diagonaalteed mätastati ja kinni aeti ka Alumist aeda ümbritsenud kanalid, samuti muudeti teede jaotust ja loogikat lossipoolses suletud aiaosas.

Joonis 9.1 Alumise aia teedevõrk läbi sajandite. Autori joonis.

Sillakeste paiknemise osas on samuti aja jooksul muutusi toimunud. Kui Chiaveri joonisel näeme vaid nelja sillakest üle kanali – kaks keskmiselt põikiteljelt ja kaks poolkaarekujulise osa juurest kummalegi poole, siis juba 18.sajandi lõpu plaanidel Riigiparkide Valitsuse kaustikust (Joonis 9.2) on sillakesed iga teeotsa juures. Erandiks vaid kaarukujuline kanaliosa.

Joonis 9.2 Sillad üle Alumise aia kanali, 18.saj.lõpp.

Lossipoolne osa Alumises aias on olnud parterite päralt. Tõenäoliselt N.Michetti projektil põhineval G.Chiaveri aruandejoonisel on nüansirikka jaotusega lahendus. Juba mõnikümmend aastat hiljem on aga parterites toimunud muutused, nende kuju oluliselt lihtsustunud ning kadunud on pool *patte d'oie* ehk nn hanejala-motiivist. 18.sajandi joonistest edasi on näha kaht suurt sümmeetrilist ristkülikukujulist parterit, aga 1801.aasta plaanil on see muutunud üheks suureks alaks (Joonis 9.3). 19.sajandi lõpul olid seal toona väga moodsad musterpeenrad ja hiljem, Eesti Vabariigi ajal rajati sinna hoopis purskkaevud.

Ülima detailsusega on Chiaveri aruandejoonisel märgitud regulaaraia rohelised kabinetid, mille moodustasid kas hekid või madalamad tihedad põetud puuderead võrreldes alleepuudega, mis plaanil eraldi rõhutatult välja toodud on. Lustlad asuvad sel kaardil aga kaarekujulistest kanalitest seespool.

Joonis 9.3 Muutused lossiesisel parterialal (18.saj lõpp - 19.saj algus). Allikas <http://vanalinnad.moood.com/?site=Tallinn>

9.2 Muutused puistus

Kunagine regulaarpark on tänaseks minetanud oma algse struktuuri ja muutunud pimeaiaks. Põhjuseid selleks on mitmeid, alates otsusest lõpetada regulaaraia puude pügamine (ilmselt juba 18.sajandi lõpul) kuni stiihiliste vahelistusteni. Liiga tihedalt istutatud puud on nüüdseks kasvanud kõrgusse (keskmiselt 23 kuni 26 meetrit), nende võrad liitunud ning paljude puude eluiga ebasoodsate kasvutingimuste ja seenhaiguste tõttu ammendumas. Selle tagajärjel on kadunud ka vaated nii lossist vanalinnale ja merele kui Kadriorust Weizenbergi tänava poolt lossi suunas.

9.2.1 Ajaloolised istutusjärgud

Alumise aia puistu on väga mitmekihiline. Algsest istutusest aastatel 1718-23 ei ole tänaseni säilinud ühtki puud. II suurem puude istutamine toimus Katariina II visiidi eel 1764, kuid ka sellest perioodist ei ole puid enam alles. Järgmisedki lisandused toimusid seoses keiserlike külaskäikudega, kuid alles 19.sajandil. Kui Aleksander I aastal 1804 Tallinna külastas, siis pärast seda istutati aastatel 1805-10 ka uusi puid. Arvatavalt sellest perioodist oligi pärit pargi vanim puu, kirdeservas olev harilik pärn (Abner, O., 2014). Pärast Nikolai I külaskäiku korrastati parki uuesti ning sellest 1827-29 kestnud IV istutusjärgust oli kuni 2018.aastani alles üks harilik tamm. Lisaistutusi tehti järgneva poole sajandi vältel veelgi.

Aastatel 1883 ja 1890 räsids Kadrioru pargi puid tormid (Müürisepp, K. & Vilbaste, G., 1966, lk 34). Korrastustööde käigus istutati G.Kuphaldi projekti järgi Alumisse aeda

hulgaliselt uusi puid, peamiselt hobukastaneid, kuid ka harilikke ja läänepärnasid, samuti jalakaid, harilikke vahtraid ja harilikke tammesid. See oli Alumise aia V istutusjärgk.

Uusi puid lisati parki 1920.aastate keskpaigas, mil Kadriorgu kolis kunstimuuseum ja parki taas korrastati. Kohati välja langenud puude asemele istutati VI istutamisjärgus harilikke hobukastaneid ja harilikke vahtraid, samuti üksikuid harilikke jalakaid.

VII istutusjärgu käigus korrastati Alumist aeda juba kui riigivanem Konstantin Pätsi võimukeskuse ümbrust aastatel 1935 – 38. Sinna lisati harilikke hobukastaneid, harilikke vahtraid, mõned harilikud saared, harilikud tammed ja harilikud pärnad.

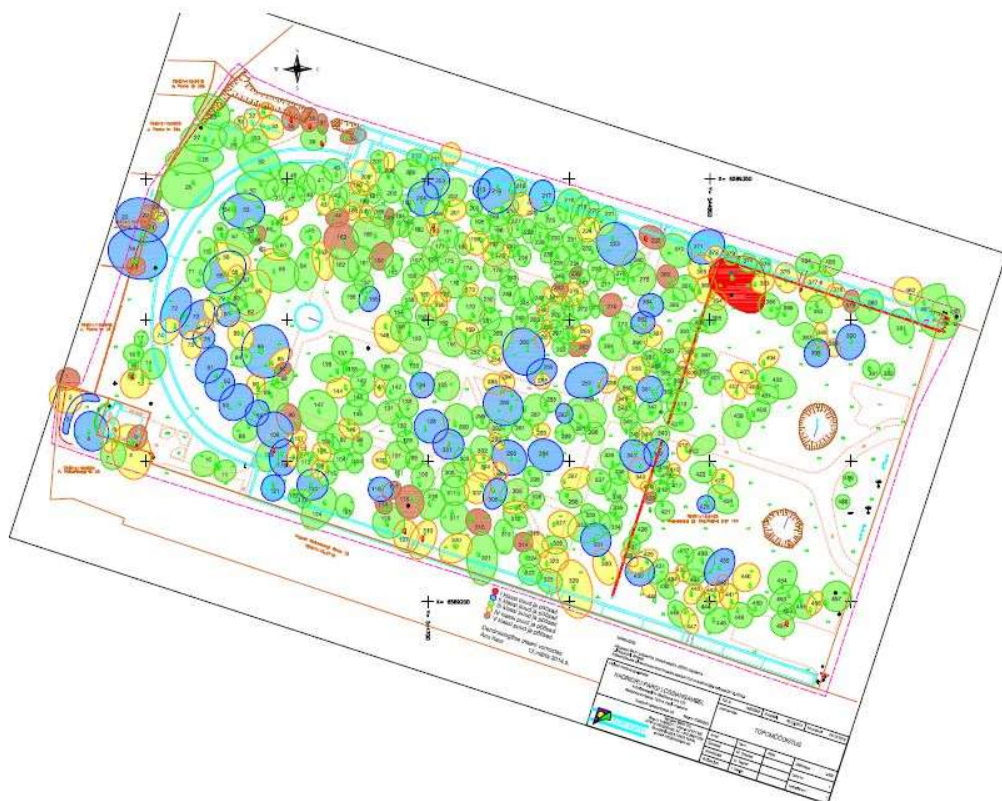
Nõukogude perioodil 1960.aastatel korrastati parki taas, likvideeriti rasketehnika abil vanu puid ja istutati uusi, peamiselt harilikke hobukastaneid ja harilikke vahtraid, mõned harilikud tammed, harilikud pärnad, harilikud jalakad ja paar pooppuud. Paraku said tööde käigus kannatada allesjäänud puude juured ja juurekaelad, sellest omakorda said alguse mädanikud, millest annavad täna tunnistust lõhed paljude harilike hobukastanite tüvede alaosas.

Viimaseid juurdeistutusi tehti parki 1970ndatel aastatel, põhjuseks ilmselt 1969.a torm. Selle X istutusjärgu käigus lisati parki harilikke pärnasid, harilikke vahtraid ja harilikke hobukastaneid.

9.2.2 Puistu seisund 21.sajandil

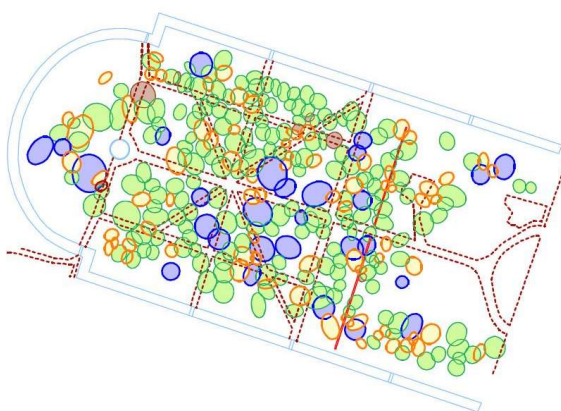
Dendroloogid Olev Abner ja Kalle Kõllamaa viisid 2014. aasta veebruaris ja märtsis Alumises aias läbi dendrooloogilise inventuuri selgitamaks puittaimede seisundit (Abner, O., 2014) (LISA 2). Kokku kirjeldati alal 464 haljastuslikku objekti (Joonis 9.4). Eristati 15 liiki puittaimi, neist 8 kodumaist. Liigiti kasvab Alumises aias enim harilikke hobukastaneid (u 40%), järgnevad harilikud vahtrad, harilikud pärnad, harilikud jalakad, läänepärnad, harilikud tammed ja harilikud saared. Esines paar pooppuud ja suurelehise pärna, harilikku toomingat ja kaks harilikku elupuud lossi ees.

Haljastuslikult väga väärtuslikuna kirjeldati harilikku tamme Alumise aia kirdeservas (moodustas 0,2% puude koguarvust), väärtuslikke puid oli puistus 10,8%, peamiselt harilikud ja läänepärnad. Olulisi puid märgiti 57,9%, väheväärtuslikke 24,6% ning likvideeritavaid mädanikukahjustuse ja murdumisohuga puid 6,5%.

Joonis 9.4 Puittaimede haljastuslik hinnang. O.Abner 2014.

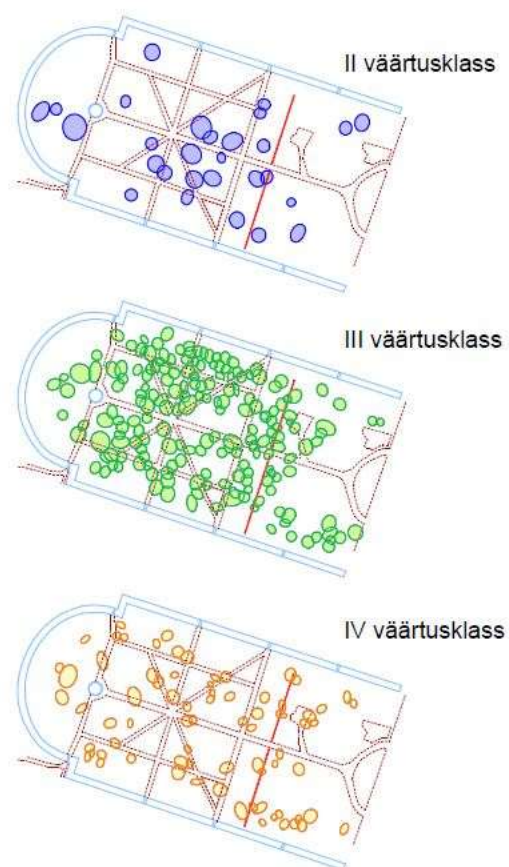
Puistu on tihe, pime ja seetõttu on enamikel puudel ühekülgne ning ebakorrapärane võra. Noorematel puudel on vanemate varjus kujunenud kaldus tüvi, mis soodustab tormiheidet. Umbes 1/3 Alumise aia puudest on halvenevas seisundis ja arvestades puude ebasoodsaid kasvutingimusi jätkub puude intensiivne laasumine ja okste kuvamine (Joonis 9.5).

Joonis 9.5 Alumise aia puistu kevadel 2020. Autori joonis.

Edasi arenevad ka mädanikud puude juurtes, harudes ja tüvedes. Pöösarinne, millele viitas aastatel 1973-75 Tallinna Botaanikaia poolt läbi viidud uuring, on kadunud.

Põhjapoolseima puuderea ja lääneosa äärmiste puude tervislik seisund halvenes dendroloog O.Abneri sõnul aastatel 2015 – 2016 ja sealt on tänaseks hulk puid ka eemaldatud (Joonis 9.6). Arvata võib, et seisundi halvenemine oli tingitud aastal 2011-13 toimunud Alumise aia kanalite rekonstrueerimistöödest, mille käigus sai tõenäoliselt kannatada ka puude juurestik.

Joonis 9.6 Alumise aia puistu kevadel 2020 väärtusklasside kaupa. Autori joonis.

O.Abneri hinnangul tuleks uute puude juurdeistutamisest Alumises aias loobuda, kuna noorte puude jaoks sobivaid kasvukohti ei ole. Allesjäävatel puudel aga tuleb teha võralõikust nende ohutumaks muutmise nimel. Neid nõuandeid ka järgiti, ent see ei ole olnud piisav tagamaks puistu säilimist. 2018.aasta kevadeks olid kuivanud paljude väärtuslikud puud, nende hulgas ka ainus I väärtusklassiga märgitud Alumise aia kirdenurgas kasvanud harilik tamm. Samal aastal alustati Alumises aias suurte ümberkorraldustöödega, mille käigus eemaldati lossiesisel sümmeetriliselt kasvanud

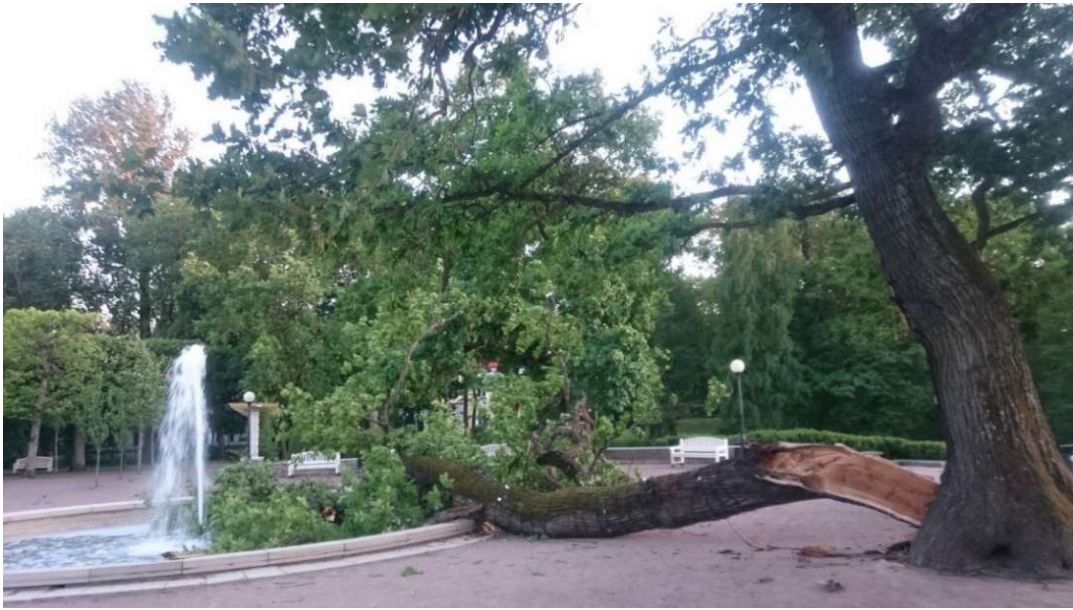
elupuud ning eemaldati ka ringkanali kaarja osa juures kasvanud puid, sh II väärtusklassi kuulunud, ent idasuunas kaldu ja ohtliku harunemisega h pärn, mitu läänepärna, samuti III väärtusklassi kuulunud h hobukastanid, h pärnad ja h vahtrad. Vastavalt G.Chiaveri 1719.aasta aruandejoonisele istutati vabaksjäänud kohtadele 2018.aasta suvel uued läänepärnad ja sellega seoti lõunast lääne poole suunduv kanalitest sissepoole jääv kaherealine allee tervikuks.

2019.aasta kevadel jätkusid tööd Alumise aia põhjaosas. Eemaldati mitu seenmädanikuga nakatunud puud, sh II väärtusklassi kuulunud ja hukkunud läänepärn (Joonis 9.7), h pärn, samuti teisi madalamatesse väärtusklassidesse kuulunud puid. Sinna istutati noored läänepärnad ning sellega viidi lõpule ühtlase tervikliku kaherealise allee taastamine kanali sisemisel osal G.Chiaveri istutusjoonise alusel.

Joonis 9.7 2019.aasta kevadel eemaldati pargist ohtlikke ja kuivanud puid, nende hulgas ka Alumise ava vanim puu, II väärtusklassi läänepärn (tüvi aia taga). Autori foto.

Kuna Alumise aia eelmisest hindamisest möödunud kuue aastaga on puistu koosseis ja tihedus muutunud, vajaks ohutuse tagamiseks (Joonis 9.10) resistograafi abiga täpsemat väljaselgitamist ka puude tänane tervislik seisund.

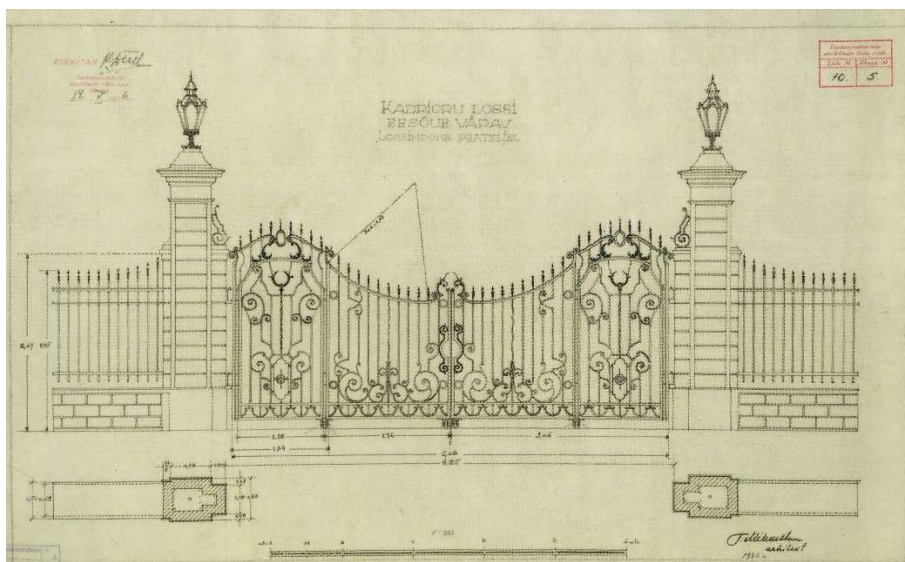
Joonis 9.10 Tormituulega murdunud vana puu Kadrioru pargi kontserdiplatsil. Autori foto.

10 MUINSUSKAITSE ERITINGIMUSED

Muinsuskaitse seaduse kohaselt tuleb kinnismälestise ja muinsuskaitsealal paikneva ehitise konserveerimisel, rekonstrueerimisel või restaureerimisel lähtuda muinsuskaitse eritingimustest. Muinsuskaitse eritingimused määravad, millised ajaloolised väärtused projekteeritaval või planeeritaval alal asuvad, mis tuleb kindlasti säilitada ja mida on vaja veel täiendavalt uurida.

Alumise aia uuendamise temaatikaga on tegeletud juba kaua. 1999. aastal koostati sellekohane eskiisprojekt (autoriteks K.Etverk ja K.Lootus). Detailne ajalooline ülevaade Alumise aia kohta pärineb J.Kuuskemaa sulest aastast 1999, kes koostas Moskva ja Peterburi (toona veel Leningradi) arhiividokumentide põhjal projekti aluseks olnud arhitektuursed eritingimused. Paraku projekt, mis oma iseloomult oli rekonstrueeriv, ei realiseerunud. Muinsuskaitse eritingimuste väljatöötamiseni Kadrioru pargi Alumise aia jaoks jõuti siiski alles hiljuti – need koostas OÜ Lootusprojekt 2018. aasta teises pooles (Lootus, K., 2018) (LISA 3).

Antud töö tugineb eritingimustes toodud ettepanekutele, mis soovivad esile tuua eri ajalooperioodide kihistused, samuti arvestatakse parterite tasapinnalisuse printsiibiga. Väärtuslikud on nii Eesti Vabariigi esimese presidendi Konstantin Pätsi ajal rajatud piirdeaed (Joonis 10.1) kui purskkaev.

Joonis 10.1 Alumise aia piirdeaia värava projekt, arh. Tõnis Mikhelson. Eesti Arhitektuurimuuseum, f 2, n 9, s 43, l 6.

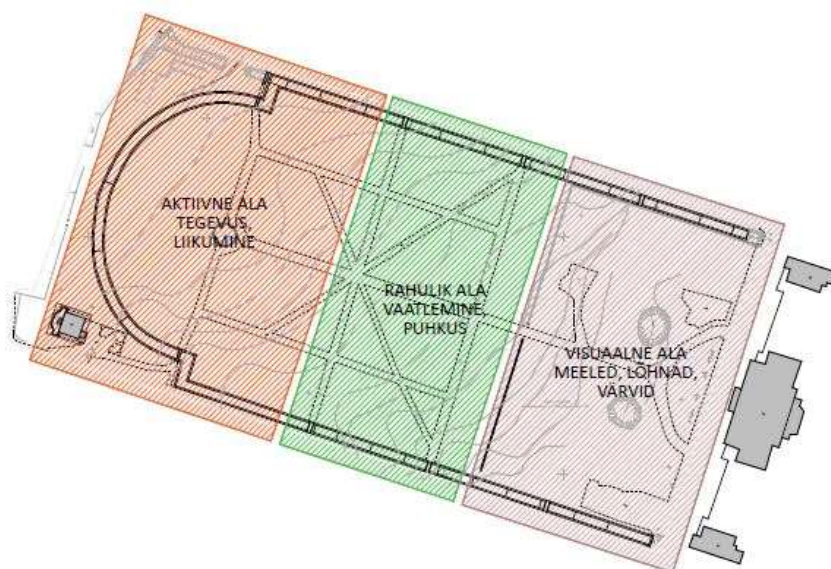
Analoogide alusel Alumise aia lõpetusena olemas olnud kolonnaadi ehk nn kõvera galerii taastamine on aga keeruline ja tekitab rohkelt küsitavusi, kuna vastavad Kadrioru kohta käivad originaaljoonised puuduvad. Teadmata on nende pikkus ja täpne asukoht – kas ringkanali kaarjast osast sees- või väljaspool. Siinkohal saaks tugineda üksnes rekonstrueerivale lähenemisele N. Michetti Peterhofi galerii vmt joonise alusel, samuti annavad mõningat aimu pargis olnud kunagisest galeriiehitisest säilinud fotod 19.sajandi lõpust, 20.sajandi algusest.

11 LAHENDUS

Kuna ajalooline park on arhitektuurne ja aiakunstiline kompositsioon, mis pakub avalikkusele huvi ajaloolisest või kunstilisest seisukohast, tuleb ka Kadrioru pargi Alumist aeda Firenze harta kohaselt käsitleda mälestisena (*Firenze harta*, 1982, lk art 1). Eestikeelse sõna „mälestis“ asemel on ingliskeelses algdokumendis kasutatud sõna „monument“, mis on tähenduselt isegi mitmekihilisem. Samuti sedastatakse, et ajalooline park on elav (*Firenze harta*, 1982, lk art 2), st seal elavad taimed hävivad ja uuenevad.

Parkide ja eriti ajalooliste parkide ennistamisel tuleb arvestada nende kasutuskooormusega, mis võib ohustada nii pargi elus- kui eluta osa. Nagu on tõdenud S. Nurme, pole ajaloolise haljasala kasutuskooormusega seonduvat Eestis eriti uuritud (Nutt, Nele et al., 2008, lk 244). Sealjuures viitab ta, et „mida suuremad on pargi väärtused ja mida rohkem neid eksponeeritakse, seda suuremasse ohtu võivad väärtused sattuda“ (lk 245). Eelpool öeldu kehtib ka Kadrioru pargi Alumise aia kohta, mis pärast ennistamist nii sisemaise kui rahvusvahelise turismiobjektina kindlasti suurema tähelepanu keskmesse tõuseb ning seeläbi on eriti oluline läbi mõelda olemasolevate väärtuste kaitse.

Eeltoodust lähtuvalt on ka Alumine aed tsoneeritud kolmeks erineva iseloomuga osaks (Joonis 11.1).

Joonis 11.1 Alumise aia tsoneering. Autori skeem.

Lahenduse lähtealuseks on võetud G.Chiaveri aruandejoonis puude istutamise kohta aastast 1719, kus kajastub ka ajalooline teedestruktuur, mis on läbi aja püsinud suhteliselt muutumatuna. Pargi purskkaevu ennistamisel on olulised kaks kihistust – nii rajamisaegne kui ka president Konstantin Pätsi aegne, mil endisaegne purskkaev täideti ning asendati märksa väiksema ja tagasihoidlikumaga.

11.1 Taimmaterjal

18.sajandil Kadrioru alumisse aeda istutatud puude kohta andis Peeter I detailseid korraldusi. Aastast 1722 on teada, et Alumine aed oli kunagisele merepõhjale omaselt liivane, mistõttu veeti sellele peale 3,5 inglise jala (ehk ca 1m) paksune mullakiht. Seda kinnitavad ka aastatel 2016 ja 2017 Alumise aia suure purskkaevu uurimiseks tehtud šurfide fotod.

Peeter I nõudmiste järgi tuli aia mõlemale küljele istutada kahes reas 280 istikut kõrgusega 1-1,5 sülda (2,1 – 3 m) ja juure juurest mõõdetud übermõõduga 1 arssin (71 cm). Võrdluseks – tänapäeval peab linnapuude übermõõd olema rinna kõrguselt mõõdetuna vähemalt 18-20 cm, selleks ajaks on puud kasvanud umbes 6-8 aastat, mille põhjal võib oletada, et Peeter I ajal oli tegemist umbes 15-20-aastaste puudega. Neid polnud aga kusagilt võtta, seetõttu saadeti kaks ohvitseri Tallinna ümbrusse istikute otsingule. Liikidest on allikates mainitud pärn, vaher, jalakas, saar. Aprilliks 1724 käskis valitseja istutada suurte puude vahele mõlemal pool aeda 5000 vahtrat, samuti Alumise aia hekkide vahele 9000 sarapuu- ja vahtrapõõsast (Kuuskemaa, J., 1999, lk 15–16).

Huvitav on, et aednik Surmin tellis Alumisse ja Ülemisse aeda planeeritud parteritesse püramiidide (topiaaride – *autor*) tarvis 130 taksist, mida J.Kuuskemaa on tõlkinud kui elupuud, ent oletatavasti on siiski tegemist jugapuudega (*Taxus baccata*).

Alumise aia haljastuslahendus kasutabki jugapuid, kontpuid (*Cornus sp*) ja läikivat tuhkpuid (*Cotoneaster lucidus*) taastamaks kaduma läinud põõsarinnet. Seda siiski mitte traditsioonilisel piirdeotstarbel, vaid suurte pügatavate laamadena (Joonis 11.2), rõhutades teedestruktuuri.

Joonis 11.2 Pügatav hekilaam Tsarskoje Selo aias. Autori foto.

Taimmaterjaliga on markeeritud ka hävinud lustla asukoht Alumise aia põhjasuunal. Vajalik vorm luuakse harilike sarapuude (*Corylus avellana*) abil – seda liiki on Eesti barokkaedades, sh ka Kadriorus juba aastasadu kasutatud.

Rohttaimede osas on aednik Ilja Surmini aruandest 1731 septembris teada, et parterite tarvis hangiti tulpe, pojenge ja teisi lilli. Joonised tegi Surmin ise, neid aga tänaseni säilinud ei ole, mistõttu parterite kujunduse kohta andmed puuduvad. Neisse istutati lisaks eelpoolmainitutele ka roose ja lisati mättaid. Puidust postamentidele (tumbadele), mida oli 60 tk, asetati urne lilledega.

Kuivõrd parterite kujundusjooniseid pole tänaseni säilinud, on selles osas võimalik interpreteeriv lähenemine ranges struktuuris. Tänapäevane haljasala peab vastama paljudele kriteeriumitele – olema esteetiliselt nauditav, rahuldades inimeste emotsionaalseid vajadusi (värv, vorm, lõhnad, helid) ja maandama stressi, olema looduslähedane ja soodustama elurikkust, vähetähtis pole ka hooldusvajaduse vähendamine. Inglismaal Sheffieldis neil põhimõtetel rajatud avalikud haljasalad on tõestanud, et hoolduseks kuluv aeg väheneb 40% ja istutusalaade kastmisvajadus

kahaneb koguni 70% (Dunnett, Nigel, 2019, lk 179), sest tihedalt liitunud taimede all ei toimu aurustumine nii kiiresti, kui päikesele ja tuultele avatud mullal. Lisaks sellele on looduslähedases istutusstiilis rajatud haljasalad oluliselt liigirikkamad kui traditsioonilised suvelilleistutused. Nad on ka visuaalselt dünaamilisemad, muutudes ajas ning pakkudes üha uusi põhjuseid, miks parki külastama tulla. Mainimata ei saa jätta asjaolu, et looduslähedases istutusstiilis rajatud haljasala on huvipakkuv mitte aprillist oktoobrini, nagu meie laiuskraadidel tavaks, vaid palju kauem – kõrreliste pähikud, siilkübarate, tuliürtide jpt liikide õisikuvarrad on seisukindlad talvelgi ning pakuvad külmal ajal pisilindudele ja selgrootutele olulist toidulisa ning peavarju.

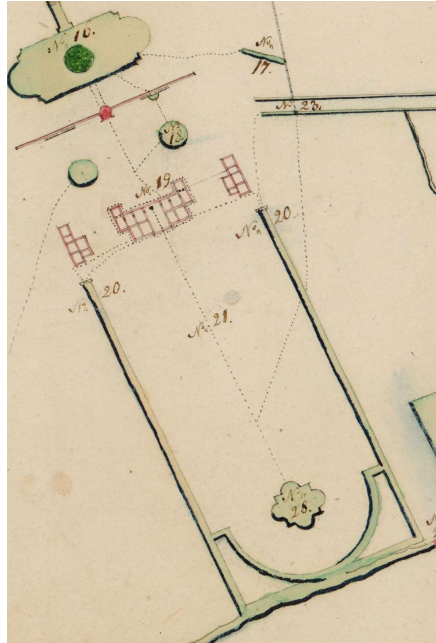
11.2 Teed

Algselt olid Alumise aia teed liivakattega. Tänapäevased projekteeritud teed on sõlmekattega. Pargi põhiteljed on kahepoolse kaldega, kitsamad ja diagonaalteed ühepoolse kaldega. Graniitsõelmete fraktsiooniks on 0-4 mm, mis uhutakse veejugadega alumistesse kihtidesse. Aluspinnasel on tihendatud killustikalus fraktsiooniga 16 - 32 ja selle peal geotekstiil. Tee servaks on 5 mm paksune ja 20 cm laiune metalläär.

Kõik teed sobivad ka nägemis-, kuulmis- ja liikumispuudega inimestele. Selleks on tagatud normikohane teelaius kitsamatel diagonaalteedel vähemalt 1,2 m ning nende kalle ei ületa lubatud norme.

11.3 Purskkaevud

Algselt plaanitud 12 purskkaevust ehitati valmis vaid üks – pargi peatelje lõpus poolkaarekujulises osas olev suur purskkaev, mille juga pidi olema kõrgem, kui Versailles's nähtu. Valmisehitamisest annab tunnistust ka säilinud joonis veetorustiku kohta (Joonis 11.3).

Joonis 11.3 Joonis veetorstiku asukoha kohta. 18.saj. lõpp, Riigiparkide Valitsuse kaustik.

Paraku ei saanud suurejooneliselt kavandatu teoks. Samasse kohta lasi 1930ndatel aastatel purskkaevu rajada ka Alumises aias ümberkorraldusi juhtinud riigivanem Konstantin Päts ja selle ase on pargis tänaseni nähtav.

2016.aastal georadariga teostatud mõõtmiste tulemusena määrati purskkaevu põhi ja piirid. Paraku on neist tänaseni säilinud vaid üksikud fragmendid, mida kinnitasid ka 2017. aastal tehtud sondaažid. Saadud uuringute tulemusena teame, et purskkaevu ruudukujuline osa oli suurusega 26 x 26 m ja maksimaalne suurus kaare tippudest mõõdetuna 39 x 39 m. Arheoloogiliste kaevamiste tulemusena selgus, et purskkaevu paekivitükkidest põhi asub ca 1 m sügavusel ning selle äärised pole säilinud (kas eemaldatud või lõhutud).

Käesolev töö toob esile mõlemad ajaloolised kihistused. Peeter I aegne purskkaevu vorm võimaldab luua trepistiku, mida mööda maapinnast madalamale laskudes jõuab grupiti maasse paigaldatud purskkaevude juurde. Konstantin Pätsi ajal rajatud purskkaev jääb ala keskmesse samuti alles, kuid veemängude asemel voolab vesi sealt vaikselt alla. Tekkiv kontrast (purskav vesi-vaikne vesi) sümboliseerib ühtlasi pargi avatust rahvale. Trepistiku põhja paigaldatud düüsidest purskuvad madalad veejoad, mis toovad palaval päeval leevendust. Nende kõrvale maasse paigaldatud valgustid võimaldavad erinevates värvides meeleolukat vaatepilti pakkuda ka õhtuhämaruses.

11.4 Väikevormid

Alumisse aeda ette nähtud istepingid on valitud 19.sajandi fotodel olevate eeskujude ning Kadrioru pargis Alumise aia lähedal olevate analoogide põhjal. Valgeks värvitud puitpingid on moodsa ja diskreetse joonega ning vandalismikindlamad. Sillutise alla betoonvundamendile paigaldatavad pingid Voog on kodumaise tootja Extery toodang, pikkuseks 1800 mm. Pinkide paigutus käiguteede ääres vastab 2019. aasta sügisel Tallinnas valminud linnamööbli valiku ja paigutuse juhendile.

Joonis 11.4 Extery pink Voog. Tootja fotod.

Konstantin Pätsi aegse piirdeaia otsapostid taastatakse T.Mihkelsoni kavandi alusel. Kuna piire on halvas seisus, ei säilitata seda tervikuna, vaid pigem markeerivana piiratud ulatuses sümmeetriliselt mõlemal pool. Piirdeaia müüriosa malmelemente ei ennistata, allesjäävat müüriosa saab kasutada istumiseks.

1723.aastal Peeter I omakäelises kirjas mainitud galeriid aia lõpus ei kajastu ühelgi tänaseni säilinud joonisel, kuigi näeme analooge nii N.Michetti Peterhofi plaanil Suure kanali lõpus, samuti Peeter I-le kuulunud Suvepalee aias Peterburis kui ka Het Loo pargis Hollandis. Kuivõrd galeriide pikkus ega nende täpne asukoht pole teada, tugineks nende taastamine stiililisele rekonstrueerimisele sama arhitekti varasemate tööde põhjal. Selle asemel võiks galerii kui niisuguse olemasolu tähistada ringkanali kaarja osa sisemisel poolel boskettide ja purskkaevu vahele ehitatud kiikede kaaristuga. Kiikumine on meditatiivne tegevus, mis sobib igas vanuses inimestele ega eelda spetsiifilisi oskusi, suurendab sotsiaalsust ja loob ühe lisapõhjuse, miks Alumist aeda külastada.

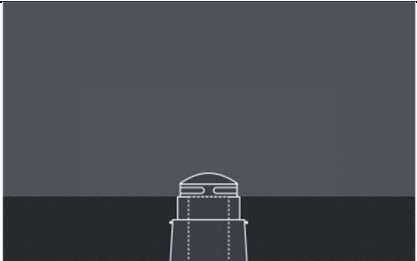
11.5 Valgustus

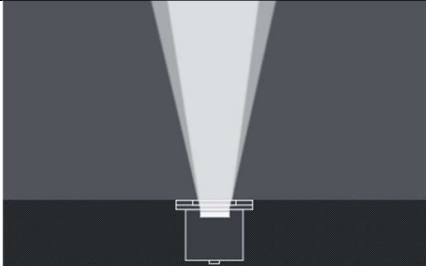
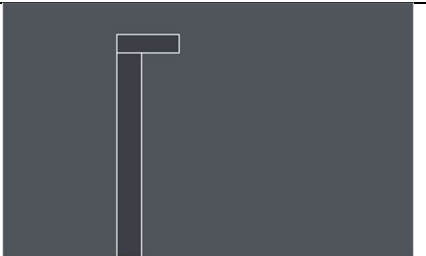
Ajalooost on teada, et 20.sajandi teisel kümnendil sai park gaaslahendusel töötava valgustuse, hiljem asendati see elektrivalgustusega.

Antud töö valgustuslahenduse põhimõtteks on luua kutsuv, intiimne ja turvaline välisruum. Valgustus on lahendatud vastavalt pargiosa iseloomule – põhilised liikumissuunad ja pargiteljed on valgustatud tugevamalt, kõrgemalt ja ühtlasemalt, samuti aktiivsema iseloomuga purskkaevuala. Boskettide alal asuvate väiksemate teede ja diagonaalide valgustuslahendus on aga madalam ja intiimsem. Valgustus on integreeritud ka pargipinkide ning silla käsipuude alla. Kuna Alumine aed on olnud ajalooliselt rahvale avatud park, siis on pargis ette nähtud võimalused meeleoluvalgustuse lisamiseks talvisel perioodil või valgusfestivali ajaks.

Projekteeritud valgustuslahendus lähtub valgustuse kvaliteedist ja inimsilma nägemismugavusest, samuti on tähtis energiatõhusus ja valgusreostuse vältimine. Kaasaegne LED-tehnoloogia võimaldab oluliselt vähendada pargivalgustusele kuluvat elektrienergiat ning ühtlasi on kümneid kordi pikem valgusallika tööiga.

Valgustid on firmalt WE-EF.

Süvistatav valgusti EFC100. IP 67. Kõige kitsamad pargiteed on valgustatud madalat ühepoolset valgusvihku andva valgustiga. 6 LED 6W, 3000 K, 756 lm, pulbervärvitud RAL 9006.		
---	---	--

Süvistatav valgusti ETC119 MARKER. IP 67. Alleepuude vahele paigaldatud süvisvalgusti annab sümmeetrilist ülespoole suunduvat valgust, valgustades välja puude võrad. LED 1W, 80 lm, 3000K, roostevaba teras.		
Pollarvalgusti PSY414-EU LED. IP 66. Valgustid on paigaldatud peateest kitsamate teede äärde. LED-3/9W, 3000K, 864 lm, pulbervärvitud RAL 9006.		
Mastvalgusti LTM440 LED-FT. IP 66. Valgustid on paigaldatud pargi peatelgedele ja tagavad allapoole suunatud sümmeetrilise valgusvoo. LED 24W, 3200 lm, 3000K, pulbervärvitud RAL 9006.		

11.6 Lahenduse elluviimise etapid

Antud lahendusvariant arvestab Alumise aia puistus toimunud muutustega ning asjaoluga, et vanade puittaimede seisukord halveneb järjest ning nende eluiga on ammendumas. Sellest annavad tõestust juba toimunud muutused puude arvukuses ja seisundis. Seetõttu ei ole otstarbekas oodata, kuni veel alles jäänud väärtuslikumad puud ükshaaval hävivad, vaid rakendada praktikat, mille kohaselt uuendatakse puittaimed ühekorraga. See valulik protsess kutsub kindlasti esile proteste, kuna tegemist on harjumuspärase maastikupildi olulise muutusega (vt Joonis 6.12) ning pealegi on vanades pargipuudes midagi seletamatult aukartustäratavat. Kriitikat tehti ka aastal 2012, mil Kadriorus uuendati Weizenbergi tänava alleesid, kuid nüüd, kus puud on juba suuremaks kasvanud, ei kahelda enam toonaste sammude vajalikkuses ja seal jalutatakse meelsasti. Kindlasti on oma osa ka asjaolul, et pargi uuendamise vajalikkust on pidevalt kommenteeritud, uusistutusi tehtud etappide kaupa aegamööda ja inimesed on saanud pargi uuendamist toetada, soetades nimelise puu.

Lahenduse terviklikkuse saavutamise nimel tuleb töid aga jätkata. Nüüd, kus Alumise aia väliskülgede alleed on rajatud, tuleks lõpuni viia ka pargi sisemise struktuuriloogika taastamine. Kui töid ühes etapis teha ei ole võimalik, on esmavajalik rajada teedevõrk, purskkaevud ja istutada puittaimed (alleepuud ja bosketid-hekid). Teises etapis rajada püsikute peenrad, mille võib omakorda jaotada kahe aasta peale. Sesoonsuse tekkimiseks on vajalik sibullilled maha panna sügisel ning järgmisel kevadel saab alustada püsililled istutamisega. Üheaastased taimed külvata maikuu.

12 KOKKUVÕTE

Antud bakalaureusetöö käsitleb 300-aastase ajalooga Kadrioru pargi regulaarse struktuuriga, kuid ülekasvanud ja hõreneva Alumise aia ennistamise võimalusi. Töö olulisimaks probleemiks kujunes 18.sajandi pargikunsti suhestamine saja-aastase omariikluse ning tänapäevaste olude, võimaluste ja vajadustega.

Ajalooline park on maastikus seotud nii ehitistega, kui ümbritseva keskkonnaga. Sama kehtib ka Kadrioru puhul – loss, Ülemine aed ja Alumine aed – kõik on joondatud ühele sümmeetrilisele keskteljele kuldloike alusel (Kalm, M. et al., 2014, lk 71). Barokkajastul ei olnud võimalikki vaadelda hoonet ja parki lahus – nad täiendasid üksteist. Kadrioru loss ja Ülemise aia alumine osa ehk Lilleaed on tänaseks taastatud, nüüd saa jätta korrastamata ja hoonega sidumata ka ülejäänut, suuremat osa regulaarpargist.

Tegutsemisvajadusest annab märku Alumise aia puistu kiire ja pidev hõrenemine, mida tõendavad haljastuslikud hinnangud ja koha peal läbi viidud vaatlused. Paljude puude juurekava on saanud kahjustusi aastatel 2011-13 toimunud sadeveekanali rekonstrueerimise tagajärjel, mis rajati kunagi Alumist aeda ümbritsenud ja Liiva ojasse suubunud ringkanali asukohale. Aia vanimate puude eluiga on ammendumas ja nagu näitab teiste riikide praktika, võib kahjustatud ja vanadele puudele saatuslikuks saada tugevam torm. Samas on tegemist ühe populaarsema kohaga linlaste hulgas.

Pargi ennistamislahenduse aluseks on võetud N.Michetti projekti alusel G. Chiaveri poolt 1719.aastal tehtud aruandejoonis puude istutamise kohta, mis kajastab ühtlasi algset teedestruktuuri. Analüüsist nähtub, et teestruktuur on tänaseni säilinud suhteliselt muutusteta.

Küll pole tänaseni säilinud Peeter I korralduse alusel tehtud kaarjas galerii Alumise aia lõpus. Vältimaks stiililist restaureerimist oletuste ja eeskujude alusel pakub lahendus aia lõpetusena kiikede galeriid – see markeerib kunagist sammaskäiku, pakkudes samas võimalust Alumises aias pikemalt peatuda.

Pargiarheoloogiliselt on leitud Peeter I aegne suure purskkaevu asukoht, kindlaks tehtud selle mõõtmed ja sügavus. Samal kohal asub Eesti Vabariigi esimese presidendi Konstantin Pätsi heakskiidetud projekti alusel rajatud purskkaev. Alles on osa Pätsi-aegsest piirdeaiast. Mõlemat kihistust respektierib ka antud töös toodud lahendus.

Alumise aia parterite istutusmustrite kohta pole tänaseni säilinud ühtegi joonist. Seetõttu sünteesib haljastuslahendus ranget teedestruktuuri ja kindlalt teadaolevaid andmeid puittaimede paiknemise kohta looduslähedase pehmema vormiga istutusmustriga. Viimane pakub visuaalset naudingut kogu aasta vältel, on liigirikkam ning märkimisväärselt väiksema hooldusvajadusega kui traditsiooniline suvelilledel põhinev haljastus.

13 SUMMARY

The aim of this bachelor's thesis is to find the best restorational solution for the 300-year old Lower Garden of Kadrioru park that has maintained the regular path structure but is overgrown and sparse. The main question is how to relate the 18th century approach with Estonian nationhood, modern needs and possibilities.

Historical park is connected to buildings and surrounding landscape. In Kadrioru park the chateau, Upper and Lower Garden – all are lined up on the same symmetrical axis based on the golden section (Kalm, M. et al., 2014, lk 71). In the Baroque era it was totally impossible to look the building and park separately, they completed each other. As the chateau and part of Upper Garden (Flower Garden) are restored, we cannot leave unrestored the bigger part of that regular park.

The dendrological studies and visual examinations show that trees have been long neglected, Lower garden sparses rapidly and park is losing its structure. Rainwater channel building works in 2011/13 damaged the roots of old trees grown nearby and they are sick and dying. The life of old trees has come to the end. As the examples of other countries' parks show – one stronger storm could be fatal both to trees and humans as Kadrioru park is one of favourite places for local people.

The restorational approach of this thesis is based on G.Chiaveri's report of tree planting and is relied upon Italian architect N_Michetti's project. This report ensures that the path structure is not significantly changed.

The wooden arc gallery in the end of Lower Garden is not preserved, though. To avoid the questionable style-based restoration the given solution proposes a swing-set-gallery. This marks the old gallery and offers an opportunity for longer stay than just a walkthrough.

The park archeologists have found the place, base and measures of the original 18th century Big Fountain. On the same place is another fountain from the era of Estonian first president Konstantin Päts. The given solution respects both layers.

Unfortunately there is no blueprint about the planting patterns in Lower Garden. That's why the planting design is based on modern naturalistic approach within the formal baroque structure. The result offers longer and stronger visual impact, consists of

more different species and is richer biodiversically, is much more cost effective and less maintenance demanding than the traditional planting scheme.

14 KASUTATUD ALLIKAD

- 2012_charte de venise.pdf*. (s.a.). Salvestatud 12. mai 2020,
https://www.icomos.org/centre_documentation/bib/2012_charte%20de%20venise.pdf
- Abner, O. (2014). *Kadrioru pargi Alumise aia puittaimestiku haljastuslik hinnang*.
- Dunnett, Nigel. (2019). *Naturalistic Planting Design: The Essential Guide*. Filbert Press.
- Firenze harta. (1982). ICOMOS.
- Jokilehto, J. (2010). *Arhitektuuri konserveerimise ajalugu*.
- Kalm, M. (2002). *Eesti 20.sajandi arhitektuur*. Sild.
- Kalm, M., Sinijärv, U., & Lootus, K. (2014). *Kadriorg 295 - barokne park tänapäeval*. Kadrioru Park.
- Keevallik, Jüri. (1976). *Artiklite kogumik. Kadrioru kroonika 1718 - 1727*. Eesti NSV Riiklik Kunstimuuseum.
- Kuuskemaa, J. (1999). *Kadrioru lossipargi alumine aed. Ajalooline ülevaade ja arhitektuuriajaloolised eritingimused. Köide I tekstiline osa*. AS Tallinna Restauraator projektbüroo.
- Kuuskemaa, J., & Murre, A. (Toim). (2010). *Kadriorg: lossi lugu = Kadriorg: palace's story*. Eesti Kunstimuuseum, Kadrioru Kunstimuuseum.
- Kuuskemaa, Jüri. (1977). *Artiklite kogumik. Kadrioru kroonika 1727-1733*. Eesti NSV Riiklik Kunstimuuseum.
- Kuuskemaa, Jüri. (2004). *Peeter I ja Katariina I Tallinnas*. Valgus.
- Lootus, K. (2018, oktoober 10). *Kadrioru pargi alumise aia muinsuskaitse eritingimused*.
https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=coordination&id=22250&showall=79&_nocache=1414913942
- Müürisepp, K., & Vilbaste, G. (1966). *Kadriorg. Minevik ja tänapäev*. Eesti Raamat.
- Nurme, S., & Nutt, N. (2012). *Pargiterminite seletussõnaraamat*. Keskkonnaamet.

Nutt, Nele, Maiste, Juhan, Nurme, Sulev, Karro, Kadi, Sinijärv, Urve, Koit, Katre, & Kuusik, Jaan. (2008). *Parkide restaureerimine*. Tallinna Tehnikaülikooli Tartu Kollidž.

Sinijärv, U. (2012). *Kunst ja loodus pargis: kujunduslike ja liigikaitseliste eesmärkide ühendamine parkide restaureerimisel ja hooldamisel Saare maakonna looduskaitsealuste parkide näitel*. Eesti Kunstiakadeemia.

Tamm, H. (Toim). (1988). *Kadrioru: loss ja park*. Valgus.

Tammoja-Tilk, N. (s.a.). *Kadrioru park 1937-47. Mälestused*. EAM.

15 LISAD

LISA 1. Elanike seas läbi viidud uuringu küsimustik

Identiteedist

- Mis teeb Kadrioru pargist Kadrioru pargi? Milline on selle koha identiteet ja mis teeb selle paiga Teie jaoks eriliseks?
- Mis eristab Kadrioru parki muudest Tallinna tuntumatest parkidest, nt Tammsaare pargist?
- Kas Kadrioru pargis tuleks lisaks olemasolevale veel midagi rõhutada, et selle koha identiteeti tugevdada?

Tegevustest pargis

- Kui sageli pargis käite ja millist piirkonda eelistate? Miks? Milleks te parki kasutate ehk mida seal teete (jalutate, mängite lapsega, spordite, peate piknikku, külastate muuseume vmt)?
- Millest tunnete puudust ehk mis võiks pargis veel olla?
- Kui sageli külastate/ kasutate Alumist aeda (kanalitega ümbritsetud pargiosa, mis jääb lossist Poska tn poole)? Mida te seal teete ja kuidas annaks seda pargiosa muuta Teie jaoks veel atraktiivsemaks, et Te seal kauem viibiksite?

Muutustest

- Mida tahaksite Kadrioru pargis üldiselt muuta? Mida tuleks teha ja mida kindlasti teha ei tohiks? Põhjendage lühidalt.
- Mis vajaks Teie arvates pargis muutmist tänavusel juubeliaastal (silmas pidades, et jõuaks teostada ajaliselt ja eelarve oleks realistlik)?
- Mis vajaks muutmist lähema kolme aasta jooksul?

Ja veel tahaksin lisada, et ...

LISA 2. Väljavõte Kadrioru pargi Alumise aia puittaimestiku haljastuslikust hinnangust (koostaja O.Abner, 2014).

Ettepanekud olemasoleva haljastuse säilitamiseks, hoolduseks ja täiendamiseks

- Säilitada tuleb haljastuslikult väga väärtuslik põline h. pärn nr. 384 Alumise aia kirdeservas kui pargiosa varasema perioodi puistu viimane esindaja (*tänaseks kahjuks hävinud*).
- Arvestades Alumise aia suvist suurt külastatavust, tuleb esmajärjekorras likvideerida murdumisohtlike tüvedega puud. Ohtlike harudega puudel tuleb ohutuse tagamiseks harusid toetada, vähendada harude kaalu või rakendada muid võtteid harude ohutuks muutmisel või kui see on võimatu, siis puu tervikuna likvideerida.
- Tagamaks haljastuslikult väärtuslike puude hea seisund (eelkõige puude jaoks piisav valgustatus), tuleb Alumise aia puistut harvendada. Pärast ohtlike puude raiet tuleb likvideerida rõhutud seisundis puud (IV väärtusklass). IV väärtusklassi puude raie tuleks jagada kahte ossa, et anda säilivatele puudele uute tingimustega kohanemisaega. Hiljem tuleb likvideerida ka osa III väärtusklassi puudest, et valgustingimusi Alumises aias parandada.
- Säilivatel puudel tuleb teha regulaarselt võrahooldust. Esmajärjekorras tuleb teha võrahooldus jalgteede servas kasvavatel puudel, kuna kuivanud oksad puude võrades võivad murduda ja alla kukkudes tekitada pargi külastajatele vigastusi.
- Halvenevas tervislikus seisundis puid (peamiselt IV väärtusklass, osa III väärtusklassi puudest) tuleb lähialal jälgida ning puude harude või puu tüve seisundi halvenedes ja murdumisohtu tekkimisel kas harusid toetada, harusid ära saagida või puu tervikuna likvideerida. Eriti tähelepanelikult tuleb jälgida väga ühekülgse võraga ja tugevalt kaldus tüvega puid, millel on soodumus muutuda tormihellaks.
- Resistograaf-uuring puude tüvede ja harude seisundi (püsivuse) täpsustamiseks tuleb läbi viia 16 puul (*välja toodud numbriliselt*).
- Vältida tuleb pargi hooldustöödel säilivate puude juurte kahjustamist.
- Puude juurde istutustest tuleb Alumises aias loobuda, kuna noorte puude jaoks sobivaid kasvukohti on alal ainult vahetult lossi ees paikneval alal, mis peab olema lage, et säiliks mingigi vaade lossi esiküljele.

LISA 3 Väljavõte Kadrioru pargi Alumise aia muinsuskaitse eritingimustest (koostaja Lootusprojekt OÜ).

Üldtingimused

1. Pargi taastamiseks tuleb tellida restaureerimisprojekt.
2. Pargi alal ja selle lähiümbruses koostatavad projektid tuleb kooskõlastada Tallinna Linnaplaneerimisameti muinsuskaitse osakonnaga ja Keskkonnaametiga.
3. Projekteerijal peab olema muinsuskaitse tegevusluba.
4. Alumine aed ja Kadrioru lossikompleks on omavahel seotud ja lahutamatud osad. Projektis tuleb arvestada hoonestusega.
5. Projekteerimisel ette nähtavad tööd tuleb lahendada terviklikult.
6. Projektis tuleb arvestada pargi ajalooliste arenguetappidega. Põhimõtteliselt ei tohi ühtegi perioodi eelistada teisele, välja arvatud erijuhtudel, kui pargi teatavad osad on kahjustatud või hävinud nii ulatuslikult, et park otsustatakse rekonstrueerida looduses säilinud jälgede või vaieldamatute dokumentaalsete tõendite alusel. Selliseid rekonstruktsioonitöid võib teha eelkõige nendes pargiosades, mõis paiknevad selles asuvate ehitiste vahetus läheduses, et tuua esile nende kujunduste kokkukuuluvust.
7. Enne projekti koostamist tuleb teostada pargiarheoloogia.
8. Enne projekti koostamist tuleb pargi dendroloogia ja puittaimestiku haljastuslik hinnang aktualiseerida.
9. Ajalooline park on oma olemuselt ja eesmärgilt rahulik paik, mis on loodud inimestevaheliseks suhtlemiseks, vaikuse ja looduse tunnetamiseks. Pargi igapäevase kasutuse selline mõistmine vastandub pargi kasutamisele nendel harvadel juhtudel, kui seal korraldatakse pidulikke üritusi. Seepärast tuleb selgelt määratleda tingimused ajaloolise pargi selliseks kasutamiseks, et iga seesugune pidustus iseenesest võimendaks pargi visuaalset mõju, selle asemel, et seda moonutada või kahjustada.
10. Restaureerimisega tuleb tagada piki ajaloolist teedevõrku avanenud vaadete säilimine ja avamine.
11. Alumise aia ja sellel lähiümbruse projektis tuleb arvestada vaadetega Kadrioru lossi kompleksile. Tuleb tagada olemasolevate vaadete säilimine.
12. Alumise aia restaureerimisprojekt lahendada regulaarseid kujundusvõtteid kasutades.
13. Ala restaureerimisprojektiga tuleb lahendada teedevõrk, haljastuslahendus, vertikaalplaneering ja drenaaž. Planeeringuga vältida vete juhtimist ajaloolistele hoonetele (Kadrioru loss, lossi tiibhooned ja lustla).

14. Ala restaureerimisprojekti lahendada pargi kujunemist ja erinevaid ehitusetappe tutvustava informatsiooni esitus, nt stend informatsiooniga, rajatiste markeerimine vms.
15. Projekti lahendatava ala piir:
 - lõunas – ringkanali lõunaharu lõunapoolse allee välispiir;
 - idas – Alumise aja ja lossi vaheline kinnistu piir, sh tiibhoonete äärsed ülespääsud;
 - lõunas – A.Weizenbergi tänava sõidutee;
 - läänes – ringkanali kaarjast osast sissepoole jääv ala ja lustlahoone esine ala.
16. Muinsuskaitse eritingimused kooskõlastatakse Muinsuskaitseametis ja need kehtivad 5 aastat alates kooskõlastamise päevast. Kui selle aja jooksul ei ole Muinsuskaitseametile esitatud kooskõlastamiseks nende alustel esitatud projekti, kuuluvad eritingimused uuesti läbivaatamisele.
17. Ehitus- ja konserveerimistööde ajaks on kohustuslik tellida muinsuskaitse järelevalve selleks vastavat tegevusluba omavalt ettevõttelt või spetsialistilt. Järelevalvet teostav isik koostab järelevalve aruande. Aruande üks eksemplar antakse kahe kuu jooksul pärast ehistutööde lõpetamist üle Muinsuskaitseametile ja teine valla- või linnavalitsusele.
18. LA Kadrioru Park ja Kadrioru Kunstmuuseum peavad välja töötama ühtse kommunikatsioonistrateegia pargis toimuvate tööde kajastamiseks. Tutvuda Drottningholmi pargi restaureerimisel kasutusel olev kommunikatsioonistrateegiaga.

Teed

1. Teedevõrgu rajamisel lähtuda ajaloolisest materjalist, kanalist ning sildadest, lossist, lossiga piirnevatest rajatistest ja lustahoonest. Soovitavalt kasutada Gaetano Chiaveri (Niccola Michetti abilise) pool koostatud 1719. aasta aruandekujundusel kajastatud lahendust ning J.Schultzi 1783.aastal koostatud plaani lahendust, sest N.Michetti 1718.-19. aasta lahendust muudeti mõneti rajamise käigus.
2. Teed projekteerida vett läbilaskva katendiga. Soovitavalt graniitsõelmetega. Teed ja istutusala piiritleda metall-lehega.
3. Likvideerida Alumise aja ja Kadrioru lossi vahelisel alal autode parkimine.
4. Teedevõrgu rajamisel juhinduda kanalitest ja kanali sildadest, sirgetest puuridadest, vaadetest.

Haljastus

1. Restaureerimisprojekti koosseisus tuleb uuesti läbi viia ja uuendada ala puittaimestiku haljastuslikku hinnangut.

2. Haljastuse rajamisel tuleb säilitada pargi ajalooline struktuur ja Gaetano Chiaveri (Nicoolo Michetti abiline) koostatud 1719. aasta aruandejoonisel kajastatud lahendust vähemalt kanalite äärsete ridaistutuste tegemisel.
3. Alleede taastamisel soovitavalt asendada kõik puud, et tagada nende ühtlane väljanägemine.
4. Boskettide taastamisel võtta eeskuju Herrenhausenist. Boskette on lubatud ilmestada ajastukohaste postamentide ja lillevaasidega.
5. Istutatavate puude ja pöösaste liigid valida rajamise ajal kasutusel olnud kohalike liikide seast.
6. Parterite ala markeerimisel kasutada lihtsa vormiga ajaloolisi tasapinnalisi kujundusviise, kuna meil puudub piisav informatsioon, millised parterid Kadriorus välja nägid. Sobiv on näiteks lihtne muruparter, mis on äärispeenraga ümbritsetud. Istutusala ümbritseda metallist äärisega, mis on maapinnaga tasa.

Rajatised ja väikevormid

1. Alumise aia alale tuleb kujundada vastavasse konteksti sobivad väikevormid: pargipingeid, prügikastid, valgustid, skulptuurid, purskkaevud vms. Väikevormide kujundamisel lähtuda olemasolevatest arhiivimaterjalidest. Vältima peab tehismaterjalide ja imitatsioonide kasutamist.
2. Taastada hävinenud lustlahoone maht Alumise aia põhjanurgas, kus on säilinud lustla vundament. Mahu taastamine on oluline, kuna see sekundeerib lossi tiibhoonele ja märgib ära Alumise aia põhjanurga.
3. Rekonstrueerida ajaloolise plaanimaterjali ja arheoloogiliste väljakaevamiste alusel selgunud informatsiooni alusel lõunapoolse tiibhoone kõrval asunud trepp.
4. Viia miinimumini Alumise aia alale ja aia ning lossi vahelisele alale paigaldatavate liiklusmärkide, infotahvlite, reklaamsiltide jmt hulk. Kõik alale paigaldatavad elemendid kooskõlastada TLPA muinsuskaitse osakonnaga. Suurematele ehitustöödele tuleb taotleda ehitusluba või esitada ehitusteatis.
5. Alumise aia läänepoolisel osal peateljel asunud 18. sajandil rajatud purskkaev eksponeerida ja 1930. aastatest pärinev purskkaev konserveerida. Projekt võib neid mõlemaid võtteid kasutades leida uue sobiva lahenduse purskkaevu taastamiseks peatelje lõpetusena.
6. Peatelje lõpetusena luua purskkaevu fooniks parki lõpetav arhitektuurne vorm. Ajalooliselt paiknes sellel kohal kaarjas kolonnaad, mida on võrreldud Peterhofi „kövera galeriaga“. Kõne alla tuleb ka selle koopia tegemine, kuna meil puudub selle koha graafiline materjal.
7. Projektis säilitada sobivas mahus 1936. aastal rajatud värav ja piirded ning integreerida need Alumise aia kujunduslahendusse. Säilitamise ulatus määrata

projektiga. Demonteeritavad osad soovitavalt restaureerida ja kasutada ajastule sobivas kohas (Kadrioru pargis või mujal Tallinna parkides).

8. Alumises aias säilivad piirde osad restaureerida.

16 GRAAFILINE OSA

Joonis 1 Ajaloolised plaanid ja ajatelg

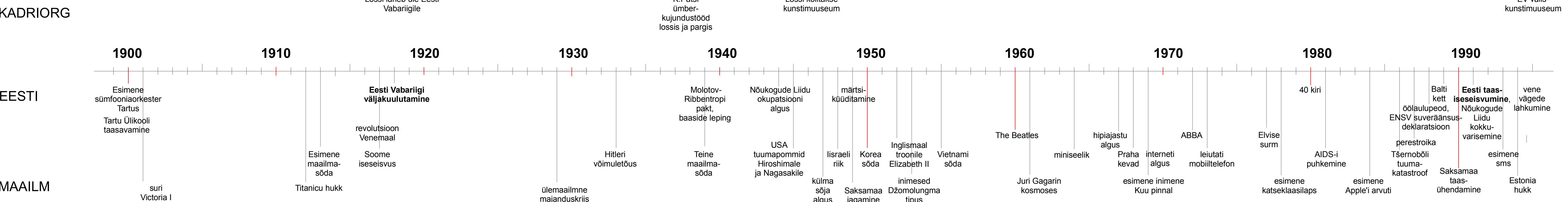
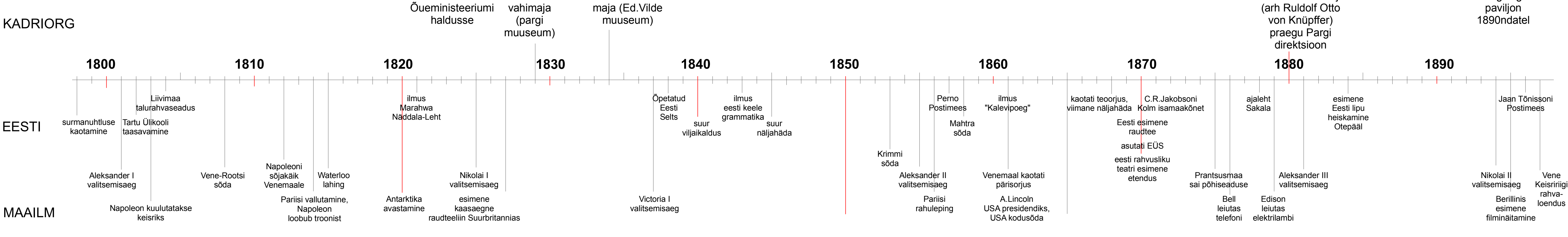
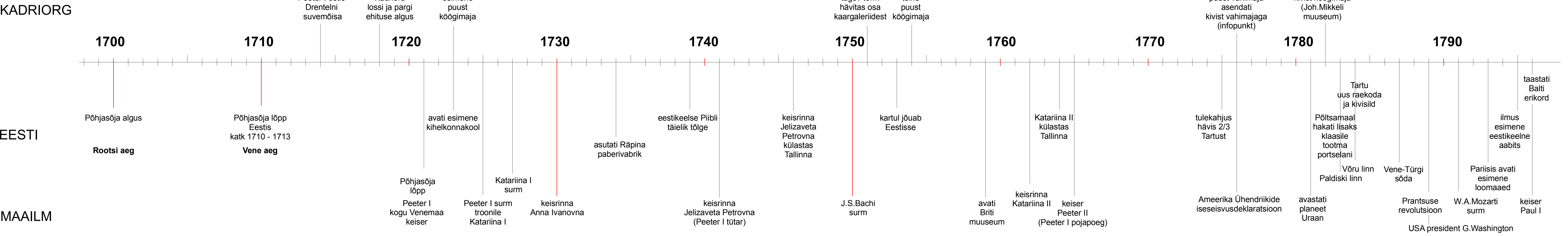
Joonis 2 Asendiplaaniline ja valgustuslahendus

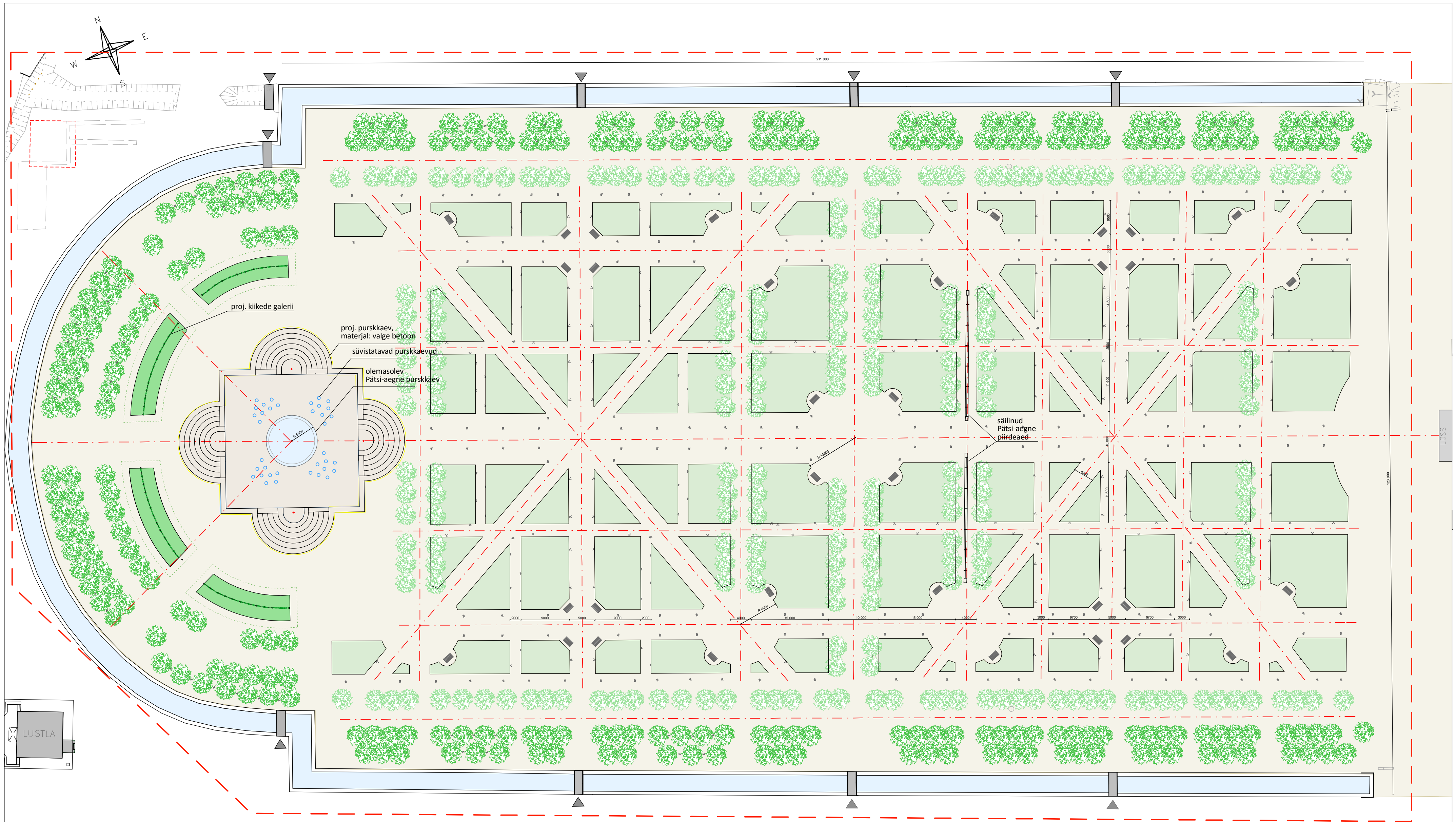
Joonis 3 Haljastuslahendus

Joonis 4 Purskkaev

Joonis 5 Kiikede galerii

Alumise aia mudel

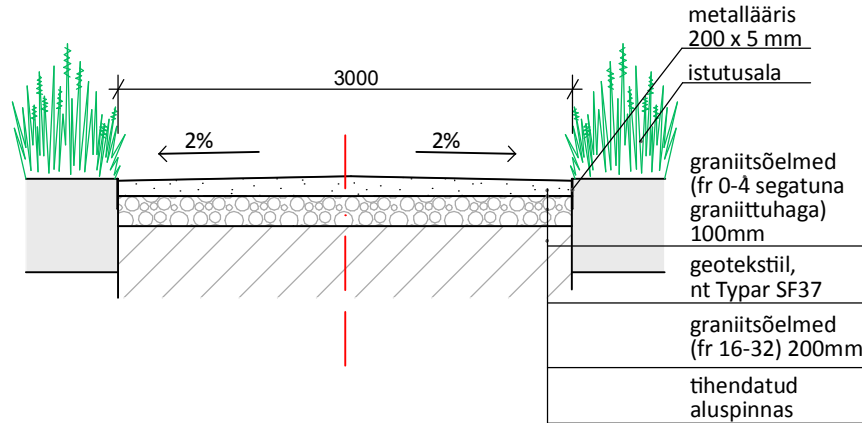
EKSPLIKATSIOON:

- projektala piir
- aia teljooned
- üldvalgusti
- pollarvalgusti
- süvistatav suundvalgusti
- süvistatav efektvalgusti
- purskkaevu illuminatsioon

- olemasolevad allepuud
- projekteeritavad allepuud
- kiiged sammasgalerii oletataval asukohal
- projekteeritavad pingid
- hävunud lustla asukoht
- silla asukoht
- maasse süvistatav pusrkkaev

- graniitsõelmekate
- turvamatid
- kiikede turvatsoon
- haljastus

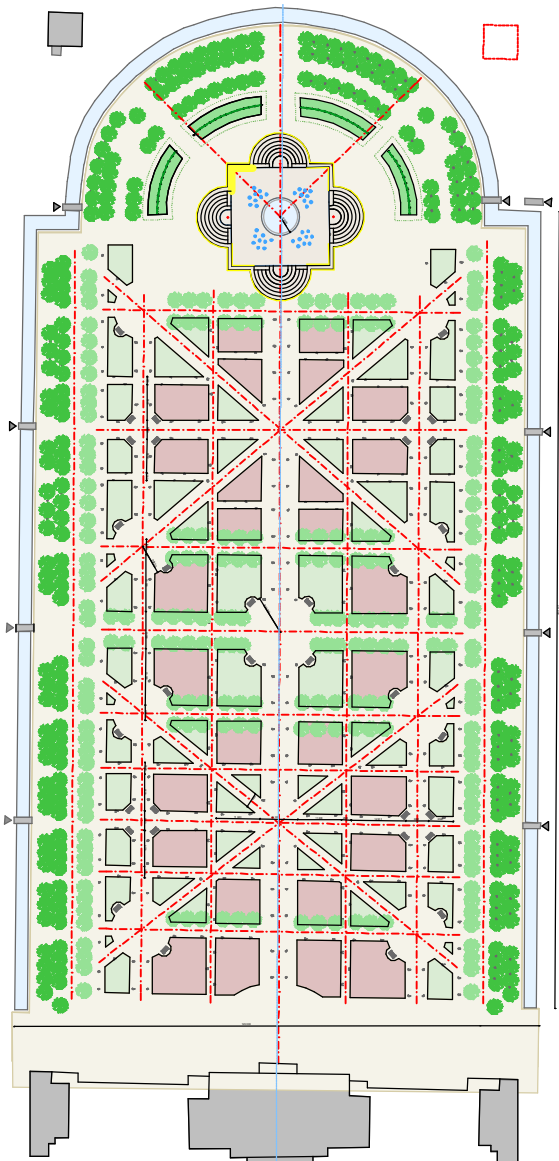
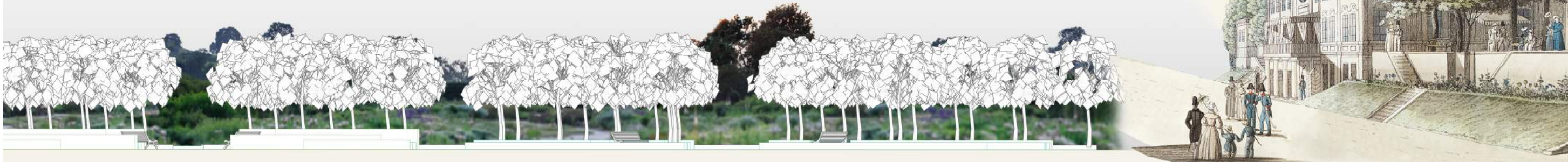
TEE LÕIGE M 1:50

MÄRKUSED:

- Käesolev joonis kajastab teedestruktuuri, projekteeritavat valgustust, olemasolevat ja projekteeritavat haljastust.

 TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL Inseneriteaduskond		Bakalaureusetöö	Leht/ Lehti: 2 / 5
Koostaja: Ingrid Sembach-Höbemägi	25.05.2020	Asendiplaaniline lahendus. Valgustuslahendus. Tee lõige.	M 1:500
Juhendaja: Kersti Lootus	25.05.2020		
Maastikuarhitektuur		Barokk ja 21. sajand. Kadrioru pargi Alumise aia ennistamise võimalikkusest ja vajalikkusest.	

LEGEND:

- istutusala püsikute ja kõrrelistega
pügatav madal boskett

JRK	NIMETUS EESTI K	NIMETUS LADINA KEELES	KÕRGUS (cm)	DEKORATIIVSUSE AEG											
				JAAN	VEEBR	MÄRTS	APR	MAI	JUUNI	JUULI	AUG	SEPT	OKT	NOV	DETS
1	tulp 'Ballerina'	Tulipa sp	30-60												
2	tulp 'Marilyn'	Tulipa sp	30-60												
3	aed-meelespea	Myosotis alpestris	20-40												
4	idamagun 'Karine'	Papaver orientale	30-60												
5	nartsiss 'February Gold'	Narcissus	20-30												
6	õrn ülane 'White Splendour'	Anemone blanda	15												
7	siberi iiris 'Lavender Bounty'	Iris sibirica	60-90												
8	siberi iiris 'Butter and Sugar'	Iris sibirica	60-90												
9	harilik püvilill 'Premier'	Fritillaria imperialis	90												
10	ojaohakas 'Atropurpureum'	Cirsium rivulare	100-120												
11	ingulauk	Allium tuberosum	25-50												
12	hübriidlauk 'Summer Beauty'	Allium	30-60												
13	verev sõrmkübar 'Apricot Beauty'	Digitalis purpurea	100												
14	kurereha 'Rozanne'	Geranium	30-45												
15	alpi ogaputk	Eryngium alpinum	50-70												
16	hübriidheleenium 'Rubinzweg'	Helenium x hybridum	70												
17	metssalvei 'Rose Sensation'	Salvia nemorosa	25-30												
18	salvei 'Dear Anja'	Salvia x nemorosa	30												
19	pehme kortsleht	Alchemilla mollis	20-50												
20	martagoniliila 'Claude Shride'	Lilium martagon	100-120												
21	kahkjass siilkübar 'Hula Dancer'	Echinacea pallida	70-100												
22	virginia männasmallane 'Adoration'	Veronicastrum virginicum	180												
23	harilik artišokk	Cynara scolymus	100-150												
24	Bradbury monarda	Monarda bradburiana	60												
25	mugul-tuliürt 'Amazone'	Phlomis tuberosa	90-120												
26	kartuusia nelk	Dianthus carthusianorum	60												
27	sinine mesiohakas	Echinops ritro	70-90												
28	kaelus-ussitatar 'Orange Field'	Persicaria amplexicaulis	60												
29	harilik perovskia 'Blue Steel'	Perovskia atriplicifolia	50-80												
30	süüria tuliürt	Phlomis russeliana	70-90												
31	harilik raudrohi 'Moonshine'	Achillea millefolium	40-60												
32	kaunis kukehari 'Matrona'	Sedum telephium	60												
33	laiguline vesikanep 'Riesenschirm'	Eupatorium maculatum	150-200												
34	haraline aster	Aster divaricatus	50-60												
35	preeria-pillahein	Sporolobus heterolepis	60-90												
36	teravaöeline kastik 'Karl Foerster'	Calamagrostis acutiflora	120-150												
37	vitshirss 'Heavy Metal'	Panicum virgatum	110-120												
38	kurekell-ängelhein	Thalictrum aquilegifolium	150-180												
39	harilik sinihelmikas 'Moorhexe'	Molinia caerulea	40-80												

MAI

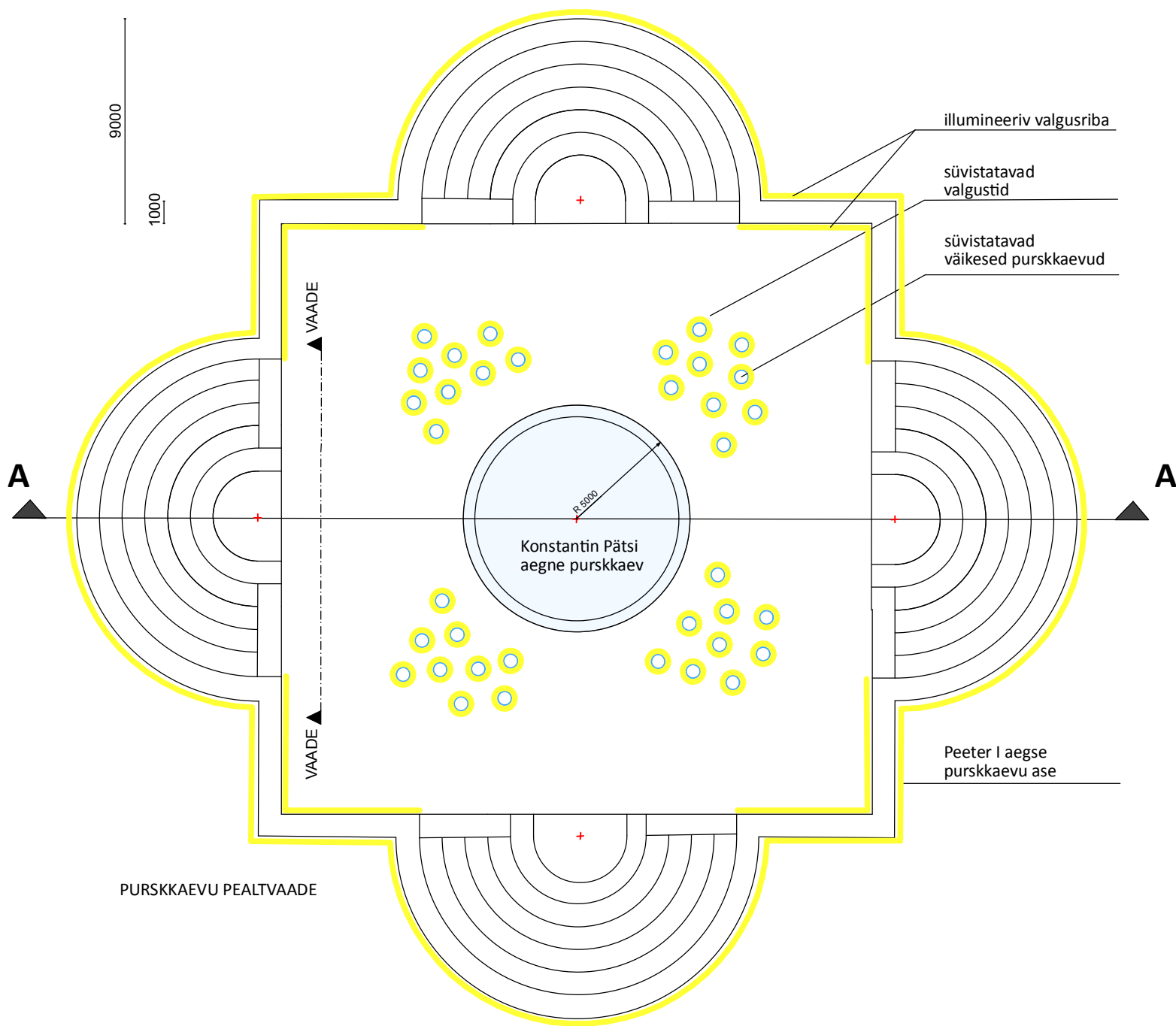
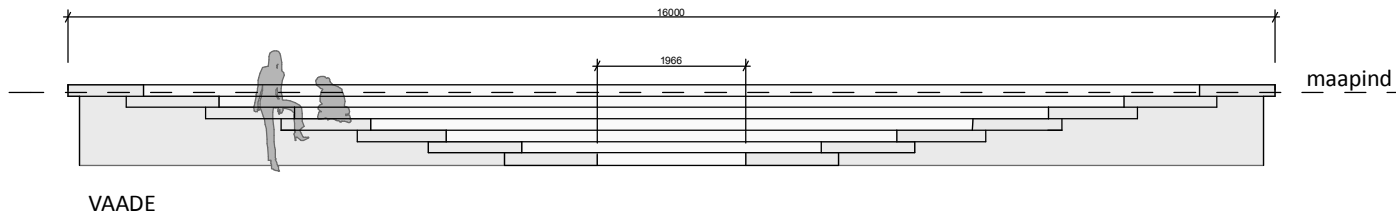
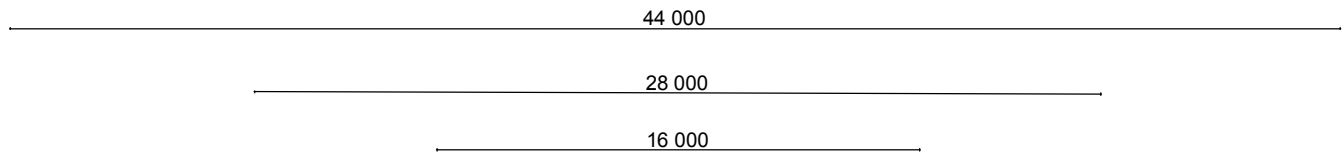
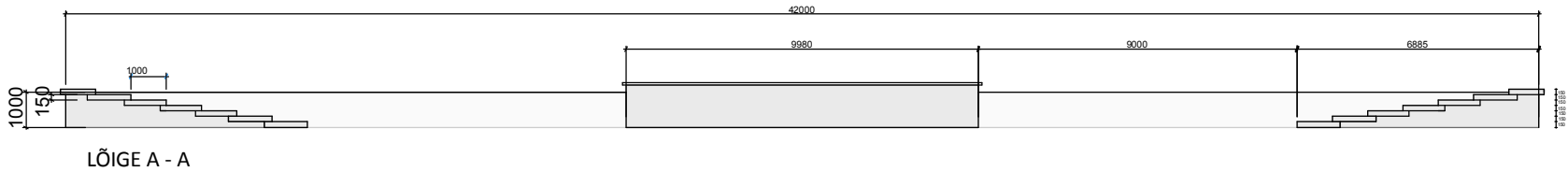
- õrn ülane
aed-lõosilm
tulp 'Marilyn'
tulp 'Ballerina'

AUGUST

EKSPLIKATSIOON:

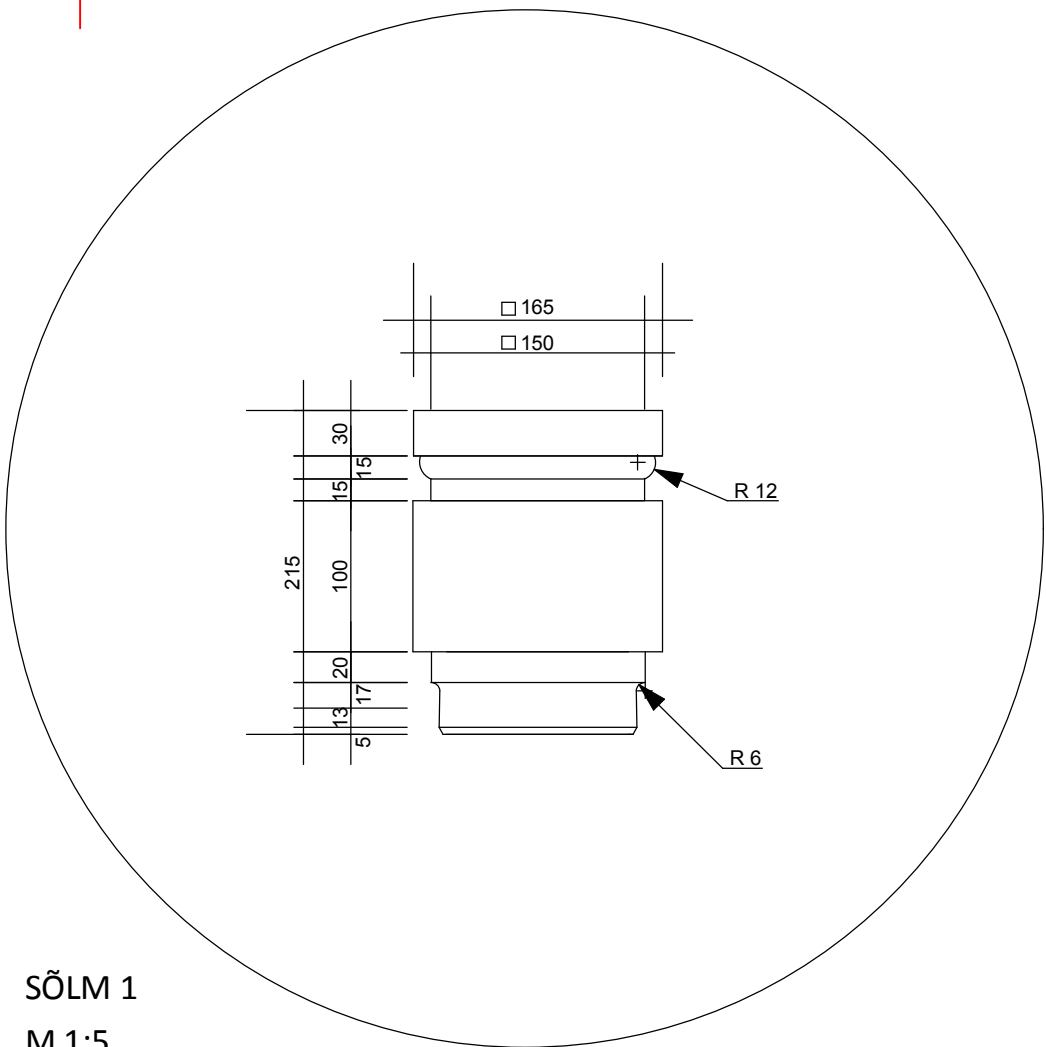
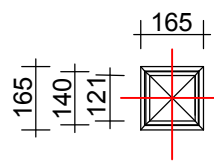
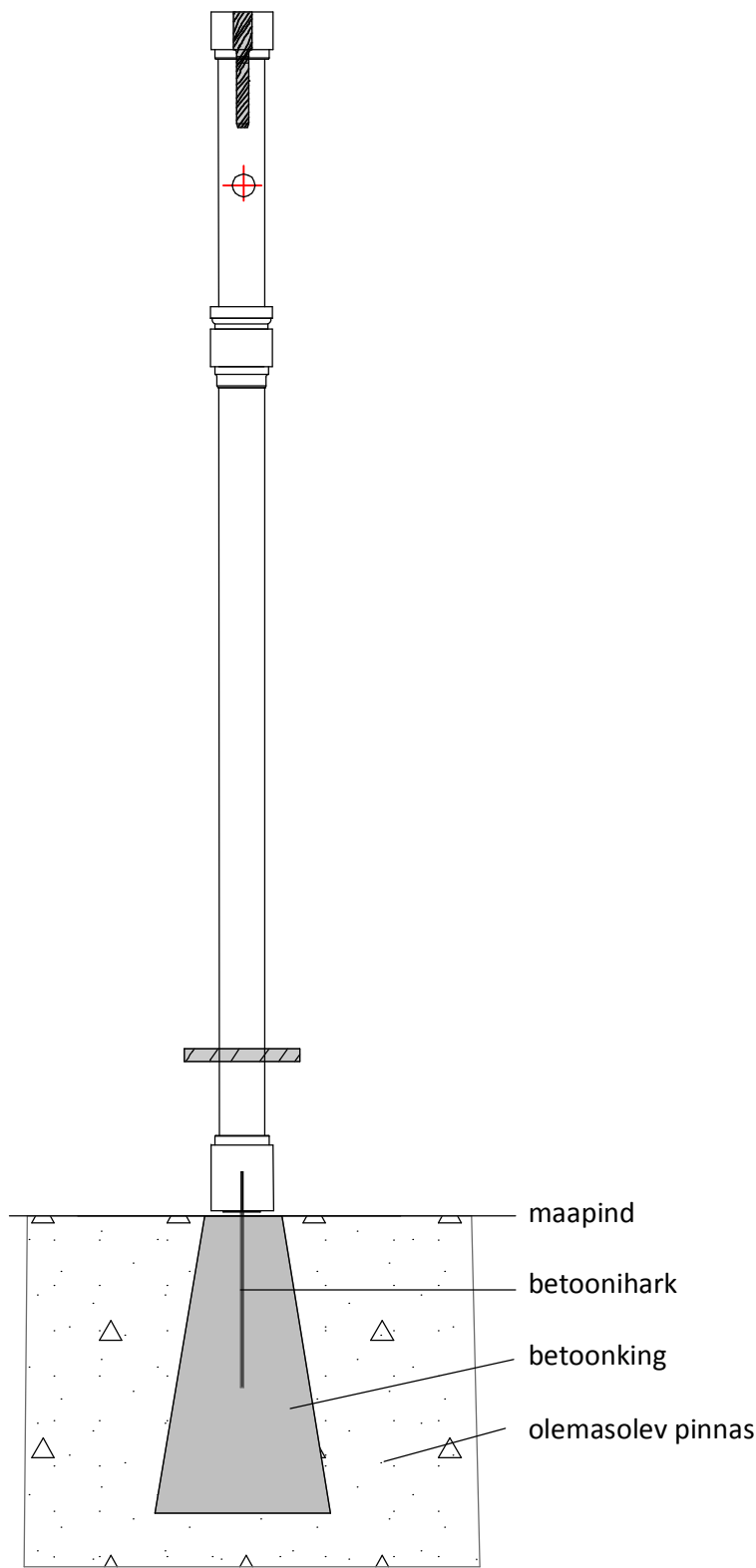
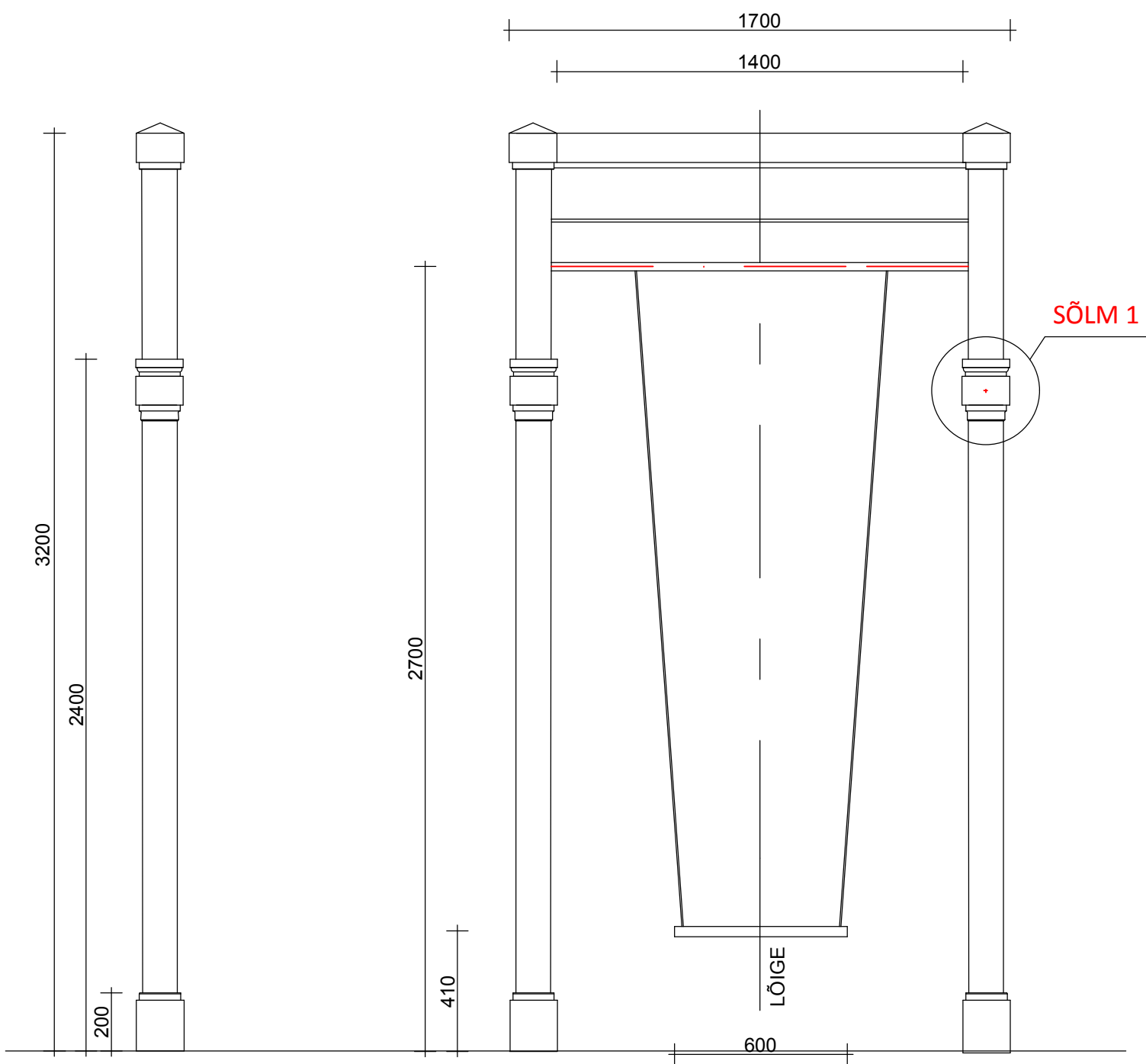
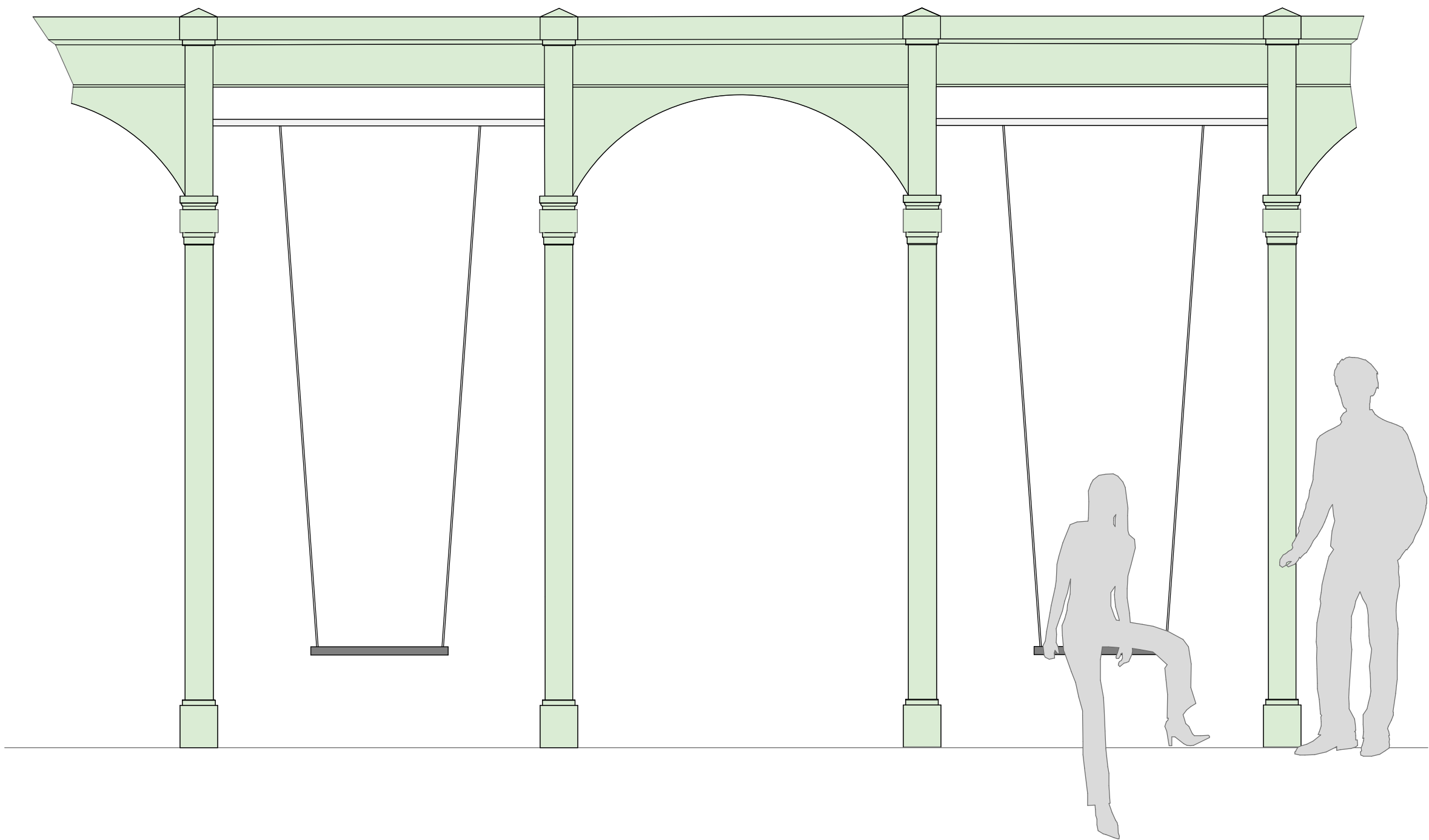
- harilik jugapuu (*Taxus baccata*)
nartsiss 'February Gold' (*Narcissus*)
õrn ülane 'White Splendour' (*Anemone blanda*)
aed-lõosilm (*Myosotis alpestris*)
tulp 'Marilyn' (*Tulipa*)
tulp 'Ballerina' (*Tulipa*)
siberi iiris 'Lavender Bounty' (*Iris sibirica*)
siberi iiris 'Butter and Sugar' (*Iris sibirica*)
kurereha 'Rozanne' (*Geranium*)
harilik püvilill 'Premier' (*Fritillaria imperialis*)
martagoniliila 'Claude Shride' (*Lilium martagon*)
mugulauk (*Allium tuberosum*)
hübriidlauk 'Summer Beauty' (*Allium*)
alpi ogaputk (*Eryngium alpinum*)
aedheleenium 'Rubinzweg' (*Helenium*)
verev kukehari 'Matrona' (*Sedum*)
metssalvei 'Rose Sensation' (*Salvia nemorosa*)
metssalvei 'Dear Anja' (*Salvia x sylvestris*)
pehme kortsleht (*Alchemilla mollis*)
idamagun 'Karine' (*Papaver orientale*)
kahkjass siilkübar 'Hula Dancer' (*Echinacea pallida*)
Bradbury monarda (*Monarda bradburiana*)
mugul-tuliürt 'Amazone' (*Phlomis tuberosa*)
kartuusia nelk (*Dianthus carthusianorum*)
sinine mesiohakas (*Echinops ritro*)
kaelus-ussitatar 'Orange Field' (*Persicaria amplexicaulis*)
harilik perovskia 'Blue Steel' (*Perovskia atriplicifolia*)
virgiinia männasmallane 'Adoration' (*Veronicastrum virginicum*)
süüria tuliürt (*Phlomis russeliana*)
kurekell-ängelhein (*Thalictrum aquilegifolium*)
harilik raudrohi 'Moonshine' (*Achillea millefolium*)
harilik artišokk (*Cynara scolymus*)
ojaohakas 'Atropurpureum' (*Cirsium rivulare*)
verev sõrmkübar 'Apricot Beauty' (*Digitalis purpurea*)
teravaöeline kastik 'Karl Foerster' (*Calamagrostis acutiflora*)
harilik sinihelmikas 'Moorhexe' (*Molinia caerulea*)
vitshirss 'Heavy Metal' (*Panicum virgatum*)
laiguline vesikanep 'Riesenschirm' (*Eupatorium maculatum*)
haraline aster (*Aster divaricatus*)
preeria-pillahein (*Sporolobus heterolepis*)

 TALLINNA TEHNICAÜLIKOOL Inseneriteaduskond		Bakalaureusetöö	Leht/ Lehti: 3/ 5
Koostaja: Ingrid Sembach-Höbemägi	25.05.2020	Haljastuslahendus	M 1:100
Juhendaja: Kersti Lootus	25.05.2020		
Maastikuarhitektuur		Barokk ja 21. sajand. Kadrioru pargi Alumise aia ennistamise võimalikkusest ja vajalikkusest.	

MÄRKUSED:
- Materjal: valge betoon, astmed rihveldatud.

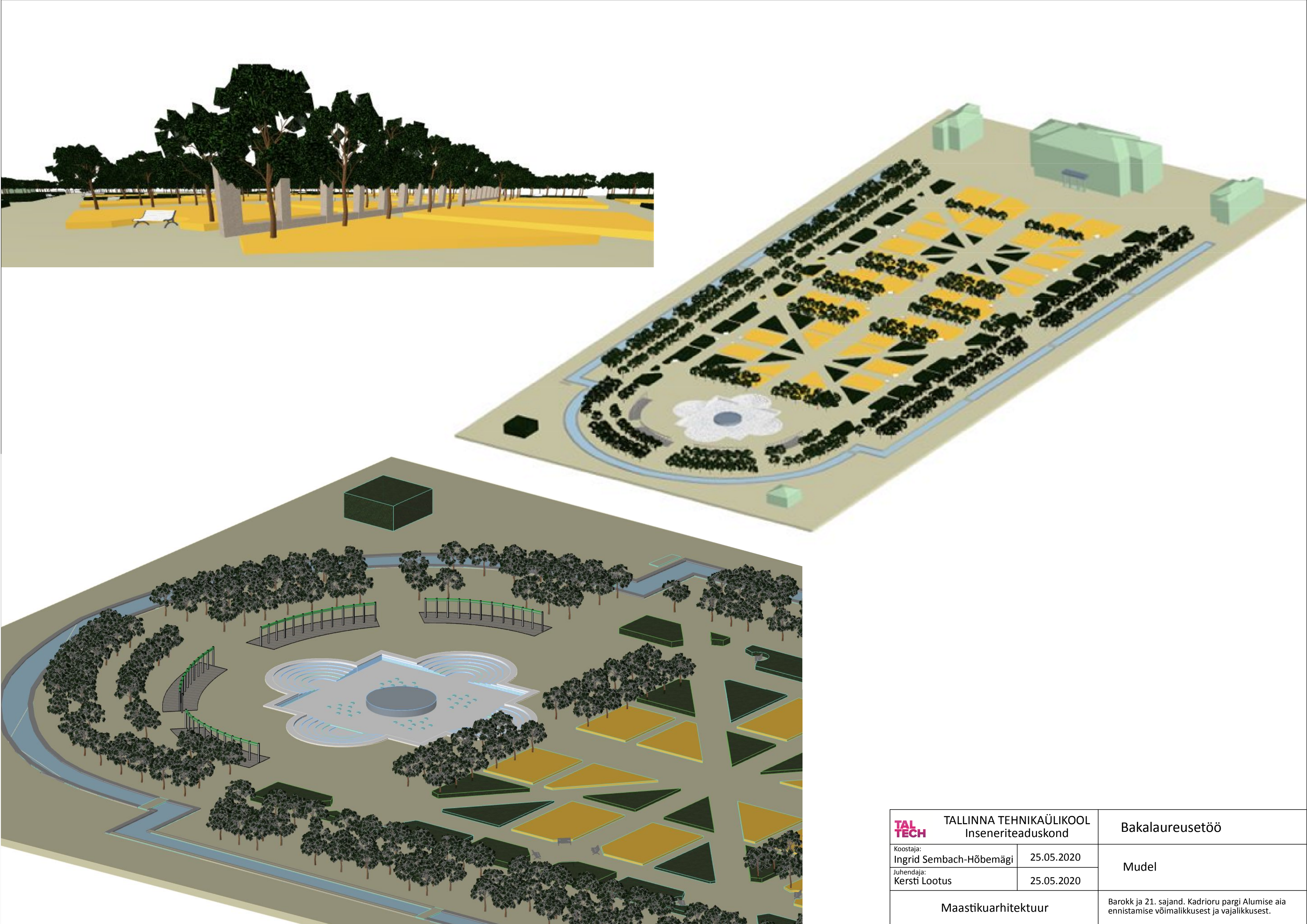
TAL TECH TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL Inseneriteaduskond		Bakalaureusetöö	Leht/ Lehti: 4 / 5
Koostaja: Ingrid Sembach-Höbemägi	25.05.2020	Purskkaev	M 1:250
Juhendaja: Kersti Lootus	25.05.2020		
Maastikuarhitektuur		Barokk ja 21. sajand. Kadrioru pargi Alumise aia ennistamise võimalikkusest ja vajalikkusest.	

SÕLM 1
M 1:5

- MÄRKUSED:**
- Postide materjal peensaetud puitmaterjaliga kaetud nelikanttoru 150 x 150 mm, kinnitus maasse betoneeritud I-tüüpi postihargile. Posti ümbritsevate ehisliistude nurgad ühendada 45-kraadise nurga all.
 - Puitpindade viimistlus: oksakohad katta oksalakiga, kuivanud pind kruntida tsinkvalge, linaõli ja tärpentini seguga, värvida roheline linaõlivärviga 2x, toon RAL 6011
 - Turvamatid: Playtop, toon Reseda Green, RAL 6011 . Ümbritsev piire 5mm paksusest metall-lehest, serv mattidega tasa.

TAL TECH TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL Inseneriteaduskond		Bakalaureusetöö	Leht/ Lehti: 5 / 5
Koostaja: Ingrid Sembach-Höbemägi	25.05.2020	Kiikede galerii	M 1:20
Juhendaja: Kersti Lootus	25.05.2020		
Maastikuarhitektuur		Barokk ja 21. sajand. Kadrioru pargi Alumise aia ennistamise võimalikkusest ja vajalikkusest.	

TAL TECH TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL Inseneriteaduskond		Bakalaureusetöö
Koostaja: Ingrid Sembach-Höbemägi		25.05.2020
Juhendaja: Kersti Lootus		25.05.2020
Maastikuarhitektuur		Barokk ja 21. sajand. Kadrioru pargi Alumise aia ennistamise võimalikkusest ja vajalikkusest.